

LES 1 - MENS EN DE ONVERMIJDELIJKE STRIJD

Zolang er mensen zijn, is er strijd geweest. Dit vloeit voort uit de gehele opbouw van de mensheid. Vergeet niet, dat de mensen altijd hebben moeten vechten om zichzelf te handhaven hetzij tegen hun milieu, hetzij tegen hun soortgenoten.

In het verre verleden is er een tijd geweest (dat was in de eerste periode van het keizerrijk Mu) dat de mensen een betrekkelijke vrede kenden. Er waren vastgestelde verhoudingen en men hield zich daaraan. Men had vaststaande inzichten en niemand twijfelde eraan. Zolang iets dergelijks bestaat, is er een periode van gezapigheid, die men vrede pleegt te noemen. Maar zelfs in Mu is alleen reeds de uitbreiding van het rijk, waardoor dit keizerrijk een soort koloniën gaat vestigen, al voldoende om spanningen te doen ontstaan. De mens zoekt kennelijk zijn zekerheid in de absolute beheersing van zijn milieu, geestelijk zowel als stoffelijk. Op het ogenblik, dat deze mogelijkheid tot beheersen - op welk terrein dan ook - tekort gaat schieten, tracht hij door geweld zijn beheersing en daarmee zijn zekerheid te herstellen.

Als wij in de periode van Mu iets dergelijks zien, dan klinkt het wat vreemd, als wij zeggen: je moet de parallel doortrekken naar deze tijd. Toch zien wij hier overal soortgelijke ontwikkelingen. Denkt u aan de verhouding van b.v. Engeland met zijn koloniën, Nederland met zijn koloniën, denk aan de verhoudingen Portugal - Angola, zoals die op het ogenblik bestaan. Ook hier hebben wij voortdurend te maken met groepen, die hun zekerheid aangetast voelen en die zekerheid trachten te verwerven.

Nu is het niet zo belangrijk als men denkt, of je wel of niet iets kunt presteren. Het gaat er doodgewoon om, of je op een bepaald ogenblik een ander - hoe dan ook - jouw maatstaven, jouw waarden kunt opleggen. Engeland heeft dat redelijk gedaan met zijn koloniën. Nederland heeft geprobeerd nog iets van zijn eigenwaarde te behouden (de Nederlander is zeer op zijn eigenwaarde gesteld, vooral naar buiten toe) en heeft al wat minder gelukkig gemanoeuvreed. Portugal is in zekere zin misschien een arm land, maar het is ook zeer trots. En toegeven, dat men in Angola eigenlijk heeft gefaald; zou betekenen niet alleen de zekerheid van de kolonisten verwerpen, het zou ook betekenen het zelfvertrouwen, de zelfrechtvaardiging, waarop de Portugese staat van vandaag is gebaseerd, prijsgeven. En dat kan men niet.

Strijd is dus eigenlijk onvermijdelijk, omdat de mens niet bereid is naast zich andere door hem niet beheerste factoren in zijn milieu toe te laten.

Denkt u niet dat het in Nederland anders is. In uw eigen land ziet u zeker een z.g. democratie in werking. U ziet hoe daar allerlei groepen bezig zijn om met elkaar een gemeenschap te vormen. Maar als u goed oplet, dan ziet u dat het bij deze groepen voortdurend erom gaat hun eigen visie door te zetten, hun eigen plaats zeker te stellen. Daarbij vragen zij zich niet af: wat is het nut of de schade voor het geheel? Zij vragen zich alleen af: kan ik mij en mijn gevoelens van waardigheid en zekerheid handhaven? En er zijn hier groepen, die bereid zijn om de gehele Nederlandse economie naar de maan te helpen, indien zij zonder dat niet in staat zijn hun gevoel van eigenwaarde, van macht en zekerheid te handhaven. Dit is in elk land precies hetzelfde. De geestelijke achtergronden ervan gaan heel wat verder dan men zich misschien realiseert.

In de verre oudheid worden wij steeds weer geconfronteerd met de bovennatuurlijke machten, die moeten meewerken of ingrijpen. Op de grote poorten en muren van de oude stadstaten vinden wij beelden van goddelijke wachters geschilderd, soms ingelegd en een enkele maal gebeeldhouwd. Bij tempels en heilige ruimten, maar ook bij paleizen in b.v. Azië treffen wij ook de geheimzinnige figuren aan, die de geestelijke verdedigers voorstellen, de schutgeesten. Men zou zeggen: dat is alleen tegen geestelijk gevaar. Maar de zaak ligt eigenlijk anders.

© Orde der verdraagzamen

Sleutels jaargang 15 1969 -1970 - cursus 1 – Parrallel tussen heden en verleden

Les 1 – Mens en de onvermijdelijke strijd

De mens weet dat hij in zijn milieu - wat er ook aan de hand is - wordt geconfronteerd met het onbegrepen. Geestelijk heeft hij bepaalde ervaringen opgedaan, voordat hij mens wordt. Met deze ervaringen, die hij niet bewust kan uitdrukken, kan hij niet tevreden zijn met een zuiver stoffelijke uitleg; er moet meer zijn. Dat méér probeert hij dan zo te formuleren, dat zijn eigen materiële zekerheden niet worden aangetast. Het lijkt overdreven, als ik beweer dat zelfs godsdiensten op dit principe zijn opgebouwd. Toch is het waar.

Als wij nagaan wat de voornaamste karaktertrek is van elke godsdienst, die met enig fanatisme wordt beleden, dan ontdekken we dat het niet is een kwestie van overgave aan de godheid, maar dat het een jezelf rechtvaardigen is ten koste van alles en tegenover allen krachtens de godheid, waaruit jij je wetenschap en je zending put. Of dat nu een kwestie is van de stamgeest in een ver verleden of misschien van de heilige kerk van de een of andere groepering, doet niet ter zake. Er is niet zoveel verschil tussen de pogingen van een oude sjamaan, de een of andere moefiti, een bisschop, een paus of misschien een van de meer geziene godgeleerden in een kerkgenootschap om invloed uit te oefenen. Zij allen spreken over geestelijke waarden; maar zij zoeken uit de geestelijke waarden een zelfrechtvaardiging en zekerheid - ook op stoffelijk gebied - te verwerven.

Het strijdelement zien wij dan ook in de godsdienst overal terug. De joden worden - u kunt dit in de bijbel lezen - verscheidene keren van huis en haard verdreven. Zij worden vervolgd in Babylon, in Egypteland, omdat zij andere goden aanbidden. Omgekeerd weten wij ook dat de joden, als zij het Heilige Land binnentrekken, de Kanaänieten en Filistijnen proberen uit te roeien, omdat die andere goden aanbidden. Het is zeer wederkerig. Maar waarom? Waarom deze godheid als rechtvaardiging? Wel, een mens weet innerlijk, dat elke daad die hij stelt ten nadele van een ander, hoe dan ook, eigenlijk niet gerechtvaardigd is. Hij voelt zeer wel aan, dat hij een ander moet accepteren op precies dezelfde basis als hij door die ander aanvaard wil worden. Maar doet hij dit, dan moet hij ook toegeven dat hij ten aanzien van de ander soms de mindere is, op welk terrein dan ook.

Het is een typisch verschijnsel dat wij zien in de tijd van Rome, maar ook al in de tijd van Egypte. Daar werden, zoals u weet, bepaalde spelen gehouden. Egypte en Rome kenden beide b.v. wagenrennen en bepaalde sporten zoals atletiek. In beide gevallen zien wij dat deze rijken op den duur anderen toelaten. In Rome worden bepaalde spelen gewonnen door b.v. een Griekse wagenmenner, bepaalde gladiatorenspelen door twee Germanen. Maar wat zegt men? Zegt men nu: dat zijn Germanen, dit zijn Grieken? Gaven de Egyptenaren toe dat in bepaalde snelheids- en behendigheidssporten de Nubiërs de sterkeren waren? Neen. Zij zeiden: dit zijn ook Egyptenaren; of: dit zijn ook onderdanen van Rome. Wat je bewondert, dat absorbeer je; en wat je niet kunt absorberen, dat probeer je te gronde te richten. Wanneer u dit element "strijd" begrijpt, dan begrijpt u ook de onvermijdelijkheid ervan.

Zolang een mens behoefte heeft zichzelf in een stoffelijke wereld de zin, de rechtvaardiging van z'n zijn, zijn handelen en zijn bestaan te bewijzen, kan hij dit alleen doen ten koste van een ander. Pas op het ogenblik, dat hij bewust is van de zin van zijn bestaan en van zijn persoonlijke betekenis, heeft hij geen behoefte meer om anderen daarvoor de rekening te laten betalen; hij heeft geen bevestiging meer nodig. Het gevolg is geweest, dat door alle tijden heen de grote wijzen ofwel zwervers waren dan wel kluizenaars, heremieten, zonderlingen.

Als wij denken aan de grote priesters van de eerste Witte Broederschap die dan bekend is en waarvan Balaâm er een is, dan zien wij dat zij hier of daar wel een hoofdkwartier hebben, maar eigenlijk trekken ze hoofdzakelijk rond tussen de volken. Zij zijn aan niemand gebonden, worden door een ieder gerespecteerd, omdat zij bij elk volk willen optreden als deel van dat volk zonder zich er blijvend aan te binden. Dat is aanvaardbaar. Anderen doen dat niet.

Johannes de Doper b.v. is een groot man. Maar als groot man vertegenwoordigt hij niet het wettige gezag. Het resultaat is, dat zijn hoofd op een zilveren blaadje wordt aangeboden aan een danseres, die haar sluiers op charmante wijze wist te verliezen. Hier is dus de strijd duidelijk.

Als wij in deze moderne tijd gaan kijken, dan blijkt dat er enkele mensen zijn (filosofen, acteurs, schrijvers, wetenschapsmensen), die kennelijk worden aanvaard door iedereen, niet om de groep waartoe zij behoren, maar omdat zij in de eerste plaats filosoof, wetenschapsmens of acteur zijn en pas heel ver op de achtergrond nog uit een bepaalde groep of een bepaald land afkomstig zijn. Deze mensen worden niet vervolgd. Maar zodra iemand kiest (op welke manier dan ook - denk aan b.v. de Oppenheimers in de Ver. Staten), dan is deze zelfde mens opeens vijand; hij is onaanvaardbaar, tenzij hij definitief heeft gekozen voor de eigen groep en de eigen partij alleen. Het is een aspect, dat uw eigen tijd beheerst en dat vele malen de wereld in geweld heeft gedompeld.

De eerste strijd tussen Atlantis en Mu werd door dergelijke reacties tot stand gebracht, ofschoon er wijzen waren, die door beide landen nog werden geaccepteerd. Atlantis zelf heeft zich door de verdeeldheid in de grote rijken te gronde gericht, omdat men niet uitging van het standpunt "wij kunnen samen niet zijn", maar: "ik moet zeker zijn en daarom moet ik meer zijn dan een ander". Zelfs de vergadering van de Tien Vorsten van Atlantis in de tweede periode moest daardoor mislukken. Het was a.h.w. alsof men aan een Ronde Tafelconferentie nog twist over de vraag wie de voornaamste kan zijn.

Gelijkheid aanvaarden is dus in deze wereld gelijktijdig een onmogelijkheid en een absolute noodzaak wil men een einde maken aan de nutteloze strijd. En dan zal er steeds nog wel iemand zijn, die wil bewijzen dat hij meer is dan een ander.

Er was een zekere Wietze Simons in Noord-Holland, die dom was, maar buitengewoon groot en sterk gebouwd. Wanneer men hem voor de gek hield, dan wist hij altijd iedereen te overbluffen door zware lasten te tillen of grote planken doormidden te slaan. Eenmaal, zegt men, heeft hij zelfs kerkdeuren in Edam uitgelicht om op deze manier duidelijk te maken dat hij dan toch niet de mindere was. Hij was de sterkere en iedereen, die dacht dat hij met zijn hersens tegen Wietze's spieren op kon, die moest dat dan maar bewijzen. Dat was een vorm van zelf-expressie.

Zo kan het een vorm van zelf-expressie zijn, wanneer in deze tijd jonge mensen, die zich ergens de mindere voelen, iemand willekeurig op straat aanhouden en hem een pak slaag geven. Dat is niet alleen kwaadwilligheid; het is weer de eeuwige strijd noodzaak, die voortvloeit uit de onzekerheid, die men in zich draagt. En daarmee is geloof ik de eerste stelling duidelijk genoeg:

Het gedragspatroon van volkeren, van mensen - geestelijk en stoffelijk - wordt bepaald door een voortdurende honger naar zekerheid en zelfbevestiging; en elke aantasting daarvan of het ontbreken daarvan brengt met zich een compensatie zoeken in strijd.

Nu komen wij aan een tweede punt, dat naar ik hoop ook voor u interessant is. Wij hebben namelijk in het verleden gezien dat strijdloosheid (niet vredelievendheid, dat is wat anders, maar strijdloosheid, geweldloosheid) zeer grote invloed kan hebben. Wij kennen b.v. China dat onder de verschillende Khan's vele malen werd overvallen. China, een groot rijk, waarin steeds weer de dynastieën voortkomen uit de andere volkeren. Maar wat is China?

China zoekt in de eerste plaats zijn zekerheid, die in de functionaliteit van zijn gemeenschap ligt; zelfs de filosofie is daarop opgebouwd. De geestelijke achtergronden spreken niet over goden, die met elkaar worstelen, zij spreken in de eerste plaats over de noodzaak je plaats in te nemen en zo je deel in de gemeenschap geestelijk en anderszins te vervullen. Het resultaat is, dat dus de Chinezen overwinnen. Als de Mantsjoe's komen, worden zij Chinezer dan de Chinezen. Zelfs nu blijkt nog steeds dat China zelfs een communistische leerstelling niet kan aanvaarden zonder gelijktijdig het tot een Chinese leerstelling te maken. Pas als China te strijdbaar wordt - niet alleen intern maar ook naar buiten toe - zal datzelfde China voor de noodzaak komen te staan zichzelf werkelijk te bewijzen; en dat zou wel eens moeilijk kunnen zijn.

De gehele reactie van China op het ogenblik wijst in dezelfde richting. China moest bewijzen dat het waarde had, niet alleen tegenover de wereld, maar vooral tegenover de communistische staten. Het wilde niet de jongere broeder zijn; het wilde even eerbiedwaardig communistisch zijn als Moskou. Daar kwam de revolutie uit voort. Het principe van de

voortdurende revolutie en van de Maoïsten is eigenlijk niets anders dan een poging om in een voortdurende strijd de eigen waardig steeds aan te tonen en te bewijzen. De resultaten daarvan zullen dan ook wel heel komisch zijn.

Het ligt niet op mijn weg om hier nu onmiddellijk te vertellen wat er daar gaat gebeuren. Maar kort gezegd: Het ziet ernaar uit dat Rusland op het ogenblik bang is om bepaalde acties door te zetten, ofschoon het onder het mom van twee divisies weg te trekken nu ruim tien divisies op transport heeft gesteld in de richting van de Chinese grens. Een zeer komische situatie.

Rusland lijdt aan dezelfde ziekte. Dit land baseert zich en zijn grootheid eigenlijk op zijn heiligheid als hét land, waaruit de enig ware marxistische doctrine komt. Op het ogenblik, dat deze heiligheid door wie dan ook wordt aangetast, kan Rusland niets anders doen dan proberen met alle middelen die ter beschikking staan dit aanzien terug te winnen. In het verleden heeft dit in Atlantis tot de ondergang van een groot gedeelte van de toenmalige beschaving geleid. Wie weet waar het deze maal toe kan leiden. Zeker, het proces zal zich nog lange tijd voortzetten, voordat tenslotte een explosie komt. Want het aanvallen van degenen, die hij als jongere broeder ziet, is op zichzelf ook niet aangenaam; het tast de familie-zekerheid aan en daarmee je eigen achtergrond. Maar er komt een ogenblik, dat men daar overheen kijkt.

Het zal u duidelijk zijn, dat wij dus in deze wereld de achtergrond van de mens moeten zoeken. Nu wil ik dat eerst proberen te doen vanuit het godsbegrip.

God is namelijk altijd maar een vage these. Zodra God uit de verf komt, omschreven wordt, heeft hij concurrenten naast zich. Zolang hij de allesrechtvaardigende almacht is, blijft hij vaag, onzichtbaar. Hij is een strijdleuze. Hij is een soort onzichtbaar Hof van Appél, dat nooit antwoord geeft en waardoor je dus altijd gerechtvaardigd bent. Je zegt: als ik geen gelijk heb, zeg het mij dan; en zegt God niets, nu dan heb je gelijk. Maar vergeet niet, dat dit godsbegrip niet alleen gebonden is aan de bovennatuurlijke machten. Het begrip "god" wordt evenzeer toegekend aan alles, waardoor men eigen leven geleid of gedomineerd en gerechtvaardigd acht.

Zo is Marx eigenlijk vanaf het ogenblik, dat hij dood is een soort semigodheid geworden. Daaruit is het idee van Marx en Lenin verzezen, die in feite de goden zijn van een het hiernamaals niet erkennende godsdienst.

Wij hebben altijd met goden te maken gehad en pas als je goden in jezelf kunt opnemen, is het mogelijk dat je in eenheid met anderen leeft.

Als wij b.v. naar het oude Rome kijken, dan valt ons op dat de Romeinen een zeer lange tijd in staat zijn om met de barbaren, zoals zij dat noemen, met andere volkeren in vrede samen te leven. Maar als zij een land veroveren en er zijn daar goden, dan zetten zij de voornaamste goden in het Capitool. Zij brengen die goden naar Rome, opdat men zal weten dat ook die goden in het Pantheon een plaats hebben. Zij zeggen niet: onze god is meer dan uw god. Maar zij zeggen: uw god is een verschijningsvorm van onze god en daarom is uw god gelijk aan onze god. Wij plaatsen hem in de centrale kerk. Zij zeggen niet: je moogt alleen maar onze leer verkondigen. Het Rome van die tijd is eigenlijk een soort gaarkeuken met allerlei exotische godsdienstige gerechten. Je kunt van Isis naar de grote Moeder en van daaruit naar Apollo. Je kunt naar Jupiter. Je kunt naar elke god, desnoods naar Thor en Donar. Er is een tempel voor Freyr, die in sommige gevallen zelfs concurreert met die van Cybele. Die beide tempels waren nl. trekkend uitgevoerd en stonden niet op een vaste plaats.

Hier blijkt, dat om een samenhang te krijgen je eerst een gezamenlijke geestelijke achtergrond moet hebben. Pas als je die geestelijke achtergrond hebt, ontstaat een zekerheid dat binnen een geschil kan worden opgelost, zonder dat het geweld gelijktijdig vernietiging behoeft in te houden. Als een mens in zijn familie ruzie heeft, dan zal hij misschien ook de vraag "wie heeft gelijk" nog wel willen uitvechten. Maar het is geen strijd, die haat brengt. Het is een strijd, die zichzelf gemakkelijk oplost.

In zekere zin bestaan dergelijke gaarkeukens van geestelijke gerechten op het ogenblik ook op deze wereld. Amsterdam is druk bezig er een te worden. Californië is er een van grote

omvang; en zelfs in India zien we nu vele kleinere godsdiensten zich langzaam maar zeker verenigen tot een totaalbegrip, dat eigenlijk de staat is. Waarom zou de mens dat wel kunnen aanvaarden? Omdat hij dan gerechtvaardigd wordt door de staat. Zodra de staat niet de verdediger van één godheid is, maar de uitingsvorm, waarin alle vormen Gods tot uiting kunnen komen, kan de mens de staat accepteren. De staat komt in de plaats van de godheid en wordt als zodanig bepalend. Men kan zich tegen God verzetten -dat doet men tegen de staat ook. Maar ergens is de zekerheid en het zekerheidsbegrip met de staat verbonden.

Deze methodiek zou men eigenlijk ook moeten toepassen in een democratie. De angst van de democratie voor b.v. de communisten is eigenlijk een dwaze angst, want zij vereren vaak Marx, Engels en dergelijke net zo veel als de mensen in Moskou. Zeker, de marxistische theologie, als ik het zo mag noemen, is een andere, maar de god is dezelfde. En zo zou men dus eigenlijk moeten zeggen. Elke vorm van marxisme is gelijk. Wij erkennen de grootheid van Marx; de uitleggingen kunnen jullie onder elkaar uitvechten. Dan is er ineens een gemeenschapsgevoel gevormd en daar kan men mee leven. Zolang men weigert dat te doen, zolang men niet begrijpt dat de mensheid zelf de uitdrukking is van het totaal der menselijke ideeën en alle menselijke ideeën tezamen - inclusief de geloofsvormen, de systemen, de esoterische en andere denkwijzen - moeten worden gezien als uiting en als rechtvaardiging van de mensheid, zal er in de mensheid altijd een strijdelement blijven op grond van denkbeelden, die op zichzelf weinig te zeggen hebben.

Daarmee is de tweede stelling duidelijk geworden, nl. dat het niet belangrijk is welke idee zegeviert, maar dat het belangrijk is welke ideeën gezamenlijk kunnen worden gezien als iets, waardoor de mensheid zichzelf uit en tot haar bestemming brengt. Zodra deze idee is aanvaard, kan de mens met zekerheid, omdat hij mens is, de verschillen van denken, godsdiensten en systemen accepteren.

Dan kom ik tot het derde deel van deze inleidende beschouwing.

Een van de grote goden, die als zodanig nooit worden genoemd op deze wereld, heet Goud. En Goud uit zich door zijn zoon Geld en zijn geest Krediet. Goud is een illusie. Goud kan technisch bruikbaar zijn; er zijn echter betere materialen. De Gouden Standaard is zelfs niet hanteerbaar, ook al doet men alsof.

Geld is niets anders dan een gedeeltelijk waardeloze weergave van hetgeen de god Goud representeert, maar nu op zodanige manier, dat de eenling het kan hanteren. Krediet is de geest van het bezit, uitgedrukt in het goud.

Nu moet u proberen te beseffen wat voor een wonderlijke parallel wij hier zien. In het begin van de christelijke era was Jezus een symbool. Jezus was de Leer. De H. Geest was datgene, wat je hielp om de Leer te interpreteren. God Zelf was de kracht, waaruit dit alles voortkwam, de vaagheid. Maar naarmate dus de organisatie voortschrijdt (dat begint al met Paulus) wordt de H. Geest, de inspirator, belangrijker dan de Christus en God. De inspirator bepaalt hoe alles in het christendom zou moeten zijn. Jezus' leer moet daaraan worden aangepast; wat dan ook prompt gebeurt via verschillende concilies.

In deze tijd verkondigt men nog steeds de noodzaak van het waardevaste geld en al die dingen meer. Maar de verkondiging is eigenlijk dwaasheid geworden. Het goud is de verre god, de uitdrukking van het bezit. Maar de kracht, die alles wat met het bezit gebeurt inspireert, heet krediet. Het is het krediet, dat op het ogenblik alles in de economie beheerst. Het is de kwestie van kredietmogelijkheid, die veel meer zegt dan alle bezit. Hij, die krediet heeft, kan dingen doen. Hij, die bezit heeft, zal eerst dat bezit moeten hanteren om wat te kunnen doen. Op deze systemen zijn dan ook de ijveraars van de nieuwe godsdienst (de bankdirecteuren) gebaseerd, die -wanneer het soms toch zover komt dat de mens teveel gaat denken aan het geld als zodanig samenkomen in een raad van wereldbanken of iets dergelijks om een nieuwe inspiratie van het krediet te ontvangen en daarmee hun eigen wetten weer op te leggen aan de natuurlijke wisseling van bezitsverhoudingen en waarden, die het geld alleen tot stand zal brengen.

U zult begrijpen, dat wij dus niet meer te maken hebben met werkelijk bezit. Maar gelijktijdig is bezit zekerheid voor vele mensen. Indien ik dus bezit onttrek aan zijn werkelijke waarde, nl.

de mogelijkheid daarover persoonlijk te bestemmen, doe ik in feite het nut van bezit teniet. Ik laat alleen de lasten over en stel daarvoor in de plaats een krediet, dat door mij kan worden bepaald en dat niet meer uit het bezit zelf voortvloeit. Als u mij niet gelooft, moet u het verdere verloop van de zaak Verolme maar eens nagaan, dan kunt u daar heel komische dingen zien.

In de oudheid was goud een waardemeter, omdat goud overal even kostbaar was. Tegenwoordig is goud een product, dat kunstmatig op een bepaalde prijs wordt gehouden en dat niet of bijna niet meer vrij verkrijgbaar is. Het is geen deel van de werkelijke omloop van bezittingen; het is een illusie. Nu de mens dit bezit dus niet meer kan hanteren, ontstaat er een vervreemding van de bezitsdrang; ze komt op een ander terrein. Vroeger was de bezitsdrang het scheppen van een bezitsachtergrond, waardoor men zekerheid had. Nu is de bezitsdrang verplaatst naar de neiging om zoveel mogelijk te hebben en te gebruiken, omdat men alle zekerheid van het bezit in de toekomst eigenlijk betwijfelt. Men noemt dat dan de consumptiedrang; deze bepaalt weer de noodzaak tot kredietverruiming enz. enz. Binnenkort zal de zaak ineenstorten. Dat is al eens gebeurd in Alexandrië.

Het was kort voordat daar de grote strijd tegen de heidenen begon. Deze stad was nl. een grote handelsstad; ze had zeer veel bankiers. Maar nu kwam er een ogenblik, dat de staat (het gezag) probeerde vat te krijgen op de gelden van die bankiers. Ze wilden dus die middelen kunnen hanteren. Die bankiers waren echter zeer handig; zij hadden hun werkelijke bezittingen elders ondergebracht. Men kon daar niet onmiddellijk bij komen. Het resultaat was dus, dat de staat deed alsof zij dit bezit bezat, zonder dat zij er werkelijk zeggenschap over had. En daardoor ontstonden er zoveel discrepanties tussen de eisen, die de staat stelde aan de wereld en ook aan de bevolking op grond van haar recht op deze bezittingen en de feitelijke bezittingen die zij kon activeren, dat zij dreigde in elkaar te storten; en toen waren er vijanden nodig. Het resultaat is geweest, dat men een strijd begon tegen allerhande secten. Daarbij ging ten slotte de grote bibliotheek verloren, een van de meest kostbare verzamelingen van werken uit die tijd en men vernietigde later zelfs ook nog andere plaatsen van samenkomst.

Denkt u nu aan de staten van vandaag. Wij zien overal bij de mens de drang ontstaan niet om te sparen voor morgen, maar om vandaag te besteden wat hij morgen verdient. Van de Amerikaanse economie kan men zeggen, dat op het ogenblik ongeveer 40 % van het algemeen verbruik direct op deze kredietverlening berust en dat bijna 90 % van de omzet in grotere artikelen daardoor wordt bepaald. In Nederland is men nog niet zover. Maar in Nederland is men wel zover gekomen, dat men ook vooruit grijpt naar morgen. Nu gebruiken, morgen betalen. Dus niet mijn bezit achter mij hebben, maar vandaag bezitten. Hiermee is de totale bezitsverhouding en ook de bezitszekerheid verdwenen. Wat gaat u dan verdedigen? Gaat u dan nog denken aan bezit? Dat interesseert u niet meer. Denkt u nog aan geld als waarde? Neen, u denkt eigenlijk aan geld alleen als een verbruiksmogelijkheid. En op deze manier komt men dus tot allerlei economische problemen, die niet meer uit de wereld zijn te helpen, tenzij wij toegeven dat krediet de enige ware god is en dat goud eigenlijk alleen maar een verschijningsvorm daarvan is.

Maar dan moeten wij die godsdienst ombouwen. Dat wil zeggen: wij moeten de economische inzichten veranderen; wij moeten de maatschappelijke inzichten veranderen. De kapitaalsbeleggingen van grote staten en maatschappijen zullen misschien plotseling van waarde kunnen veranderen. Dat wil men niet. Daardoor ontstaat er een tweeledigheid. Wat gebeurt er als er een tweeledigheid is. Er ontstaat een crisis, waarbij enerzijds bepaalde partijen meer eisen dan zij rechtens de bezitsverhoudingen zouden kunnen opvragen, terwijl aan de andere kant er partijen zijn, die dat steeds meer moeten weigeren. En dan ontstaat er wat men noemt een verbruikscrisis.

Bij een verbruikscrisis ontstaat een ontwaarding, waarbij het krediet wordt ontwaard. Geld natuurlijk ook, maar in de eerste plaats krediet. Men kan dus niet meer kopen met wat men morgen verdient, maar men moet kopen met wat men gisteren heeft verdiend. Dat betekent een overgangperiode, waarbij het hele productieproces komt plat te liggen.

Zo sterk als ik het u hier vertel, zal dat zeker niet overal zijn; maar dat is het proces, waar wij toch op dit moment tegenover staan. Gelukkig kunnen wij troost putten uit de verschijnselen van de oudheid.

Het is namelijk wel zeker, dat juist de crisisperiode van Alexandrië aanleiding heeft gegeven tot een verbreiding en intensifiëring van de geestelijke waarden en wijsheden, die daar werden verkondigd. Op gelijksoortige wijze weten wij, dat de waarde van de wijsgeren van Athene pas wordt uitgedragen op het ogenblik, dat Athene eigenlijk al zijn zelfstandigheid verliest en een tijdlang zelfs een soort luxe slavenmarkt is voor de vanuit Atheens standpunt toch wel zeer ruwe en barbaarse Romeinen. Hier ziet u dus dat geestelijke ontplooiing gepaard gaat met materieel verval.

In deze tijd is materieel verval dichterbij dan men veronderstelt. O, ik verkondig u niet de ineenstorting van alle waarden. Zo dwaas zal het niet zijn. Maar wel een toenemende onmogelijkheid om te verbruiken wat je wilt. En daar komen spanningen uit voort, die toch ook revolutionair zijn. Wanneer die spanningen ontstaan, dan is er maar één uitweg: men moet zich gaan beroepen op geestelijke waarden en waarheden, want de materiële zekerheid is weg. De zekerheid van het systeem is daarmee aangetast; ook van de godsdienstige systemen. Wat er overblijft is de zelfgeruststellende werking van het eigen denken; de identificatie met het grotere denken, met het hogere bewustzijn. Dat wil niet zeggen, dat dat bewustzijn werkelijk zoveel hoger is. Het wil alleen zeggen, dat het psychologisch een zekere invloed uitoefent, waardoor er een afstand nemen van de maatschappij optreedt. En dit afstand nemen van de maatschappij, uit onzekerheid voortgekomen - ook bij de wijsgeren in de oudheid - voert tot denkwijzen, die later kunnen worden geformuleerd niet alleen voor het eigen deel van de mensheid, maar vaak ook voor een hele era van beschaving. Zo zal uw tijd op korte termijn gaan voortbrengen vele verlichte gedachten en grote geesten. Zij zullen niet allen gelijktijdig worden erkend, dat is duidelijk. De historie zal hen echter wel erkennen. Gelijktijdig materieel verval.

Mijn conclusie is in dit derde punt naar ik meen duidelijk geworden:

Godsdienst, bezit of welk systeem van stellingen dan ook voert altijd tot omwentelingen en disoriëntatie op het ogenblik, dat men zich niet meer houdt aan de werkelijke verhoudingen. Werkelijke verhoudingen erkennen betekent de compensatie moeten zoeken in het geestelijke. Het werken met niet-reële verhoudingen voert tot een revolutie, die een stimulans tot geestelijke ontwikkelingen met zich brengt. Zo zal elke periode van verdwazing, van strijd bij de mens achterlaten een momentum voor nieuwe ontwikkelingen, voor nieuw besef. En daarmee mag ik dan deze drie delen samenvatten in de eindconclusie:

De grootheid van de mens wordt door de strijd bepaald. Niet door de strijd, die hij tegen anderen voert, maar door de strijd, die hij voert om de zekerheid, de zelferkenning en de zelfrechtvaardiging te gewinnen, waardoor hij - ook materieel - aan zijn geestelijk denken en voorstelling kan beantwoorden.

KUN JE HET GELOVEN?

De mens is de hoogste trap van de schepping. Het ligt er maar aan wat je als trap ziet. Er zijn mensen, die de drie treetjes voor de ingang van de tempel beschouwen als de trap, die naar de top van de toren leidt. Die hebben misschien gelijk. Maar de grote vraag is voor mij altijd toch weer: Als de mensen zo maar wat beweren, waarom doen ze dat en waarom geloven ze?

Er is een almachtige God. Dat is een geloofspunt. Je weet er eigenlijk helemaal niets van af. Maar waarom geloof je het? Om de doodeenvoudige reden, dat het alles zo lekker verklaart. Want als mens wil je do zaak graag duidelijk en verklaard hebben. Als wij dus het een of ander verschijnsel hebben, waar dan ook, dat niet helemaal begrijpelijk is, dan grijpen we naar de statistiek en zeggen we: Het Nederlands Bureau voor de Statistiek en de berekeningen gemaakt in het S.E.R. of een andere instelling (zolang die tenminste nog instand wordt

gehouden) wijzen aan dat de schijnbaar onverwachte tendens het logisch uitvloeisel is van Dat zijn methoden, waarmee we proberen ons geloof in onszelf en in iedereen hoog te houden. Maar kun je het eigenlijk wel geloven?

Kijk eens, als ik tegen u zeg dat ik eerlijk ben, dan kunt u dat misschien geloven. Maar u weet het niet zeker. Het blijft een geloof. Het geloof is het spel met de onzekerheden van het leven, dat we voortdurend spelen te spelen.

"Ik geloof, dat het morgen mooi weer zal worden." Dat betekent : Ik weet het niet. Maar als ik zeg: "Ik geloof in een almachtige God", dan stel ik een zekerheid. Waarom? Waar ligt het verschil? Kun je nu werkelijk wel geloven wat iemand zegt, als hij beweert "ik geloof dit of dat"? Ik geloof het ook niet. Ik denk, dat er in de mens ergens een mechanisme is dat hem helpt om alles zo'n beetje in overeenstemming te brengen met wat hij aan de buitenkant meent dat er van hem moet worden verwacht.

Als je b.v. aan de paus gaat vragen: "Gelooft u werkelijk dat u onfeilbaar bent?" Dan zal hij zeggen: "Neen, ik ben natuurlijk niet onfeilbaar, maar ..." en dan komt gij met een hele verklaring...."onder omstandigheden ben ik dat wel." Dat zegt hij niet, omdat hij het misschien zelf zo voelt, maar omdat hij weet dat hij zonder dat geen paus is.

Menigeen gelooft in een voortbestaan alleen maar, omdat hij zonder dat geen zin ziet in zijn leven hier op aarde.

Wil je nuchter zijn, dan moet je proberen te verklaren waar het vandaan komt. En als je dat "waar het vandaan komt" hebt, dan blijft er eigenlijk een vaagheid over. Een vaagheid, die we net zo goed aantreffen ergens in een ver verleden waar iemand zegt "ik geloof, dat mijn voorvaderen mij raad geven" als tegenwoordig bij een mens die zegt "ik geloof, dat wij via dat en dat systeem de welvaart kunnen continueren". Dat is precies hetzelfde. Het is nl. zo: die mens in het verleden wist het zelf niet. Hij had iets nodig, waardoor hij zeker was, waardoor hij een beslissing kon nemen. En die beslissing durfde hij zelf niet aan, dus had hij een voorvader nodig. Indien zijn voorvader fouten maakte, dan kon hij hem vervloeken en hem niet meer vereren; hij kon b.v. spijkers in zijn beeld slaan. Dan kon hij op die manier afreageren wat anders voor zijn verantwoordelijkheid zou komen. Daarom, zeg ik: Als iemand met een stelling komt, die zozeer abstract klinkt, dan moet je onmiddellijk zeggen: Kun je dat wel geloven? En als je het gelooft, waarom doe je het? U zult zich afvragen wat dat te maken heeft met allerhande vergelijkingen tussen de moderne tijd en het verleden. Ik zal u uit de droom helpen.

Er zijn altijd mensen geweest, die reformatorisch dachten. Nu is een reformatie niet zoals de meeste moderne mensen denken een poging om b.v. het christendom weer in nieuwe of in juiste banen te leiden of terug te keren naar het oude. De reformatie pretendeert vaak het verleden te zijn, maar in feite probeert ze te ontkomen aan haar eigen onvermogen om nog te geloven in het heden en wat er nu is. Als dus de jonge mensen van vandaag den dag met hun geloven, hun denken en hun mystiek gedoe (dat er meestal ook nog bij hoort) allerlei rare paden opgaan, dan is dat helemaal geen kwestie van een reformatie in de maatschappij. Het is doodgewoon een uiting van ongeloof in hetgeen die maatschappij nu pretendeert. Dan is dus de logische conclusie, dat die jonge mensen zich rechtvaardigen t.a.v. hun gedrag in de maatschappij door een ander geloof, dat dan gemakkelijker is. Geloof is heel vaak de uitvlucht die je gebruikt, als het te moeilijk is om met de feiten te werken. U heeft dat ongetwijfeld wel eens meegemaakt.

Als we nu denken aan de rol, die b.v. Stalin heeft gespeeld, dan weten we dat men in het begin Stalin zag als een soort heilige. Het was God de Vader op aarde. Hij zetelde in statie in Moskou, in het Kremlin. Hij dirigeerde de wereld. Hij was de verpersoonlijking van de revolutie, van de doctrine en al wat er bij kwam. Toen kwamen er nieuwelingen en die gingen een reformatie beginnen. Chroetsjef. Deze zei: Die Stalin een rotzak. Wat die vent allemaal voor moorden heeft begaan. Hij zei niet: Ik heb ze ook gedaan. Maar hij zei: Wat die vent allemaal voor moorden heeft begaan, dat is gewoon verschrikkelijk. Die man was op een gegeven ogenblik gewoon krankzinnig. Dat was natuurlijk wel waar. En op dat ogenblik was het ook veel gemakkelijker te geloven, dat het zo eenvoudig was; dat Stalin niet deel was van

een machine, maar dat hij het aansprakelijke hoofd was voor alle misstanden. Maar later bleek, dat toen Chroetsjef probeerde menselijk te zijn de meeste mensen meegingen in die reformatie; dat ze anders gingen staan tegenover de partij, de partij-doctrine, het staatsgezag. En dat was weer gevaarlijk. Dus wat deed men? Men haalde rustig Stalin weer van stal. Men zei: Stalin is natuurlijk niet helemaal goed geweest, maar hij heeft toch zoveel dingen gedaan. We moeten erkennen: hij is een groot man geweest. En daarmee bedoelden zij eigenlijk: zijn idee van discipline en gezag was eigenlijk belangrijk.

Dat ziet u vandaag den dag ook. U zult het in Nederland ook zien.

Op een gegeven ogenblik was het Kabinet Drees nou ja, het had dan wel wat goeds gedaan. Drees was een heel aardig mannetje, daar niet van, maar hij had toch eigenlijk maar niets gedaan. Maar als nu nog twee of drie Kabinetten verder blijven sukkelen op dezelfde manier, dan zal op een gegeven ogenblik veel van hetgeen de heer Drees indertijd heeft beweerd weer naar voren worden gehaald en zeggen ze: Kijk, Drees heeft wel fouten gemaakt, maar hij wist het toch beter dan degenen, die het nu weten. Wij zijn dus niet aansprakelijk (bedoelt men ermee) voor de fouten, die we zelf hebben helpen maken.

Luns is een lange tijd onfeilbaar geweest. Nu deugt Luns niet. Misschien dat men later zal zeggen: Hij was een groot staatsman. Er zijn meer van die mensen geweest.

Colijn. Er is een tijd geweest dat Colijn werd beschouwd als een groot volksmisleider, een grote schurk. Dat was heus niet alleen door de Nationaal-Socialisten, maar door de mensen die wisten hoe dat was geweest met de geldontwaarding van de gulden en wat er allemaal bij te pas is gekomen. Nu gaat men zeggen: Colijn was toch wel een groot staatsman, want hij had een disciplinair en paternalistisch inzicht, dat op het ogenblik gemakkelijk ligt. En daarom gelooft men nu weer, dat veel van hetgeen hij heeft gezegd eigenlijk staatkundig toch wel zin heeft. Men gelooft dat, omdat het gemakkelijk is. Maar kun je nu wel geloven, dat het geloof oprecht is? Dat is een vraag, waar je over moet nadenken.

Die vraag: Kun je dat geloven? wordt soms gesteld op een ogenblik, dat het erg pijnlijk is. Er was in de buurt van Turijn in een kleine stad een processie. Voorop liep een koor van maagden, zestig stuks. Iedereen maakte er een grapje over. Toen zei de pastoor: "Nee, nee, nee, ik weet het zeker, dit zijn maagden." Toen zei de hele parochie: "Kun je dat nu wel geloven!" Daar durft men die vraag nog wel stellen. Zolang het een medemens betreft, durf je de stelling aantasten. Dat is altijd zo geweest. Maar op het ogenblik, dat het een gemeenschap geldt, dan is het net alsof je eraf moet blijven. Dat geloof mag je niet kritiseren. Dat geldt altijd wel.

Ik heb het al gezegd: Het was in het stententijdperk zo, het was bij de Karolingers zo, het is geweest in de tijd van Johan de Witt, het is geweest in de tijd van Colijn, het is vandaag nog net zo eigenlijk. Maar er komt altijd weer een ogenblik, dat de mens zich die vraag gaat stellen: Kun je dat nu wel geloven? Dat hij gaat zeggen: Wat zit erachter? En dan krijg je heel eigenaardige situaties.

Het is zo geweest, dat men in heel Griekenland een tijdlang de Spartaanse discipline als de meest juiste heeft beschouwd. De mensen vergeten dat tegenwoordig. Ze zeggen: Athene was de tegenstelling tot Sparta. Dat is niet waar. Oorspronkelijk ging alleen de top (de lichamelijke sterken) in Athene zich met de vloot bezighouden, die kwam in de handel terecht en vormde toen een soort patriciërs-gemeenschap, die de rest van de gemeenschap domineerde; het werd een soort regentenstructuur. Daarbij viel de nadruk op de lichamelijke hardheid en discipline weg. Maar dat is lang niet altijd zo geweest. Maar op het ogenblik, dat men zich daar begon af te vragen of het nu werkelijk belangrijk was, dat iemand hard kon lopen, dat hij dit en dat hij dat kon, wanneer hij zo scherp kon denken en redeneren en zijn risico's kon verdelen, dat hij toch altijd aan de goede kant bleef, toen kwam er een reformatie. Dat was een reformatiebegrip, waardoor eigenlijk de cultuur (het denken) in Athene op een veel hoger plan kwam. Je kreeg ineens de ook door de staat (eigenlijk de stadstaat) zelf gegeven voordelen voor allerlei beeldhouwers en bouwers. Men ging ineens van een geheel ander standpunt uit.

Toen kwamen de Romeinen en wat zeiden toen - vreemd genoeg - deze Grieken? Zei zeiden: Wat wij denken is onaantastbaar. En zolang zij dat nu maar geloofden, waren zij de meerderen

© Orde der verdraagzamen

Sleutels jaargang 15 1969 -1970 - cursus 1 – Parrallel tussen heden en verleden

Les 1 – Mens en de onvermijdelijke strijd

van de Romeinen. Daarom hebben de Romeinen zoveel overgenomen van de Grieken. Maar toen kwam er ook een tijd, dat zij niet meer geloofden dat ze op enigerlei punt meerwaardig waren; en vanaf dat ogenblik is eigenlijk Griekenland terug gevallen.

Griekenland heeft een ontzettend grote cultuur gehad, maar die is weer betrekkelijk snel verdwenen. Rome heeft er wat van over gehouden, meestal vervalst. Zo kan men dat overal vinden. Zodra je gaat vragen: Kan ik dat nog wel geloven? - ook ten aanzien van mijzelf - dan verlies je iets. Je verliest een zeker zelfvertrouwen, maar ook een vertrouwen in de maatschappij. Je gaat je niet meer aan de regels van het spel houden. Als je niet meer gelooft in de houdbaarheid en eerlijkheid van een schervengericht b.v., dan doe je er niet meer aan mee. Maar als er voldoende mensen zijn, die er niet meer aan meedoen, dan is daarmee het schervengericht als zodanig ontwaard. En die ontwaarding van de maatschappij ziet men op het ogenblik overal.

Wat kan ik ervan geloven - zeggen ze tegenwoordig. Als de een of andere politicus een verklaring aflegt, zeg je: Ja, wat kan ik ervan geloven? Wat bedoelt die man zelf?

Als je in de krant leest dat x-boter de beste is, dan zeg je: Wat kan ik er van geloven? Ik zal toch eerst eens nagaan. Ik neem dat zonder meer maar niet zo aan.

Als ze zeggen, dat een buurman slecht is, dan wil je het vaak nog wel geloven, omdat het altijd prettig is, als iemand slechter is dan jezelf bent, dat is al tijd een goede verontschuldiging voor je eigen fouten. Maar als ze zeggen, dat iemand zo erg goed is, dan zeg je al gauw: Kan ik dat nu wel geloven?

In de gehele maatschappij is dit ongeloof een gistingsproces. De gistingsprocessen in het verleden hebben geleid tot totale omwentelingen. En als je ziet dat ze van een materialistisch systeem ineens omschakelen naar een filosofisch systeem (wat wij op vele plaatsen in de wereld overigens hebben kunnen zien), dat men elders van een rechtvaardigheid, een democratie, a.h.w. een volkssysteem, ineens overslaat naar wat wij zouden noemen een zeer harde tyrannie of een militaire dictatuur, dan moeten we zeggen: nu ja, hier gaat ook zoiets gebeuren.

Wij kunnen die parallellen natuurlijk niet precies trekken. Het is waar, er is een spiraal in de tijd te vinden, er zijn bepaalde cyclische verschijnselen en invloeden. Allemaal waar. Maar die invloeden kunnen wij nooit helemaal bepalen. Alleen als we zien, dat er in de geest van de mensen een bepaalde revolutie plaatsvindt, dat ze hun geloof, hun zekerheid verliezen en daarvoor iets anders opbouwen, kunnen we kijken: wat bouwen zij op? Dan kunnen we ook zeggen: wat gaat er gebeuren?

En daarmee is de vraag, die ik aan het begin heb gesteld, eigenlijk helemaal geen dwaze vraag. Het is helemaal niet een vraag, die ergens op het terrein van God en geloof alleen ligt. Het is een vraag, die direct verband houdt met: wat gebeurt er in de wereld? Wat kan ik ervan geloven? Maar ook: wat geloven anderen daarvan? In hoeverre is vertrouwen op dit moment bepalend? Of dat nu gaat over God waaraan ik kan geloven, of dat het gaat over mensen, over een systeem, over rechtvaardigheid of wat anders, ik moet er eerst aan geloven. En als ik er niet meer aan geloof, verliest het zijn betekenis. Indien een groter aantal (ongeveer een derde van het totaal) zijn geloof heeft verloren in een massa of in een gemeenschap, in een bepaalde gemeenschappelijke stelling of in een bepaald gebruik, dan ontstaat er een omwenteling. Dat gebruik is niet meer te handhaven en dan wordt daarvoor bij allen op den duur een nieuwe waarde gesteld. Daarom zit u op het ogenblik in een periode van vernieuwing.

Nu is het natuurlijk weer zo dat u heel veel dingen hebt waar u eerst over na moet denken.

Is de regering van Franco werkelijk zo slecht voor Spanje? Men zegt van wel. Maar wat moet je er nu van geloven? Men zegt, dat het kolonelsregime in Griekenland een wrede dictatuur is. Wat moet je er nu eigenlijk van geloven? Men zegt, dat alleen in Nato-verband een redelijke verdediging van Europa mogelijk is. Wat moet je daar nu van geloven? Wat is ervan waar? Nu zegt hier een vriend: hetgeen je denkt. Neen, dat is niet waar. Niet hetgeen je denkt, maar hetgeen je niet meer kunt denken. Op het ogenblik, dat je komt tot de vraag: wat is ervan waar? dan zijn er een aantal dingen, die je niet meer kunt bevestigen om welke reden dan

ook. Zodra je in dit opzicht niet meer kunt denken, kom je met een visie. Indien die visie juist is en door velen wordt gedeeld, ontstaat er een verandering; en om die verandering gaat het.

Je kunt natuurlijk ook meer abstract zijn. Bijvoorbeeld:

Het marxisme is de enige oplossing voor de wereld. Wat is daarvan waar? Geboortebeperving is ontoelaatbaar. Wat is daarvan waar? Er is rechtvaardigheid. Wat is daarvan waar? En dan blijkt, dat wij ons allemaal dingen in het hoofd halen, die eigenlijk nooit de feiten dekken. Dat is het wonderlijke.

De meeste mensen beschouwen bepaalde geestelijke stellingen als een soort dekhengst, die nieuwe feiten kan voortbrengen. Maar dat is niet waar. Integendeel, de feiten zijn nooit in staat om geheel te beantwoorden aan een stelling. Zolang ik een stelling aanvaard en huldig, kan ik die feiten wel aardig daarbij aansluiten en dan past het een beetje. Maar er blijven zoveel gapingen en hiaten dat op het ogenblik, dat ik mij ga afvragen: Is het waar? of: Wat is ervan waar? ik weg ben. Dan zie ik ineens zoveel dingen, die tegengesteld zijn aan hetgeen ik zei te geloven, te leven of te denken, dan zie ik zoveel verschijnselen die helemaal niet meer passen, dat ik alleen maar ken zeggen: Het is niet waar. Maar wat dan? Dan zoek ik dus een verklaring, die de hiaten dekt, maar niet alle feiten. Er blijven nieuwe hiaten bestaan.

Er is altijd een verschil tussen de wereld van de geest, de voorstellingswereld van de mens en de feitenwereld van de mens. Voor de geest is de feitenwereld van de mens iets wat je niet kunt aanvaarden, omdat de feiten van de mens op zichzelf niet tellen voor de geest, maar alleen in hun volgorde. Zij zijn dus niet belangrijk per se, maar alleen omdat ze in een bepaalde samenhang voorkomen; en dat is een heel andere belangrijkheidsbepaling. Voor de mens zijn de feiten alleen belangrijk, indien zij zijn stellingen dekken. Op het ogenblik, dat dat niet het geval is, probeert hij de feiten te ontlopen, maar kan dat niet. De feiten op zichzelf zijn voor de mens voortdurend de rots waartegen hij botst, als hij meent dat hij het geestelijk nu wel weet en dat hij het ideëel en duidelijk heeft kunnen bepalen.

Omdat ik probeer ook in het tweede onderwerp een paar punten van belang naar voren te brengen, zou ik u een paar vragen willen stellen. Daar moet u maar eens over nadenken: wat is er nu van waar en wat is er niet van waar?

Als wij ontdekken, dat een groot gedeelte van de spanningen in de moderne wereld terug te voeren zijn tot de tendens naar grotere sexualiteit en grotere sexuele vrijheid bij een gelijktijdige gewetensbeperking van de mogelijkheden daartoe, zou dan bevrijding van deze beperkingen ook inhouden, dat de wereld vrijer wordt, minder problemen heeft? Ik zal u mijn antwoord daarop geven. Volgens mij is dit niet juist, omdat n.l. in de sexualiteit een bezitsgevoel, een bezitsdrang een grote rol kan spelen. En als dat bezitsgevoel niet meer op dit terrein geldt, zal het toch op een ander terrein moeten gelden. Dat wordt dan gewoon overgedragen.

Tweede punt. Is een godsdienst noodzakelijk? Een mens, die geen godsdienst heeft, zal zich toch aan niet bewijsbare denkbeelden vastklampen om daardoor zijn bestaan te rechtvaardigen. Is dat juist of is dat niet juist? Mijn antwoord:

Geen mens kan zonder geloof leven, omdat hij niet genoeg heeft aan zichzelf. Hij kent in zich onbewust grotere waarden en mogelijkheden en probeert die op het niveau van zijn beperkt denken tot uiting te brengen.

Derde vraag: Praatjes vullen geen gaatjes. Is dat waar?

Als wij kijken hoeveel hiaten en gapingen in samenwerkingen, in economie kunnen worden weggepraat, zou men moeten zeggen: helemaal waar is dit niet. Maar aan de andere kant blijkt, dat woorden pas betekenis hebben, indien ze een verandering in houding en denken of van handelen tot stand brengen. Daar moeten wij dus zeggen: Praatjes vullen alleen dan gaatjes, indien ze een inleiding zijn tot het verdere.

Nu zou ik u dit eens willen vragen: waarom gelooft u in God? Waarom gelooft u in de geest? Waarom leeft u zoals u doet? Als u op die vragen antwoord kunt geven, moet u het antwoord eens opschrijven. En als u het goed heeft opgeschreven, dan moet u zich afvragen: wat kan ik

© Orde der verdraagzamen

Sleutels jaargang 15 1969 -1970 - cursus 1 – Parrallel tussen heden en verleden

Les 1 – Mens en de onvermijdelijke strijd

daar nog van geloven? Want dan heeft u daar de sleutel gekregen, die erg belangrijk is, nl. de sleutel om jezelf te ontmaskeren. De historie leert altijd weer dat de ontmaskering van verkeerde dingen in de mensheid steeds voortkomt uit deze vraag: wat moet ik dan geloven? Wat kan ik daarvan nog aanvaarden?

Dus als u geestelijk vooruit wilt, dan weet u welke vraag te stellen. U weet - ook als u iets heeft erkend - hoe u aan te passen aan het nieuwe. En als u dat heeft bereikt, dan zou ik zeggen, bent u in ieder geval niet meer achter bij uw wereld, die met een zelfde wantrouwen tegen al het gevestigde op het ogenblik probeert een nieuwe verklaring te vinden voor de wereld, waarin zij leeft en voor de zin van haar eigen bestaan.

LES 2 - GODSBEGRIP EN GODSDIENST

De mens heeft altijd geloofd in het hogere of in het andere. Een leven met de feiten alleen is voor de mens niet bevredigend. Hij zoekt altijd achter het bestaande het niet-bestaande. Hij heeft in de loop der tijden een evolutie doorgemaakt, die wel in de eerste plaats een godsbegrip betreft en waarmee hij is gekomen van de onzichtbare godheid of kracht in een bepaald voorwerp, tot de nu voor velen bestaande onstoffelijke en ondefinieerbare geheime macht achter het heelal. En elke keer als de mens een aantal denkbeelden daaromtrent voor zichzelf had geformuleerd, kwam er iemand die daaraan vorm en gestalte gaf. Zo ontstonden de godsdiensten. Om vergelijkend duidelijk te maken: Jezus is degeen, die onderwijst; het is Paulus, die van dit onderricht een godsdienst maakt.

De godsdiensten hebben - zoals u waarschijnlijk zult weten - in de loop der tijden een heel belangrijke rol gespeeld. In Egypte b.v. is er een strijd tussen de goden, die wij bijna gelijkwaardig gereflecteerd zien in de tijd van de Reformatie in Duitsland (de bekende strijd van Tilly en Pappenheim tegen Gustaaf Adolf) en zelfs in de tijd van Reformatie en beeldenstorm in Nederland. De verschijnselen zijn niet zo different als u zou denken. In alle gevallen zien wij krachtgroeperingen, die gebruik trachten te maken van de denkwijze van de Reformatie; kortom, van de andere visie op God. Dat kan misschien het best worden verklaard door na te gaan hoe een mens eigenlijk in zijn geloof leeft.

De mens kan niet rationeel zijn. Zijn geloof is - of hij dit nu toegeeft of niet - emotie. En dan maakt het niets uit of hij nu Petrus heet, paus Paulus of misschien Van Schillebeek. Geloof is een emotionele kwestie. Alle rationalisaties van dit geloof blijven met die emotie verbonden. Het is duidelijk dat elk argument, dat mede stoelt in het geloof, in de godsdienst, voor de mens onmiddellijk een gevoelsreactie wekt met dat hoge, dat onbekende. Daardoor komt hij tot uitbarstingen, die absoluut niet redelijk meer zijn. Hij kan zich niet gedragen volgens menswaardige en redelijke normen en gaat over tot handelingen, die hij bij anderen ten zeerste zou veroordelen.

Er zijn in de loop der tijden heel wat heilige oorlogen gevoerd. Een heilige oorlog, dat moeten wij wel begrijpen, is eigenlijk niet een oorlog. Het is een uitbarsting van godsdienstwaanzin, die in de juiste richting wordt gedirigeerd. In de oudheid ontstonden deze vormen vaak meer spontaan, ofschoon wij in de eerste grote hadj, de grote heilige oorlog van Mohammed, wel degelijk zien dat Mohammed godsdienstige openbaringen en godsdienstige argumenten gebruikt om daarmee een achtergrond te geven aan de ressentimenten van de woestijnbewoners tegenover de stadsbewoners want dat is eigenlijk wat een grote rol speelt.

Deze sjerif van Medina weet dan ook heel goed hoe hij zijn mensen moet laden met een doodsverachting, die al het gekende van die tijden te boven gaat.

Hij zegt eenvoudig: Als je, vecht, vecht je voor je God; daardoor alleen maak je je leven levenswaard. En als je sterft, word je onmiddellijk opgenomen in het paradijs. Dat paradijs wordt dan misschien wat plastisch voorgesteld met bomen, stromen met heerlijke dranken, de schone vrouwen die de mannen komen bedienen en al die dingen meer, Maar dat is bijkomstig. Het belangrijke is het gevoel, dat je jezelf ook na de dood rechtvaardigt door te beantwoorden aan het begrip, dat je hebt van God; en dat is een gevoelskwestie.

In deze tijd is God misschien langzaam maar zeker van de vlakte aan het verdwijnen. In de plaats van God zijn andere figuren en denkbeelden gekomen. We zouden kunnen zeggen Mao of Lenin en zijn vele interpretatoren. In feite is b.v. het marxisme op het ogenblik een godsdienst, gebaseerd op de heilige openbaringen van Marx, gecelebreerd door de Partij en opwekkend tot opofferingen en doodsverachting, omdat zonder dit het leven geen zin heeft.

In het maoïsme zien wij precies hetzelfde. Het gaat niet meer om de redelijkheid van hetgeen Mao zegt of om hetgeen het systeem stelt dat hij vertegenwoordigt. Het gaat om een

emotionele zelfrechtvaardiging, die binnen de gemeenschap alleen kan worden verkregen door extreem alles, wat tot Mao zou kunnen behoren aan anderen op te leggen.

Het is natuurlijk niet vriendelijk omdat te zeggen (de godsdiensten zijn ongetwijfeld nodig), als je vertelt dat zij op gelijke voet staan met b.v. het communisme en wat dat betreft met sommige vormen van fascisme. Maar in deze tijd spelen die dingen een rol. En je kunt heel moeilijk beweren, dat er veel verschil zit in het optreden van Rusland tegen Tsjecho-slowakije en het optreden van de Israëlieten tegen de Amalekieten en de Filistijnen . Wat is namelijk het geval?

In beide situaties voelt men zijn geloof bedreigd. Het gaat hier niet alleen om macht; het gaat om meer. Het gaat om de emotie van gelijk hebben, van zinvol bestaan. En zodra deze wordt aangetast, verzet je je. De Israëlieten deden dit door eenvoudig de Filistijnen aan te vallen en die zoveel mogelijk uit te roeien, al zijn ze er nooit helemaal in geslaagd. De Russen hebben dit ook gedaan door eenvoudig alle afwijkende denkwijzen, alle schisma's af te wijzen en met geweld te onderdrukken. Zeg nu niet, dat dit elders niet zo gebeurt.

Als wij naar de Ver. Staten kijken, dan vinden wij daar een zekere Senator Mc Carthy (de oudere, er is nu een jongere ook). Deze Senator McCarthy gaat op wat men noemt de "heksenjacht". Hij valt, een ieder aan. Misschien heeft hij dat gedaan om daardoor zelf op de voorgrond te komen, dat is heel goed mogelijk. Zeker is, dat hij een groot aantal volgelingen had, die niet de aanklacht van mogelijke besmetting door het communisme verstandelijk bekeken, maar emotioneel. Voor hem was hun godsdienst hun manier van denken en leven; en daarmee eigenlijk iets, dat heel dicht bij het moderne, godsbegrip staat.

Het moderne godsbegrip is nl. het beeld van: hoe ik denk en leef. God is de verklaring van mijn bestaan. Hij is misschien de zin van mijn bestaan, maar Hij is bovenal de emotie, waaruit ik mij tegenover de wereld waardevol weet.

En of wij dit nu vaderland noemen. democratie of er een andere naam aan geven, die in de staatkunde bestaat, het is precies hetzelfde als met de godsdienst.

Godsbegrip is niet alleen maar iets, wat met God te maken heeft. Godsbegrip is iets, wat in de oudheid werkelijk heeft bestaan en dat zich in de moderne tijd steeds meer heeft veranderd in wat ik zou willen noemen een zijnsrechtvaardiging.

Deze zijnsrechtvaardiging nu vraagt ook weer een beloning. Als ik besta volgens de normen van mijn zijn, dan moet er een kracht zijn, die mij daarvoor loon geeft. Van het onredelijke van het eerste fetisjisme, het eerste geloof aan voorvaderen, totemgeloof, taboe-instellingen e.d. is men gekomen tot een denkwijze, waarbij niet meer een voorwerp incidenteel macht geeft of macht bezit of niet alleen het behoren tot een bepaald geslacht betekenis heeft, maar tot een denkwijze waarbij de persoonlijke wijze van leven bepalend is voor wat God moet zijn of wat de maatschappij moet zijn. (Wat dat betreft, die wordt ook vaak vergoddelijkt.) Dit voert tot het recht om je eigen wijze van denken en zijn aan een ieder op te leggen.

De situatie, die in deze dagen zo verward lijkt, kan hierdoor heel wat duidelijker worden gesteld en ook beter worden begrepen. Degene, die in deze dagen als een zeer kleine minderheid luidruchtig en desnoods met geweld probeert zijn mening aan anderen op te dringen, doet eigenlijk niets anders dan degeen, die indertijd de bekerings in de tijd der Karolingers heeft nagestreefd. De politie-agent in Griekenland, die probeert zijn tegenstanders te bekeren, handelt heus niet veel anders dan vroeger de inquisitoren van het Heilig Officie in Spanje en in vele andere delen van de wereld.

Indien ik geloof, dat een bepaalde orde noodzakelijk is, dan maak ik deze orde tot God. Indien ik geloof, dat een bepaalde leefwijze voor mij begeerlijk is, dan verklaar ik deze leefwijze tot de juiste en rechtvaardig haar met God of met wat ik als God hanteer. Dat hebben ook de Orsini en de Borgia gedaan, toen zij de grote edelen van Italië waren en de pausen van Rome. De staatslieden van vandaag doen precies hetzelfde.

Als u hoort hoe in naam van de democratie de meest ondemocratische regeringsmethoden worden gebruikt, dan valt u dat misschien niet eens op. En als het u opvalt, dan meent u dat hier sprake is van een opzettelijk onderdrukken van de democratie. Dat is niet waar. Deze

mensen geloven in democratie. Deze mensen menen, dat zij de democratie beschermen en vormen, omdat hun beeld van wat zij in het leven willen zijn voor hen identiek is met de juiste vorm van democratie.

Misschien vindt u dit alles niet erg interessant. Maar als u dan denkt aan de protestgroepen van tegenwoordig, als u denkt aan de jongeren die de zomer zo heerlijk hebben doorgebracht op een nationaal monument, dan lijkt het of deze jongelieden alleen maar anderen willen ergeren of alleen maar tegen de maatschappij zijn. Maar misschien speelt die zelfrechtvaardiging daarin wel een grote rol en is dit veel belangrijker dan u veronderstelt.

In een maatschappij waarin ik niets ben, wil ik iets zijn. Dan moet ik geloven dat die maatschappij anders moet zijn, opdat ik kan zijn wàt ik wil zijn. En dan moet ik daarvoor een rechtvaardiging vinden. Of die nu Jezus heet, Boeddha, Krishna of dat ik haar zoek bij het een of andere denkbeeld of systeem, ik moet iets hebben waardoor het duidelijk is dat wat ik doe goed is. En omdat ik dan innerlijk kan voelen dat ik recht heb op een erkenning (want ik ben immers goed), probeer ik die erkenning af te dwingen.

Dwaasheid? Neen. Realiteit. Een realiteit, die ons ook veel helderder voor ogen stelt waarom zoveel goedsdienstige groepen ondanks alles niet bij elkaar kunnen komen. Het lijkt misschien krankzinnig dat men nu vele jaren bezig is aan een oecumeen christendom en dat men nog steeds geen stap verder heeft kunnen komen. O, er zijn mensen vrijzinniger geworden. Maar de grote hoofden van de godsdiensten (de theologen) bestrijden nog steeds elkanders opvattingen met dezelfde ferociteit van voorheen. Dat is begrijpelijk, want deze mensen zoeken zichzelf in God, maar ze beschouwen God als de rechtvaardiging van zichzelf.

Misschien zou ik over het godsbegrip in hogere termen moeten spreken. Ik zou u moeten vertellen hoe God het onpeilbare is dat op velerlei wijzen gestalte en vorm krijgt in ons bestaan. En wie weet is God gelijktijdig kapitalist, democraat, marxist en nog vele andere dingen. Zoals Hij waarschijnlijk evengoed ook mormoon kan zijn als christen, hindoe, boeddhist, mohammedaan of islamiet. God is het onpeilbare. God is het bestaan en de kracht van het bestaan.

Dan zou ik u moeten vertellen hoe wij de kracht moeten zien. Maar zou ik dan niet precies hetzelfde doen? Hetzelfde wat degenen doen, die uw democratie vermoorden in de naam van de democratie? Dezelfde mensen, die oorlog voeren in naam van de vrede, denken precies zoals ik dan zou moeten denken.

Ik zou u moeten voorleggen wat ik denk. En ik zou moeten zeggen: Dat is waar. Ik voel mijn God, zeker. Ik voel een zin in het bestaan en ik zou ongetwijfeld hier niet tot u spreken, indien er voor mij geen rechtvaardiging was in mijn beeld van de totaliteit, van God en ook in mijn eigen wezen. Maar een dergelijk beeld van God, een dergelijke godsvoorstelling, is zo teer dat een zeepbel daarbij vergeleken taai is, want ik sta in een wereld met feiten. Feiten, waarmee je niet helemaal kunt leven. Feiten, die je daarom verandert, een andere inhoud, een andere naam geeft en eigenlijk leef je je gevoelens. Dat hebben de mensen altijd gedaan en dat zullen zij altijd doen.

Het is heel duidelijk, dat iemand als Nixon in al zijn beloften omtrent de Vietnam-politiek toch niet de mindere kan zijn. Iemand, die zoveel heeft opgeofferd om eens de meerdere te kunnen zijn, gelooft dat die meerderheid, dit gezag, die meerwaardigheid zijn goddelijk recht, ja, zijn plicht is; dat hij tegenover zijn God, tegenover alles wat hij ideaal acht (zijn volk, de wereld) niet verantwoord is, indien hij niet zijn eigen visie in de eerste plaats doorzet. En dat betekent, dat hij ook niet de minste wil zijn. En dat geldt precies hetzelfde voor mensen, die beweren dat zij niet aan een God geloven en die in het Kremlin zitten. Dat geldt evengoed voor Brandt als voor De Jong. Luns denkt ongetwijfeld op dezelfde manier omtrent de rechtvaardiging van zijn politiek tegenover alle anderen.

Je kunt godsbegrip, godsdienst en menselijk bestaan niet scheiden. Je kunt de essentie van de godsdienst opzij schuiven, maar dan stel je daarvoor in de plaats andere rituelen. Het religieus element van de partij-bruiloft in Sovjet-Rusland is eigenlijk een goedsdienstige rite. Menig partijvergadering krijgt iets religieus. Er is geen groot verschil tussen maatschappelijkheid en goedsdienstigheid. In feite bevatten zij allebei dezelfde elementen. Zoals er weinig verschil is

tussen godsbegrip en theorie, op welk terrein dan ook. Zij zijn vaagheden, die misschien in de feiten kunnen worden ingepast, maar die in de eerste plaats gevoelsmatig worden ervaren.

Omdat deze wereld niet bereid is de feiten onder ogen te zien, gaat deze wereld als vanzelf uit van stellingen, die met de feiten niets te maken hebben, Dan verwacht men dat God met heirscharen zal ingrijpen om de overwinning te bezorgen aan de goede partij. En dat is niets nieuws in de geschiedenis, want de Germanen dachten ook al dat de goden soms zelf aan de strijd deelnamen, terwijl ze bovendien als een soort primitief Rode Kruis de Walküren boven de slagvelden lieten zweven om de helden onmiddellijk naar het Walhalla te brengen. Natuurlijk is een Walküre geen Florence Nightingale, maar het verschil is meer gradueel dan essentieel. Neen, wij kunnen werkelijk die verschillen niet maken in de eerste plaats en in de tweede plaats mógen wij ze zelfs niet maken.

Godsbegrip is de theorie van het hoogste aangepast aan mijn emotie. Godsdienst is de formalisatie daarvan, waardoor ik tracht datgene, wat voor mij waar is aan anderen op te leggen of in anderen te wekken. Zolang dat bestaat, kun je niet verwachten dat het de wereld beter gaat. Iemand, die met deze essentiële dingen rekening houdt, zal voor de nabije toekomst uit het wereldgebeuren onmiddellijk allerhande feiten kunnen aflezen.

Als u begrijpt, dat de redelijkheid hier geen cent mee te maken heeft, als u begrijpt, dat de theorie in feite de weergave is van de mens en niet de mens iets is waardoor de theorie wordt gevormd alleen, dan kunt u zeggen, dat China op het ogenblik - ongeacht alle toenaderingen - zal trachten hernieuwde agressie- en hetzetechnieken tegen Moskou te beginnen. Dan kunt u op grond van ditzelfde zeggen, dat Rusland ondanks zijn toenadering tot de Ver. Staten gelijktijdig zal overgaan tot bepaalde beperkende maatregelen voor het verkeer over het ijzeren gordijn. En dan kunt u op basis hiervan nagaan dat Amerika - terwijl het terzelfder tijd beweert vriendschappelijk gezind te zijn tegenover Rusland en zelfs met China tot enig begrip te willen komen - zijn diensten inzet om deze beide staten afbreuk te doen waar het maar mogelijk is, ook met sabotage en geweld.

Dat zijn dingen, die kunnen wij zelf aflezen. Zoals je klant aflezen, dat de landbouwpolitiek nog steeds in boter zal blijven smoren, ongeacht alle pogingen, die men doet om dit op te heffen. Want elk land heeft andere belangen en elk land gelooft in een bepaalde techniek, in een bepaalde theorie.

Als men het tijdelijk eens wordt, dan is dat om verder te kunnen gaan in de hoop dat men tijd wint om de ander te bekeren. Zoals men vroeger soms heidenen lange tijd tussen de christenen liet leven in de hoop dat zij zouden worden bekeerd. Dat hebben ze waarschijnlijk weer van de Romeinen geleerd, die barbaarse prinses en zonen van stamhoofden naar Rome plachten te brengen in de hoop van hen een soort pseudo-Romeinen te maken.

De wereld houdt geen rekening met armoede, zij houdt geen rekening met ellende. En omdat zij dat zelf niet doet, zegt zij dat God deze dingen wil. Dan moet er in de rituelen van de godsdienst duidelijk worden, dat het offer onvermijdelijk, noodzakelijk en glorieus is. En of dat nu gebeurt aan de hand van een grensgeschil ergens in China bij Sinkiang, of dat het gebeurt ten aanzien van de heilige martelaren of misschien zelfs de noodzaak van het doodbloeden van vervolgd in Biafra, dat doet niets terzake. Ik zie mijn God, zoals ik die God wens. Die God is mijn rechtvaardiging. Mijn emoties, die ik redelijk als onjuist zou kunnen erkennen, kan ik middels mijn God, mijn godsbegrip, maken tot iets dat gerechtvaardigd is; en dat kan ik omgeven met een praal en een status, waardoor anderen daaraan worden onderworpen.

Wat is tenslotte het verschil tussen een triomftocht van een keizer of een veldheer in Rome, die pas een grote veldslag heeft gewonnen en het grote Partij-congres van de een of andere partij in de Ver. Staten, als het er alleen nog maar om gaat om de selectie van een presidentscandidaat of misschien het rondrijden in zegepraal van astronauten over de gehele wereld. Dit is precies hetzelfde. Statie, reclame, reclame voor het systeem.

Uit de oudheid kunnen wij nog meer leren. Vroeger waren de leuzen in Rome "brood en spelen". In oudere landen (Babylon b.v.) was het de goedertierenheid van de vorst en de welwillendheid van de goden. De goden zorgden voor het vermaak en de vorst haalde wat uit zijn schatkamer om de gistende massa tevreden te stellen. Tegenwoordig is het subsidie en

inspraak, waarbij de subsidie dan voor het voedsel moet zorgen en de inspraak voor het amusement. Het verschil is niet zo groot als u wel denkt.

Zoals u nu kwesties als subsidie en inspraak au sérieux neemt, zo nam men vroeger de graanuitdelingen en de spelen au sérieux en zelfs de samenstelling en opzet van de spelen. Het volk probeerde - wanneer iemand een feest wilde organiseren - van tevoren a.h.w. af te dwingen welke attracties in ieder geval daarbij zouden zijn. Bij inspraak proberen zij uit te maken op welke manier men mag doen, alsof men maatschappelijk werkt, terwijl men zich gelijktijdig zo goed mogelijk ontspant. De verschillen zijn gering.

Als men de ontwikkeling van de godsdiensten ziet, dan ziet men daarin ook weer de ontwikkeling van de maatschappij. Op het ogenblik, dat er een zware strijd tussen de volgelingen van de goden wordt gevoerd, zijn de priesters elkaar meestal niet zo erg vijandig gezind. Voorbeelden daarvan kunt u weer vinden in Egypte, in Rome en zelfs nog later. Maar op het moment, dat het fanatisme bij de volgelingen wegvalt, zien wij dat de leiders (de priesters) fanatieker in hun opvattingen worden en dat zij in hun benadering van problemen en mogelijkheden extremer worden. Men zou kunnen zeggen, dat het extremisme van de verkondiger wordt opgewekt door de onverschilligheid van de gelovigen. En als de periode van onverschilligheid een hoogtepunt bereikt, dan zien wij een z.g. decadentie ontstaan (d.w.z. een aantal vervalverschijnselen), omdat de maatschappij nu eenmaal niet is gebaseerd op logische regels maar op gevoelswaarden, op geloofsregels.

In Rome was het gedrag van de Romein ook een rechtvaardiging tegenover de goden en de goddelijke krachten. Maar toen werden de goden vermenselijkt. Denkt u maar aan Caligula (het Laarsje), die zelfs een paard tot Senator liet verheffen. (Overigens, men zegt dat dit paard zich in de Senaat waardig gedroeg; het liet niet méér slechte dingen vallen dan een gemiddeld Senator en het sprak veel minder onzin.) Door op deze manier dus alle waarden om te keren en te zeggen: "wij zijn primair", valt de samenhang in een maatschappij weg. Zolang de patriciër niet alleen krachtens zijn rijkdom, maar ook door de wil der goden meester is, kan hij op eerbied rekenen. Een standenmaatschappij is schijnbaar nu eenmaal onvermijdelijk. Zolang dus de plaats van de standen gerechtvaardigd is door een geloof, door een emotie, dan loopt de maatschappij. Maar wanneer dezelfde standenmaatschappij komt te verkeren in een situatie, waarin de feitelijke erkenning van de standsverschillen wegvalt, terwijl de vorm noodzakelijk is om het maatschappelijk verkeer te handhaven, dan zien wij het verval in Rome, waardoor jonge, patriciërs langzaam maar zeker briganten worden, plebejers zich op een gegeven ogenblik vermeten om zelfs de keizerlijke wacht aan te vallen en binnen te dringen in de huizen en tuinen waar feest wordt gevierd. Dit verschijnsel ziet u ook tegenwoordig.

Er is geen zekere God meer. Er is niet meer één God, die iedereen aanvaardt. Er is dus ook niet meer één reeks regels of goedkeuringen. Zelfs de theorieën, die worden verkondigd, worden zo verschillend geïnterpreteerd dat je ze eerder kunt beschouwen als een stimulans dan als een zijnsrechtvaardiging. Dan moet je spreken over de decadentie van de maatschappij. Daar kun je niet meer omheen komen.

Die decadentie betekent een verandering, die alleen maar kan plaats vinden, als er weer een emotionele band kan ontstaan tussen mensen; een verbintenis onderling. En ik geloof, dat je daarvoor toch iets nodig moet hebben wat God wordt; een soort godsbegrip, een rechtvaardiging van je bestaan, die veel verder reikt dan je zelf kunt gaan. Een kracht waaruit je put en een leiding die je aanvaardt, welke wijzer en sterker is dan je ooit zou kunnen zijn. Er moet iets hogers zijn. Zodra dit hogere niet wordt geaccepteerd, zal er een omwenteling komen, die blijft voortduren totdat weer ergens een systeem, een denkwijze vooral, tijdelijk de overhand krijgt. Is dat gebeurd, dan zullen wij weer mensen zien opstaan, die daaraan vorm geven, die daaruit een soort standenmaatschappij boetseren met bepaalde rituelen. En dan is de maatschappij weer gebaseerd op een godsdienst. Dan voelt zij zich gezegend, beschermd en gerechtvaardigd door een God en zal die maatschappij tegenover alle andere menselijke waarden zich blijven verdedigen ten koste van alles, omdat zij zonder dit in feite niet meer durft bestaan.

Dit is de previsie van het komenden waar een nieuw begrip van God komt. Niet een Jezus, niet een Wereldleraar, niet een nieuwe Meester, maar iets waarmee je als mens je emotioneel zo sterk één kunt voelen, dat daardoor je gedrag en je samenhang met andere wordt bepaald. Pas als dat is ontstaan, zal er een aantal regels komen, een ritueel, een godsdienst, die de mensheid bindt en haar in samenhang, orde en regel weer de kans geeft als eenheid te functioneren.

De enige andere weg is de absolute anarchie, waardoor een ieder erkent dat hij geen recht heeft om een ander op welke wijze dan ook te beïnvloeden of zijn wil op te leggen. En daar dit laatste althans voorlopig onbereikbaar lijkt, veronderstel ik dat er binnen enkele jaren nieuwe systemen of nieuwe visies van systemen en godsdiensten zullen ontstaan, die een grotere greep op de massa krijgen en daardoor een nieuwe vorm van ordening mogelijk maken. Hiermede wil ik mijn betoog voor vandaag besluiten.

ECONOMISCHE VERWARRING

Het is altijd gemakkelijk te Zien hoe er een voortdurende wedloop is tussen de theoretici, de Practici en de statistici, als het gaat om de economie. Onder deze verschillende groepen zou men nl. het volgende kunnen constateren:

Volgens de theoretici gaat het steeds beter; volgens de statistici treedt er een overvloedverschijnsel op dat deprimerend moet werken op werkgelegenheid en markt; volgens de practici is het faillissement van velen niet meer veraf.

Om te begrijpen hoe het in elkaar zit, zullen wij de situatie van de wereld eens moeten nagaan. Dan ontdekken we, dat wij op het ogenblik leven in een sterk gerichte consumenten-maatschappij. Dat betekent, dat het product er niet is voor de consument, maar de consument om het product te verteren. En dit betekent weer, dat de producent ten koste van de consument probeert pot te verteren. Maar die pot dreigt een teerpot te worden, omdat er op de toenemende overproductie overal steeds grotere smetten komen, die voor een ieder zichtbaar zijn.

De methoden, die men lang heeft kunnen volgen om producten minder houdbaar te maken en daardoor een omzetvergroting te bereiken, beginnen in de laatste tijd voor een verdere uitbreiding toch wel moeilijkheden te geven.

Je kunt natuurlijk een product, dat een normale levensduur heeft van 10 jaar, zo fabriceren dat het 5 jaar leeft. Misschien kun je dat nog terugbrengen tot een feitelijke duur van 3 jaar. Maar als je daar dan bent en het is een duur verbruiksproduct, dan krijg je geen consument meer, die daar nog iets voor over heeft. Dit is een van de moeilijkheden, die wij hebben in de industrie van b.v. wasautomaten, koelkasten, televisie, radio e.d. Het lijkt wel, alsof die industrie op het ogenblik vooruit gaat, maar haar feitelijke winst moet zij allang boeken in de richting van de overheidsbesteding en de grote nationale projecten. Buiten deze projecten om is haar omzet- en winstmogelijkheid veel minder.

In andere industrieën zoals de landbouw wordt de zaak moeilijker. Je moet natuurlijk de mensen een product voorzetten dat zij kunnen eten. Dat is waar. Maar als je steeds meer produceert en de mensen eten niet, dan komt er een tijd dat je om datgene, wat niet wordt verbruikt, toch nog te kunnen betalen het product dat verbruikt kan worden zo duur maakt, dat het feitelijke verbruik daarvan steeds afneemt. Dit is een van de verschijnselen, die u in uw eigen land en in Europa kent ten aanzien van de roomboter.

De feitelijke verkoopprijs van roomboter in uw land zou - gezien de daar gevolgde productiemethode - kunnen liggen (en dan nog met een redelijke winstmarge voor boer en fabriek) op ongeveer f1.-. Maar de feitelijke prijs ligt eerder 70 % hoger: f 1.70 à f 1.80, als ik goed ben geïnformeerd. Het resultaat is dus, dat steeds minder mensen deze boter gaan afnemen; en dat vooral het afnemen in grote hoeveelheden langzaam maar zeker uit de mode

raakt. Dat betekent ook weer, dat er een andere industrie wordt opgebouwd, die dat goedkopere product moet maken. Vergelijkenderwijze: ten aanzien van de z.g. boters (laten wij de naam ook nog even aan de tafelmargarine toekennen) was in 1928 ongeveer 40% margarine of kunstboter tegen 60% natuurboter. Op het ogenblik is de industrie uitgegroeid tot een natuurboter verbruik van ongeveer 16%.

Om die kunstboter te kunnen maken heeft men veel moeten investeren. Men heeft industrieën moeten opbouwen. Die industrieën hebben een zeer grote betekenis voor de arbeidsmarkt. Dat betekent, dat indien iedereen roomboter gaat eten er werklozen komen; en dat willen de mensen ook weer niet. Maar aan de andere kant willen zij hun boter blijven produceren - roomboter wel te verstaan - en wel tegen een prijs, die redelijk is. Het resultaat is, dat de kosten van opslag en daarbij de vermindering van kwaliteit, want die gaat meestal daarmee gepaard, dus op den duur de werkelijke kostprijs van de boter gaat verdubbelen. Rekenen wij wat u aan subsidie krijgt, als u een pakje boter dat opgeslagen is geweest kunt kopen voor een prijs van laat ons zeggen f 1.20 (dat is nog 20 cent boven de noodzakelijke kostprijs van verse boter in deze tijd), dan legt de staat daar ongeveer 50 cent bij aan bewaarloon, interest e.d. Als u dat gaat narekenen, komt u aan een idiote situatie. Dit is een voorbeeld, want die situatie treffen wij overal elders ook aan.

Er is een industrie opgebouwd, die - omdat zij in feite niet mag produceren voor de prijs, die de consument daarvoor over heeft - een steeds hogere last krijgt te dragen en daardoor in feite haar consumptiemarkt ziet inkrimpen. De staat moet die industrieën handhaven, omdat zij werkgelegenheid betekenen en het welvaartspatroon en de politieke eenheid bevorderen. Dientengevolge moet de gemeenschap steeds meer toeleggen op het instandhouden van die industrieën. Maar het geld, dat de gemeenschap daarop toelegt, moet zij weer nemen van de consument. Daar heeft u dan een krankzinnige situatie waardoor de lasten die de staat moet eisen om te kunnen subsidiëren en industrieën aan de gang te houden zo hoog worden, dat de burgers van die maatschappij niet meer in staat zijn om de producten van dezelfde industrie tegen een redelijke prijs te kopen.

Dat is in Nederland misschien nog niet zo erg, maar een van de landen waar dit op het ogenblik heel sterk een rol speelt is Frankrijk. In Frankrijk zijn de belangengroepen, die voor hun behoud van inkomen maar ook van productie en omzet vechten, steeds sterker geworden. En het vreemde resultaat is nu, dat in de grote steden door tussenschakeling van allerhande handelsinstanties, door directe en indirecte gunsten er in feite een product wordt verkocht 50 % boven de noodzakelijke koopprijs - wat het leven voor de mensen duurder maakt - terwijl bovendien de consument nog eens ongeveer 40 % van die prijs direct of indirect via subsidiëring of lastenvermindering e.d. erop moet toeleggen. En dat betekent dat er wanverhoudingen ontstaan, die in stakingen ontaarden.

In Italië zien wij ook al zoiets. Het lijkt misschien, alsof de Italianen er maar op los staken. Maar wat is de werkelijke situatie? Men heeft daar een aantal groot-industrieën gevestigd. De groot-industrieën werken daar in vele opzichten met verlies. En omdat zij met verlies werken, moet de staat subsidiëren. Zij moet dus op de een of andere manier lasten heffen. Gezien de toestand in Italië gaat dat veelal door z.g. verbruiksheffingen. Het resultaat is, dat het leven zeer duur wordt en dat een arbeider, die loonopslag krijgt in feite toch nog steeds in bestedingsmogelijkheid erop achteruit gaat.

Om, dat te kunnen opheffen - want men moet zo nu en dan toegeven - zal de staat haar aandeel aan heffingen moeten verhogen. Maar de heffingen zal zij niet alleen op het product kunnen heffen, zij zal ook industrieën daarvoor moeten aanspreken, want anders kan zij niet verder functioneren, zodat men steeds verder in het slop komt.

Een geheel andere situatie hebben de Ver. Staten gekregen. Zoals u weet zijn daar in de verschillende staten regelingen voor industrieën o.a. ten aanzien van belastingen, accijnzen, transportvergunningen e.d., die nogal eens wat afwijken. Het resultaat is geweest, dat verschillende staten alleen door gunstige voorwaarden te bieden in staat waren industrieën aan te trekken. Dat was natuurlijk wel leuk voor de arbeidsvoorziening, maar voor de andere staten was dat minder prettig. Want er worden een groot aantal producten gespecialiseerd geleverd uit één enkele staat naar 30 of 40 andere staten, doe daarvoor alleen maar de

behandelingskosten (opslag e.d.) kunnen verdienen. Dit betekent dus een verplaatsing van inkomen. Die verplaatsing van inkomen betekent weer een aantasting van de belastingsmogelijkheden van die staat. En zo is daar een heel touwtrekken ontstaan, dat ontaard is in zeer komische situaties.

Wij hebben b.v. de Campbell soepfabriek. Die fabriek hanteert twee hoofdkantoren: één in Detroit (hoofdzakelijk inkoop) en wereldhandel in Chicago.

Nu zoudt u zeggen: als men die kantoren daar heeft, dan zullen die fabrieken daar ook wel zitten. U vergist zich. De grootste productie-eenheid bevindt zich vreemd genoeg in een deel van Texas. En waarom? Omdat men daar de gunstigste voorwaarden had, terwijl men gelijktijdig dicht bij een leveringsgebied zat zo wel van vee als ook van groente. Denk aan Californië. Het bleek, dat men daaraan niet genoeg had en men heeft toen een tweede fabriek geopend. Die fabriek werd echter gesticht niet in de eigenlijke Ver. Staten, maar in Alaska. Toen men eindelijk zover was dat men toch nog iets meer nodig had, nam men een oude cannery (visconservenfabriek) over in de staat Maine. Het zijn die drie fabrieken, die het feitelijke werk doen; maar voor een product, dat in alle staten wordt verhandeld.

U begrijpt, dat dat niet alleen maar betekent dat je nu met de productie een rare verdeling krijgt en dat je met je transportvoorzieningen een beetje moet uitkijken, maar het betekent ook dat je dus in de ene staat gemakkelijker kunt plaatsnemen dan in de andere en dat betekent dan weer, dat er een eigen verkooporganisatie moet worden opgebouwd. Een verkooporganisatie wel te verstaan, die ook bereid is te leveren aan instellingen en eventueel zelfs en détail, aan de eenling.

Indien men dus geen Campbell-soepen wil invoeren in de een of andere supermarkt, dan komt Campbell met een Discout House waar hij zijn eigen producten voor betrekkelijk voordelige prijzen verkoopt en nog enkele andere producten, waarop de plaatselijke leveranciers veel winst maken.

Het systeem heeft ertoe geleid, dat een groot gedeelte van de middenstand zaken, die niet behoren tot een z.g. "chain", een eigen grote organisatie die veel soep verkopen, eigenlijk horig zijn geworden aan Campbell. En deze organisatie gaat nu bepalen wat die winkeliers met hun eigen winkeltje mogen doen. De winkelier wordt dus zetbaas in zijn eigen zaak. Maar omdat hij dat wordt, krijgt hij er steeds minder zin in. Hij concurreert niet zo gemakkelijk meer en het resultaat is geweest, dat alleen door de actie die Campbells heeft gevoerd om in een aantal staten zijn product erin te drukken ten koste van alles er ongeveer 700 kleinere general stores en levensmiddelenzaken gesloten zijn.

U zult zeggen: Dat is krankzinnig. Neen. Het is gewoon een systeem. Ik nam nu soepen als voorbeeld. Ik zou hetzelfde kunnen vertellen t.a.v. producenten van horloges, bepaalde systemen van bijoutherieën, bepaalde assortissementen die je eigenlijk in de drugstore, bij de parfumerie en eventueel ook bij de drogisterij zoekt.

De horigheden, die zo zijn ontstaan, zijn zo complex geworden dat er eigenlijk in de Ver. Staten naast een officieel gangsterrijk ook nog gesproken mag worden van een afpersingsrijk van een aantal grote en kapitaalkrachtige groepen. Daar komt bij dat die groepen met de kredietkaarten wat kunnen doen.

Omdat zij aan de kredietkaarten zonder meer garanderen dat zoveel plaatsen afnemen, kunnen zij gemakkelijk accounts krijgen. Zij betalen wat minder aan degeen, die de kredietkaart heeft ingevoerd. Zij hebben dus ½ of 1% meer winst dan een ander. Bovendien voeren zij zoveel krediet-mogelijkheden, dat andere zaken dat nolens volens ook moeten doen; en die verliezen er wel op. Het gevolg daarvan in de U.S.A. is, dat op het ogenblik alleen door de daar gangbare kredietsystemen (en u weet, je bent geen goede Amerikaan als je niet tenminste 15 verschillende creditcards hebt) reeds een groot aantal bedrijven - en dat geldt niet alleen voor winkelbedrijven, maar ook voor kleine en middelgrote productie-bedrijven - in feite afhankelijk zijn geworden van Credit Corporations, omdat gezien de verrekeningstijd die verloopt zij heel vaak moeten financieren via banken. Dat wordt te duur en zij doen dat dan vaak via de Credit Corporation. Er is voor de kleine man dus geen kans meer om er tussenuit te springen, tenzij die kleine man alles gaat doen wat de grote zaken verbieden.

Het gevolg is niet alleen geweest de Discount Stores en de Army Discount Stores die daar overall nogal floreren, maar daarnaast zijn er gekomen wat je met een bijna Hollands woord de ramschhandel zou kunnen noemen. Er zijn steeds meer kleine zaakjes ontstaan, die overall - hoe dan ook - zo goedkoop mogelijk inkopen. Zij vragen zich niet af wat zij leveren, zij vragen zich alleen af tegen welke prijs zij het kunnen leveren. Zij vragen zich niet af, of het binnen het assortissement past, zij vragen zich alleen af, of zij het kwijt kunnen raken. En deze kleine zaakjes zijn nu een soort revolutie begonnen, die voor de grotere vaak een strop betekenen. Laten wij een voorbeeld nemen.

Campbells kan natuurlijk beginnen te concurreren, als zo'n kleine zaak nu b.v. 10 Dollar cents beneden de gangbare prijs verkoopt. Maar dan moet hij dat niet doen in één winkel, maar misschien wel in 50 zaken. Als Philco of een andere grote zaak op een gegeven moment een transistor-apparaat ziet verkopen laten we zeggen \$ 10 beneden de gangbare prijs (dit is inderdaad gebeurd; een Consul model van zeg \$ 30 werd verkocht voor \$ 7.95 dus in feite \$ 8 lager) dan kunnen zij inderdaad wel een concurrentiestrijd beginnen. Maar dan moeten zij in vele zaken tegelijk die prijs verlagen. En daar zij een goed product moeten leveren voor hun naam, terwijl de z.g. ramschzaak een willekeurig product levert, dat kwalitatief ook in de ogen van de verbruiker perfect moet zijn, is het verlies dat men daarop moet nemen vaak betrekkelijk groot. Het resultaat is geworden, dat in de U.S.A. een aantal middelgrote bedrijven allang niet meer kunnen concurreren. Zij zijn opgekocht.

Gaat u nu eens kijken wat er in Nederland gebeurt. In Nederland spreken wij niet van opkopen, dat klinkt zo vreemd. Daar spreken wij van fusioneren. Maar u weet, een fusie is een zakelijke executie, waarbij het naar de vraag is wie van de fusiepartners het meest dodelijk wordt getroffen. Fusie, de neiging om groter te worden en een beheersing te verkrijgen, neemt toe, dat heeft u wel gemerkt. Maar ook in Nederland zijn die kleine ramschzaakjes aan de gang. Wat doen zij? Zij hebben de prijzen losgemaakt. Zij hebben die prijzen niet alleen losgemaakt in de zin van "wat goedkoper verkocht", maar zij hebben ook het besef gewekt bij de verbruiker dat het goedkoper kan. En daar zit nu juist het haakje.

De maatsschappij is gebaseerd op een zeker winstpercentage. Dat weten de meeste mensen misschien niet. Maar als u van een product een winstmarge ziet van 30 %, dan moet u rekenen dat het niet allemaal winst is. Daar zit ongeveer 10 tot 12 % aan kosten in (wat men dus nodig heeft om te verkopen) en daarnaast vaak tot 8 % aan interest voor gelden, die men moet lenen om ermee te werken; gelden, die men heeft uitstaan en waarop men rente verliest. Als je nu deze normale service-belasting laat vallen en je brengt je verkoopkosten terug van - laten we zeggen - 12 % tot 16 %, terwijl je eenvoudig geen uitstaande gelden hebt en kunt werken binnen de normale krediettermijn (dat is meestal 14 tot 30 dagen, soms 3 maanden, maar voor dergelijke bedrijven loopt het veelal van 14 dagen tot binnen 30 dagen), dan kun je dus een winst maken van 14 %, zonder dat je iets aan de prijzen hebt gedaan; je hebt dan je winst verhoogd. Als je nu verstandig bent, moet je snel omzet halen; dan ga je die winst dus afgooien. Een dergelijk bedrijf kan en moet dus eigenlijk verkopen met een vermindering van werkelijke winst van ongeveer 3 %, maar een vermindering van winstopleg (dus datgene wat je om je kosten en de rest te dekken legt op de groothandelsprijs) van soms 50 à 60 %. De mensen zeggen dan; het kan dus goedkoper. De fabriek moet nu ook goedkoper gaan leveren. Kan zij dat niet, dan blijft er alleen maar over dat de staat het product gaat afnemen.

De staat zegt dan b.v.: Ik weet geen raad meer met de boter. Weet je wat, het is goed voor de gezondheid. Alle soldaten, alle ouden van dagen, alle ziekenhuizen voortaan roomboter gebruiken. Zo gaat dat.

Maar dan kan het ook zijn, dat er een bedrijf is dat autootjes maakt. Dat bedrijf maakt die autootjes heel aardig, maar nog niet zo rendabel als nodig is. Nu zegt de staat: goed, dan ga je voor mij een aantal van die autootjes maken en ik neem er extra veel van af. En daarop maak je dan extra winst.

Natuurlijk is het op die manier een krankzinnige warboel. Het is in Nederland zelfs zo, dat een bedrijf dat besluit zich te vestigen vaak al subsidie heeft, voordat het enige werkgelegenheid heeft geschapen. En dat het dan uit louter vriendelijkheid waarschijnlijk zijn prijzen optrekt tot

het hier gangbare niveau, zodat het winstpercentage van de ondernemer aanmerkelijk stijgt. Hierdoor komt een toenemend deel van de lasten op de gemeenschap te rusten. Je kunt de lasten, die op de gemeenschap rusten, niet onbeperkt verhogen. Hier in Nederland denken ze nog van wel, maar het is toch niet zo. Er komt nl. een kritiek punt; en dat is eigenlijk een sociaal buigingspunt in de structuur.

Als ik op een gegeven ogenblik door meer te doen niet feitelijk veel meer kan bereiken, dan zal ik besluiten om minder te doen. En dit betekent een rendementsdaling van alle beleggingen. Dat betekent een afvlakking van wat men noemt een reële inkomstenstijging; en een inkomstenstijging treft vooral weer de producenten. Want iemand, die een paar honderd gulden extra verdient, die gooit er wat tegenaan voor een super de luxe vloerkleed. Maar degenen, die dat niet heeft, denkt: ach, ik doe het nog een tijdje met het keukenzeil dat ik heb liggen. Er ontstaat dus een vertraging in de afzet.

Die vertraging kunt u overigens in uw eigen land weer constateren door het toenemend aanbod van z.g. kortingprijzen, heel vaak door fabrieken gedaan, die ten koste van alles moeten afzetten om te kunnen blijven draaien of soms zelfs om alleen maar de loonkosten en de eerstkomende rekening voor materialen te betalen. Dat gaat niet onbeperkt. Er komt dus een ogenblik, dat enerzijds de staat haar inkomsten aanmerkelijk ziet dalen, zodat zij niet kan voortgaan met subsidiëren, terwijl de producent zijn mogelijkheid om op de oude voet te blijven draaien eveneens ziet verdwijnen, daar hij geen subsidie meer krijgt en de consument steeds selectiever gaat kopen. Dat noemen ze in Nederland prijsbewust. Maar de Nederlander is wat dat betreft meer prijsbewusteloos.

De eindresultaten zijn duidelijk: wij krijgen een sneeuwbaaleffect. Indien eenmaal op één punt zoiets gebeurt, gaat de hele rest mee. In Nederland is iets dergelijks voorgekomen t.a.v. de textielindustrie. Daar is een dergelijk sneeuwbaaleffect geweest ongeveer 6 jaar geleden.

Wij zien in de Ver. Staten op het ogenblik een soortgelijk sneeuwbaaleffect t.a.v. de omzet van kunststoffen; en vreemd genoeg bij een toenemend verbruik grotere moeilijkheden bij de producenten. Ik zou over de gehele wereld dergelijke punten kunnen aanhalen. De conclusie, die ik nu hierover ga trekken, is dus niet zo gek als het klinkt:

Er komt een ogenblik, dat een sneeuwbaaleffect in één sector (dat kan landbouw zijn, het kan de metaalindustrie zijn, mijnentwege de toeristenindustrie of wat anders) zo sterk toeneemt, dat het 'n grote indruk maakt op de mensen, op de bevolking. Vanaf dat ogenblik hebben wij geen sneeuwbaaleffect, maar een lawine-effect, waarbij de neiging om niet te kopen (of alleen tegen de laagste prijs), de angst voor eigen bezit en daardoor de eisen voor eigen inkomen zullen toenemen, terwijl daardoor de omzetmogelijkheid en daarmee de rendabele productiemogelijkheid afneemt en gelijktijdig het staatsinkomen steeds meer bedreigd wordt. Op dat ogenblik hebben wij te maken met een feitelijke crisis.

Nu denk ik niet, dat ben dergelijke crisis aan den volke wordt voorgehouden. Zij zullen u ongetwijfeld nog vertellen dat u zeer welvarend bent, indien u het moet stellen met 400 gram droog brood per dag. Want welvaart is maar een leuze. Je ziet echter met eigen ogen hoe er iets verandert.

Je ziet b.v. geldontwaarding. Vroeger dacht men daar niet over na. Nu calculeert men rustig in een salarisopslag al in: het geld wordt zoveel minder waard, dus ik moet zoveel procent meer gaan verdienen dit jaar, want anders krijg ik geen reële toename van mijn inkomen. En dit niet alleen in Nederland. Overal.

Ik stel, dat de feitelijke gevolgen op de helft van het volgende jaar in de meeste Europese landen zichtbaar zullen zijn. In de Ver. Staten zijn zij nu al zichtbaar, alleen praten zij daar minder over. Ik neem aan, dat voordat men dit openlijk zal willen erkennen 1972 waarschijnlijk een aardig eind gevorderd is. In Nederland kun je een dergelijke uiteenzetting van verantwoordelijke personen meestal pas verwachten na de verkiezingen; en dat is duidelijk.

Ook elders spelen dergelijke belangen een rol. Ik neem daarom aan, dat u van een feitelijke crisis pas overtuigd zult zijn in begin 1973. Maar de chaotische economische verhoudingen, die

op het ogenblik hand over hand toenemen, waarbij onderlinge afspraken vaak de feitelijke verwarringen en moeilijkheden eerder vergroten dan verminderen, hebben reeds nu tot feitelijke crisis-situaties geleid. Wij moeten dan ook rekening houden met een toenemend wankele wereld-economie en daarmee met moeilijkheden voor valuta's, moeilijkheden in de internationale handel, vermindering van krediet-faciliteiten op velerlei terreinen. En met dat alles geloof ik ook in de mogelijkheid eindelijk eens te kijken wat u werkelijk nodig heeft, opdat u dan zelf de stralende ring van zelfvertrouwen bezit, die u dan niet meer tegen fl. 1,98 per tube behoeft te kopen.

NOOT

Het toenemend vertrouwen in een toenemende winstmogelijkheid in het verleden heeft geleid tot de winst-waanzin van het heden en de windhandel in effecten, die morgen steeds meer zichtbaar wordt. Dit zal tenslotte voeren tot een absoluut geleide economie, waarmee de zichzelf misleidende regering de economische instorting zowel van zichzelf als van haar onderdanen zal bevorderen.

IK

Ik ben. Wat ben ik? Ik weet, wat ik niet ben. Ik weet niet, wat ik ben. Ik ben het onbekende, verborgen in het schijnbaar bekende. Ik ben het onbegrepen, omgrensd door alles wat ik meen te begrijpen. Wat ik denk van mijzelf is nooit waar, want het is maar een deel van mij. Wat ik zoek voor mijzelf is geen vervulling van mijn wezen, doch slechts de aanduiding van iets, wat mede tot mijn mogelijkheden behoort.

Ik ben. Ik ben kracht. Maar ik ben krachteloos, toch ben ik kracht. Kracht ben ik, indien ik besef dat ik kracht ben. Waar ik mijzelf niet vertrouw, ben ik krachteloos, omdat de kracht, die in mij is, niet tot uiting kan komen. Als ik denk aan sterven, zal ik sterven. Als ik denk aan leven, zal ik leven, want de kracht in mij neemt de vorm aan, die wordt bepaald door mijn besef.

Ik ben. Ik ben een scheppende kracht, want uit de kracht, die in mij is, herschep ik mijzelf. Voortdurend mijzelf vormende tot dat wat ik meende nog niet te zijn. Voortdurend mijn wereld veranderende, totdat zij past bij mijn besef. Zo schep ik en herschep ik. Naarmate de kracht in mij groter is, herschep ik duidelijker en meer kenbaar mijn wereld en mijzelf, totdat uit mij het feit geboren wordt. En in het feit ben ik zelf en verlies ik mijzelf.

Ik ben. En wat ben ik? Ik ben dat wat is: ik. Dat is alles.

(Een meditatie, waarover u misschien ook kunt nadenken. Niet mystiek en toch mystiek, omdat ik haar heb gebaseerd op de tegenstelling, die wij zelf zijn.)

LES 3 - DE RELIGIES

Practisch vanaf het eerste begin der mensheid tot heden toe hebben de godsdiensten en vooral de godsdienstige organisaties in de wereld en in de maatschappij een heel grote rol gespeeld. Daarbij is eigenlijk aanvankelijk de functie van de religie een veel meer praktische dan men zich tegenwoordig kan voorstellen. Niet alleen is de religie dank zij het zegel der goden en alle andere wonderen die er gebeuren (pseudo of echt) de vertegenwoordiger van de staat, de bewaarder van overleveringen, maar daarnaast zijn de religies eigenlijk instellingen, die voor een groot gedeelte buiten de directe economische, politieke, staatkundige verwickelingen staan, waarmee de vorsten te kampen hebben. De oplossing was overigens - dat moet ik daar onmiddellijk bij zeggen - ook op burgerlijk terrein heel wat eenvoudiger dan tegenwoordig. Tegenwoordig heb je een stuk of tien topconferenties nodig plus een besluit van de UNO. Vroeger trouwde je eenvoudig de dochter van je concurrent en dan zat de zaak verder in de familie.

De godsdiensten hadden daardoor echter de mogelijkheid om de berichtgevingen in stand te houden, waardoor men in betrekkelijk korte tijd -gezien de vele steunpunten - belangrijke mededelingen kon overbrengen over betrekkelijk uitgestrekte gebieden. Er zijn daarvoor voorbeelden te over van bepaalde religieuze organisaties.

Nemen we b.v. de priesters van Amon, die één dag nadat er in Boven Egypte iets was gebeurd dat tot aan de monding van de Nijl wisten. Ze konden daardoor een sneller en juister beslissing mogelijk maken van het leger, van burgerlijke autoriteiten enz. Men wist dus dank zij de tempels veel meer.

Een ander punt dat niet verwaarloosd mag worden is wel, dat de godsdiensten in staat waren expedities uit te rusten. Dat klinkt op het ogenblik een beetje gek. Wanneer je dat zegt, denkt men onmiddellijk aan missie. Maar missie was niet het eerste doel. Het doel was de eredienst; de rijkdom van de tempels te vergroten en als het even kon attracties te vergaren, waaraan het volk zich zou kunnen verzadigen. Zo hebben Egyptische priesters expedities uitgestuurd, die kwamen tot Iberia (Spanje) en aan de andere kant zijn ze tot praktisch het Gangesbekken geweest. Zo ver kwamen deze karavanen-expedities.

Hierdoor waren ze eigenlijk mede bepalend voor de opzet van de handel. Vele grote handelswegen zijn feitelijk in de eerste plaats door religieuze groeperingen bepaald. In Duitsland (en Nederland lag daar zo'n klein beetje bij), Polen, verder naar het noorden en zelfs naar het zuiden toe tot in Italië zijn de handelswegen voor een groot gedeelte ontstaan onder invloed van de Druïden. Dat vergeet men wel eens. De rondtrekkende barden waren niet alleen maar mensen, die leringen brachten.

Zij waren ook voortdurend berichtgevers. Zij brachten elkaar berichten over en zo was de behoefte aan handel b.v. snel bekend. Daardoor was het mogelijk om op het juiste moment langs de barnsteenweg grote zendingen barnsteen van de Oostzee tot in de buurt van het hedendaagse Siena te transporteren.

Deze oude godsdiensten hadden daarnaast natuurlijk een geloof. Maar ook dat geloof omvatte allerhande diensten. De priesters waren genezers, psychiaters, ze hadden allerlei procedures, ze verkochten kruiden maar ook schoonheidsmiddelen. Het vervaardigen van bepaalde soorten bier (we hadden 't over Egypte) vond plaats in de tempel. Dit z.g. tempel- of Pharao-bier werd zo hoog op prijs gesteld dat het niet eens in de gewone handel te krijgen was. Dat was alleen voor hooggeplaatste personen. Daaruit kunt u wel nagaan dat de godsdienst, ofschoon zeker ook een mogelijkheid voor de mens om het onbekende te verklaren, tevens een sterk vormende invloed heeft gekregen op zijn maatschappelijk leven.

Als je b.v. de handel bepaalt, dan bepaal je daarmee niet alleen de welvaart maar ook het ontstaan van nederzettingen, de macht van bepaalde gebieden. Als je - met veel ritueel

overigens - de plant- en poottijden voor de boer bepaalt en de tijd van de oogst, dan breng je daardoor een regelmaat tot stand, die weliswaar op ervaring is gebaseerd, maar die door deze religieuze achtergrond dus een gemeenschappelijk werken, een gemeenschappelijke registratie mogelijk maakt.

Als wij de oude godsdiensten bezien, dan kunnen we zeggen: ach, die waren eigenlijk niet zo belangrijk voor het geloof. Er waren heel veel mensen, die niet geloofden wat de godsdienst predikte en toch waren ze vroom, omdat de mogelijkheden, die de godsdienst verschafte zo groot waren, dat je daarvoor dan allerlei ongeloofwaardigheden wel op de koop toe wilde nemen. Maar nu gaat de zaak langzaam maar zeker verder en krijgen we te maken met het christelijk geloof.

In het begin is het nog steeds een geloof dat mogelijkheden biedt. In de tijd van Constantijn is het een geloof, dat de onderlaag van de maatschappij, die tot nu toe bij de adel niets in te brengen had, de kans geeft om zich via, die godsdienst te laten gelden en om via de godsdienst deel te hebben aan bepaalde voorrechten. Zo kunnen we zeggen, dat in het Byzantijnse rijk de godsdienst nog wel degelijk een belangrijke sociale waarde heeft. Daarnaast is ook het ingrijpen van voornamelijk kloosterlingen in het gouvernement en daardoor het ontstaan van een afzonderlijke ambtelijke structuur van belang. Daarna verwatert het eigenlijk.

De godsdienst is niet meer in de eerste plaats een organisatie, die vanuit zichzelf presteert. Zij krijgt meer en meer - vergeef mij de term - een wat oplichterig aspect. Men intrigeert. Maar de werkelijke waarde van de kerk ligt niet in de dienst, die zij aan de gemeenschap kan bewijzen; het ligt alleen aan de orde, die zij nog mogelijk maakt door het geloof.

Eerst was het geloof onbelangrijk en de dienst van de godsdienst aan de gemeenschap was de belangrijkste. Daarna wordt het geloof steeds belangrijker. En als we nu eens in - laten we zeggen - 800 of 1200 gaan kijken (het kan ook later zijn), dan treffen we alweer stukken aan als: "geloven betekent kritiekloos aanvaarden." (De vertaling is van mij en tamelijk modern.) Met andere woorden: Als je iets gezegd wordt, moet je niet vragen of het waar is; je moet aannemen. Op deze manier krijg je dus iets anders. De kerk werd een instrument, dat door de machthebbers werd gehanteerd.

Er zullen mensen zijn, die daartegen in opstand komen en zeggen: Maar de kerk heeft ook veel goeds gedaan. Dat heeft ze ook. Maar ze was een instrument in de handen van de machthebbers. En wat ze daarnaast aan goeds tot stand heeft gebracht, is eigenlijk niet zozeer te danken aan de kerk als wel aan de geloofsmentaliteit van bepaalde groepen binnen die kerk.

In 1200, 1400, zelfs in 1600 nog vinden vele benoeringen van voorname personen plaats middels deze kerk. De kerk heeft macht. De kerk heeft in de periode tussen 800 en 1500 b.v. de kroning van vorsten in de hand, omdat de mensen geloven dat het Gods zegen is, waardoor de monarch zijn rechten krijgt. Daar zou men natuurlijk wel vanaf kunnen, indien er niet zoveel gelovigen waren. De mensen willen alleen geloven aan iemand, die krachtens een goddelijke wet over hen kan regeren, omdat zijn regime in feite een zekere willekeur betekent. En dat wil de mens wel van God aanvaarden, maar niet van de gewone mensen. De kerk kan dus op die manier de staat in de hand houden. We weten, dat zelfs nog in begin 1800, ja zelfs nog in 1900 de kerk intriges had. Ze had biechtvaders op de juiste plaatsen. Zij had haar eigen apostolisch-diplomatiek apparaat en dat maakt voor een groot gedeelte de orde uit. De kerken zijn mede verantwoordelijk voor een groot aantal oorlogen, die zijn gevoerd. Die oorlogen werden niet gevoerd om het geloof te beschermen, het geloof te verdedigen of het geloof te verkondigen, maar doodgewoon om bezitsuitbreiding te krijgen.

Het is natuurlijk vervelend als je dat zo moet horen. Vooral omdat de maatschappij langzaam maar zeker dat geloof weer heeft omgezet in een soort ambtelijk apparaat. En dat begint eigenlijk kort na de Reformatie. Vanaf die tijd is het voor de regeerders niet alleen belangrijk dat ze een christelijk gezag uitoefenen (en dan behoef je op de rest niet zo te letten), neen, het is belangrijk dat ze een apparaat hebben dat de goddelijke goedkeuring draagt. Dat apparaat heeft een continuïteit, die de vorst en zijn adel afzonderlijk niet hebben. Er ontstaat

dus een ambtenarenstand, die voor een groot deel de kerkelijke wetten van toepassing verklaren en waarin - vooral in het begin - heel wat geestelijken zitting hebben, maar waarin de burgerinvloed steeds groter wordt.

Zo komt men dan tot omstreeks 1800, 1900; de periode waarin de kerk openlijk haar invloed grotendeels heeft laten varen. Er is nog wel een priester-staatsman, een dominee-politicus, maar dat zijn nevenverschijnselen. Naar voren geschoven worden burgers, mensen van de gemeenschap, die op grond van de z.g. christelijke beginselen en ook voor andere beginselen (dat is hier en elders gebeurd) uitmaken wat een ander wel en niet mag doen. Omdat het religieuze gezag onaantastbaar is (want het is Gods wet, nietwaar en daar kun je niet aan tornen) is het daardoor mogelijk de gehele ontwikkeling van de gemeenschap in alle aspecten zowel van onderricht als van sociale gradatie in het maatschappelijk geheel, de toepassing van wetten (de rechtspraak en dergelijke) in de hand te houden. Door een onaantastbaar beginsel te stellen maak je nl. kritiek onmogelijk. En dat heeft geduurd tot de Tweede Wereldoorlog.

In die periode waren er al mensen, die zeiden: We kunnen het met de kerk niet eens zijn. Maar dan moesten ze revolteren en een totaal nieuw staatsbeeld instellen, zoals dat in 1915 in Rusland gebeurde. Je kon Godloochenaar zijn (er waren mensen, die geloofden niet meer in God), maar je kon je niet onttrekken aan de christelijke achtergrond van de maatschappij. Dat is tegenwoordig nog zo.

Als je de mensen vraagt, waarom zij tegen b.v. geboortebeperving zijn, dan blijkt dat er daarvoor geen reële gronden zijn. Het zijn emotionele argumenten, die worden aangehaald en het is een emotionele eenzijdigheid, waardoor men elk argument pro terzijde schuift. Want God geeft het leven en dan moet de mens dat maar aanvaarden. Dat zit er nog steeds achter.

Het denkbeeld van b.v. de verwerpelijkheid der homofilie - hoe u daar verder over denkt is uw zaak - is in feite gebaseerd op de verwerping van dergelijke dingen, sodomie genoemd (ofschoon dat eigenlijk wat anders is), die al uit het joodse geloof (het Oude Testament) stammen. Er zijn dingen t.a.v. het gedrag van de vrouw en de plaats van de vrouw, die - zeker tot aan de Eerste Wereldoorlog maar eigenlijk nog vele jaren daarna haar maatschappelijke positie hebben bepaald, omdat de vrouw nu eenmaal volgens de uitleggers van het geloof een soort tweederangs artikel is.

De vrouw is de meest zondige, want voordat zij Adam verleidde had zij zichzelf laten verleiden. Dus zij verleidde Adam a.h.w. in commissie van de duivel; waaruit wel blijkt dat ze vele duivelse aspecten heeft. Daarom moet je de vrouw onder de duim houden. Daarom kun je haar niet zonder meer beroepen op een kansel of stellen in een werkelijk verantwoordelijke positie. Dat gaat toch niet, bijbels gezien. Als de vrouwen dan eindelijk losbreken, dan is dat niet alleen tot ontzetting van de mannen. Sommigen vinden het eigenlijk wel aardig, dat die vrouwtjes nu ook eens voor zichzelf gaan zorgen, want met al die vapeurs en korsetten hadden zij ook zo'n prettig leven niet.

Die mannen moeten zich dus wel daartegen verzetten, omdat het tegen de religie is. En wie heeft de moed om tegen het religieuze principe in te gaan?

Op het ogenblik wordt een groot gedeelte van hetgeen er in Nederland gebeurt nog steeds bepaald door de in wezen calvinistische opvatting omtrent de goddelijke orde, waaraan - laat de Paus het niet horen! - ook de kerk van Rome zelf nog sterk horig is. En daarmee zijn we eigenlijk op het punt, waarop we moeten terechtkomen - het is nu een klein historisch overzicht: wat is er in feite met de religie aan de hand?

Zij is van een dienstverlenend orgaan langzaam maar zeker geworden tot 'n parasiterend, beheersend orgaan. Daarmee wil ik niets zeggen tegen godsdienstigheid, maar wel iets tegen een gezag, dat men toekent aan de godsdienst. Om u een voorbeeld te geven - ik blijf bij Nederland; u zult het voor de meeste landen net zo kunnen zeggen:

Indien in Nederland alle onderwijs werd genormaliseerd, zou men geen bijzonder onderwijs van welke soort dan ook meer geven. Dan zou hierdoor alleen reeds een besparing op de kosten van onderwijs mogelijk zijn van ongeveer 20 tot 30 %. Verder zou in verhouding een groter aantal leraren beschikbaar zijn voor een gelijk aantal leerlingen, waardoor dus

deklassen kleiner worden, omdat de super-kleine klasjes van de een of andere school met of zonder bijbel of kruisje dan kunnen worden aangevuld.

Ik wil nog niet eens spreken over de kwaliteitsverschillen in onderwijs, die eveneens vaak aanmerkelijk zijn.

Het onderwijs door religieuzen blijkt uiteen te vallen in een zeer gedegen hoger onderwijs en een over het algemeen ietwat gebrekkig lager onderwijs. Nu hoeven we niet te zeggen: Er mag geen religieus schoolgaan zijn. Wij mogen zeggen: Het religieus element is een additie tot het sociaal noodzakelijke element. En daarom zou men eigenlijk scholen moeten hebben, waarin optioneel voor de ouders (niet voor de kinderen) enkele lesuren kunnen worden toegevoegd of anderszins bestemd voor een godsdienstige zaak. Dat is een van de vreemde aspecten. Maar er is nog iets anders.

De wraakzucht, die bij zeer velen nog een grote rol speelt ten aanzien van b.v. de rechtspleging, is eveneens een "oog om oog, tand om tand" principe, dat eigenlijk uit het rechtzinnige geloof is voortgekomen. Een verschil maken tussen sociale orde en sociale verplichting is in deze dagen voor u niet goed mogelijk. Vroeger was het vanzelfsprekend, dat sociale orde, sociaal recht e.d. een en hetzelfde waren. Want de religie was nu eenmaal de bron van wetenschap maar ook van administratie.

De aanbidding van de Godheid was een nevenverschijnsel, waarvan de grote processie waarin goden van de ene tempel naar de andere werden gedragen en waarin de vereerders jubelend optrokken, eigenlijk niet eens zoveel verschilt van de Opening van de Staten-Generaal in Den Haag. Zeker, daar is wat veranderd, maar niet veel.

Nu komen we op het punt, dat de mens een zodanige welvaart heeft gekregen dat geloof voor hem iets anders is geworden dan een oriëntatie in de sociale orde en de uiting van een gezagsverhouding.

Kijk eens: als je erge honger hebt, dan zul je zelfs diensten bewijzen aan degene, die je zo nu en dan een brokje afva1 geeft. Maar als je verzadigd bent, dan zeg je: Laat ze met hun rommel ergens anders heen gaan. Dat gebeurt ook geestelijk, als we te maken krijgen met mensen, die een beter inzicht hebben in wat er in de wereld gebeurt, die een zekere wetenschappelijke achtergrond hebben - hoe miniem die ook is.

Deze mensen zijn dan op een gegeven ogenblik ook tegen degenen, die op religieuze gronden eisen stellen in verweer en zeggen: Ja, hoor eens, je kunt mij nog meer vertellen! Daardoor heeft zich een vreemd verschijnsel voorgedaan. De nieuwe religie is eigenlijk geworden: de Staat. Vroeger was de religie de staat. Nu gaat men met dezelfde godsdienstige vorm de staat te lijf. De staat is de schenker van alles.

Eens was dat God. Tegenwoordig is het de staat. Voor de staat zijn we allen gelijk. Eens waren we allen gelijk voor God. En wat erger is: in de gelijkheid voor God was dan nog de verdienste bepalend voor datgene, wat je binnen het goddelijk rijk zou zijn. Maar in de staat is alleen de grote mond die je opzet bepalend voor het deel dat je van de gemeenschappelijke koek kunt krijgen. Dat maakt de zaak pijnlijk.

Als we horen dat - om een beetje actueel te zijn - kunstenaars zich verzetten tegen de contra-prestatie-regeling, dan zeg ik dat ze volkomen gelijk hebben. Want een kunstenaar, die eerst zoveel kunstwerken moet presteren om daarvoor een minimum inkomen te krijgen, is geen kunstenaar meer; dat is een kunstknutsel-fabrikant. Maar aan de andere kant: een kunstenaar, die alleen kunstenaar kan zijn door voortdurend ten koste van de gemeenschap te leven, zonder dat die gemeenschap hem de mogelijkheid geeft uit waardering voor hetgeen hij is, is niet veel meer dan een bedelaar. Die is geen kunstenaar; die is een soort artistieke afperser geworden. Daaruit zou je dan de conclusie moeten trekken:

Het geloof aan de sociale gelijkheid voor de staat heeft gevoerd tot de eis van de kunstenaar: wij werken voor onszelf, maar jullie betalen de kosten. Begrijpelijk! Iedereen vraagt tegenwoordig dat iedereen alles betaalt. Het is zelfs zover gekomen - als ik een kleine afwijking mag plegen - dat de politieke partijen, gezien hun afnemende inkomsten, als ik mij niet vergis, vrijdom van porto willen hebben. Want daar komt het op neer. Omdat zij zelf niet

meer voldoende leden bij elkaar kunnen brengen om hun propaganda op die wijze te kunnen bekostigen, willen zij dus dat u betaalt voor hetgeen zij bij de PTT ter verzending afgeven. Wat dus tot de conclusie zou voeren dat deze mensen zich als priesters van het democratisch systeem beschouwen, die niet afhankelijk zijn van de waardering van degenen, die ze zeggen te representeren, maar die krachtens hun vertegenwoordigen van de democratie in den lande eenvoudig het goddelijk recht hebben om al hetgeen zij noodzakelijk achten te doen ten koste van een ieder. En dat is nu precies wat de priesters in de oudheid deden.

Dus, er is misschien wel iets veranderd, maar niet veel. Wat verandert is de mens, die vrij wil zijn, die zélf wil geloven. Maar dan zal er ook een ogenblik moeten komen, dat we de gehele religie op zij gooien.

Dan hebben we de kerken en de kerkdiensten niet meer nodig, omdat het geloof daarvoor de juiste oplossing als vanzelf biedt: we wéten wat we kunnen doen. En daarvoor hebben wij geen kostbare gebouwen nodig. Het is geen organisatie. Onze wijze van leven is dan onze geloofsbelijdenis; niet meer het betalen van kerkbelasting of het huren van een vaste plaats in het een of ander gebouw ter bijwoning van erediensten.

De tendens in de oudheid was eigenlijk gericht van de wijsheid (de wijze mannen, die eigenlijk de eerste priesters en tovenaars zijn geweest) naar het gezag der wijsheid: de eerste pseudo-religieuze banden in de stammen en tussen de stammen. Van daaruit naar de godsdienst, waarin een God werd vereerd en een stad een bepaald staatsbelang vertegenwoordigde tot de unie der goden, die we misschien wel het mooist vinden in het Capitool. Als u weet, dat in het Capitool van Rome meer goden aanwezig waren dan senatoren, dan kunt u begrijpen waarom de zaak altijd zo zeer misging.

De huidige zaak eist vereenvoudiging. Maar vereenvoudiging betekent niet het scheppen van een monolithisch religieus of sociaal principe dat alles overheerst. Het betekent juist het scheppen van een persoonlijke geloofsmogelijkheid, terwijl daarnaast het eigen leven en het eigen bestel wordt geleid vanuit het eigen erkennen van noodzaak. Geen gezag, maar noodzaak.

Als iemand u duidelijk kan maken waarom het noodzakelijk is in Nederland nu verplichtingen aan te gaan voor meer dan een miljard guldens om vliegtuigen te hebben, die men over 2 à 3 jaar wil afdanken (in 1973 of 1974 geloof ik) dan moet u mij maar eens vertellen: waarom? En als u het daar niet mee eens bent, als u dit onnozel of verspilling acht of dwaasheid, waarom laat u zich dan overtuigen dat het landsbelang dit eist? Omdat het landsbelang een onaantastbare term is? Zoals "de uitspraak der goden" eens een onaantastbare term was. Eigenlijk zou u daarboven uitgegroeid moeten zijn. Maar ja, we weten precies hoe dat gaat.

Toen de godsdiensten langzaam maar zeker aan aanhang begonnen te verliezen - en dat gebeurt elke keer weer - zien we dat ze scholen gaan stichten. Dat is heel eigenaardig. Naarmate dus de feitelijke invloed van een godsdienst schijnt te verminderen, sticht ze meer scholen om haar invloed te herwinnen; en dat lukt heel aardig. Denk nu eens aan de Atonverering, die dank zij de priesters van Amon en Re en de scholing, die zij in de grote steden plotseling aan de burgers begonnen te geven op een heel eenvoudige wijze eigenlijk via zeer onnette intriges kon worden beëindigd. Maar er was niemand, die terugzocht naar Aton, want er was onderricht.

Er zijn tegenwoordig ook landen (Rusland, de Ver. Staten) waar het onderricht mede gebaseerd is op het verkondigen van de belangrijkheid, de grootheid van het vaderland. Kijk, of je nu zegt God of Vaderland, beide zijn in feite even irreëel. Ze kunnen in jezelf bestaan, maar ze te zien als een concrete macht of verplichting buiten je, dat is dwaas. Vaderland ontstaat, indien zoveel mensen gezamenlijk een land ervaren als het hunne, het ware, dat zij hun hele leven daaraan wijden. Niet wanneer iemand beweert dat anderen voor dit vaderland moeten sterven.

Ik zou willen opmerken, dat bij een werkelijke vaderlandsliefde degene, die strijdt voor het vaderland dit persoonlijk doet. Degenen, die het vaderland het meest heten lief te hebben, zijn zij, die zich op veilige plaatsen weten te bergen, zodat anderen hun strijd voor hen kunnen uitvechten. En als die anderen daarin weinig lust hebben, dan worden ze beschuldigd van een

tekort aan vaderlandsliefde. Zoals men in het verleden alle zonden goed vond voor de adel, maar ze moesten wel regelmatig en trouw ter kerke gaan. Deden ze dat niet, dan was dat zonde, verraad aan de godsdienst enz.

Kijk, dat is onredelijk. Wanneer dit onredelijk sociaal bestel, dat langzaam maar zeker bezig is de plaats, de betekenis van de godsdienst over te nemen, zich verder ontwikkelt en daarmee tevens een gebrek aan belangstelling bij de menigte gaat toenemen - want dat is haast onvermijdelijk - dan zullen we zien dat zelfs de meest democratische landen een zeer eenzijdige scholing gaan beginnen, waarin het heilig-zijn van bepaalde principes wordt verkondigd. Principes, die niet leven in de mensen en waarvoor ze eigenlijk niets terug krijgen, maar waarvoor ze alleen moeten betalen.

Mijn betoog van vandaag probeert iets duidelijk te maken. De godsdienst van het verleden gaf tenminste nog iets voor hetgeen zij vroeg. De godsdiensten en pseudo-godsdiensten van vandaag geven niets; zij eisen alleen maar. De dienst der goden, oorspronkelijk dienend en raadgevend begonnen, werd al heel snel een gezagsapparaat. Het gezag is nog gebleven; het andere dreigt te vergaan.

Maar de mens moet verder groeien. Een religie heb je misschien niet nodig, maar een geloof wel. Want in een wereld waarin je wordt overspoeld door minder aangename gebeurtenissen, in een wereld waarin je zelf nog niet bewust bent van een voortbestaan na de dood en al wat eraan vast zit, moet je wel zoeken naar iets wat zin geeft aan het leven. En in heel veel gevallen is een geloof een noodzaak om tot een aanvaarding van het bestaande leven te komen. Maar een dergelijk geloof zou vrij kunnen zijn, zoals het leven in een staat veel vrijer zou kunnen zijn. Een kerk als zedenmeester verdrijft gelovigen.

Een staat als zedenmeester verliest het respect van haar onderdanen; en wel naarmate de onderdanen bewuster worden, naarmate de gelovigen beter begrijpen wat er van hen wordt gevergd. De toekomst zou dus moeten zijn: een religie van mensen, die een geloof hebben dat ze met elkaar delen. Daaraan geen wetten verbinden, anders dan de wetten, die de mensen innerlijk als de juiste ervaren; wetten, die ze ook niemand anders opleggen. Een samenkomen en samenwerken in een zo groot mogelijke vrijheid.

Ik zie een dergelijke ontwikkeling in de toekomst wel degelijk. Niet alleen maar een vrij geloven, een vrijer leven. Neen, ik zie een ommekeer in de menselijke mentaliteit. Zolang je een God hebt en een kerk, die in feite verantwoordelijk zijn voor alle dingen, zolang je een staat hebt, die je voor alles verantwoordelijk kunt stellen, is het zo gemakkelijk weg te lopen voor je eigen verplichtingen en de consequenties. Maar als je begrijpt dat staat, dat kerk eigenlijk niets anders zijn dan een kader, waarin je met je persoonlijke aansprakelijkheden en mogelijkheden leeft volgens hetgeen je innerlijk als juist voelt, dan kom je aan een minimum regeling toe, waarbij een maximum aan samenwerking en contact op elk terrein is toegestaan en wordt bereikt.

Dat is volgens mij hetgeen u in de komende 20 à 30 jaren al zeer sterk tot stand zult zien komen. De opstandelingen van vandaag weten nog niet precies wat ze doen. Maar als ze de consequenties van hun opstandigheid ondergaande deze aanvaarden, omdat hun vrije, innerlijke beleving hen boven alles gaat, dan zullen ze daardoor de bewuste kern vormen voor een nieuw denken en een nieuw geloof. En dan zal er een wereld zijn, waarin de religie op hetzelfde niveau komt te staan als de folklore: een dierbare overlevering, waarmede men zich nog gaarne bezighoudt. Misschien ergens verklarend wat er nu is, maar zeker niet bepalend wat er morgen zal zijn.

SCHULDBESEF EN ZONDE

Ofschoon deze titel doet denken aan Dostojewski, meen ik toch dat we het schuldbesef moeten zien als iets wat in 9 van de 10 gevallen de mens wordt aangeprept door zijn omgeving. Wanneer zijn omgeving een bepaald gedrag niet gaarne ziet, zal ze al heel snel daarvoor een

afkeurende uitlating vinden en in 9 van de 10 gevallen zeggen dat het zonde is. Overigens moeten wij daarbij wel rekening houden met het feit, dat de meest vooruitstrevenden onder de mensen altijd zeggen, dat zonde de gemiste kans is. Anderen beweren dat zonde datgene is, wat je niet meer kunt doen. En daarmee zijn de theologische principes - geloof ik - al aardig in de war gebracht.

Waarom denken wij dat iets zonde is? Omdat we aannemen, dat er een goddelijke wet bestaat en dat deze goddelijke wet ons een zodanige vrijheid laat, dat wij handelingen kunnen plegen als mens of als geest, die ingaan tegen het directe belang, de directe wensen, de directe voorschriften van God.

Nu zijn daarover natuurlijk bepaalde vragen te stellen. Men beweert b.v.: gulzigheid is zonde. Daarmee kan ik het tot op zekere hoogte eens zijn. Omdat de mens, die te gulzig is, zich dood eet. En dat is zonde van het voedsel en misschien ook van de mens. Men zegt, dat ijdelheid een grote zonde is. Nu geloof ik inderdaad, dat ijdelheid ergernis geeft aan anderen, vooral indien zij zelf geen enkele reden tot ijdelheid hebben.

Maar als we het schuldbesef nu aanmoedigen alleen maar omdat iets niet past in onze opvattingen van wenselijkheden, dan zijn we toch - geloof ik zelf schuldig. Want elke beperking van de mens in zijn mogelijkheden, wetten en werkingen is in feite een schuld op je laden. Een schuld, omdat je aansprakelijk bent voor al datgene, wat je een ander aandoet door hem te beletten volgens zijn eigen beste besef en acties te handelen.

De zonde is hierbij ongetwijfeld een goddelijke zegening door sommigen schijnbaar ook als zodanig ervaren, die de goddelijke wet uitdrukt en waaraan we ons in een direct verzet tegen God schuldig maken.

Nu vraag ik mij maar af: Wat is het voor een God, als Hij de mens met allerhande mogelijkheden en middelen voorziet om hem daarna te zeggen, dat hij ze niet mag gebruiken? Iemand, die een klein kind in een snoepwinkel zet en zegt dat het nergens mag aankomen, is volgens mij heel wat schuldiger en zondiger dan het kind, indien het deze regel overtreedt.

Laat ons eerlijk zijn: al datgene wat voor de mens aangenaam is, is in de loop der tijden wel zonde genoemd, zodat men zelfs zover komt dat men het aangename en het zondige als één en hetzelfde is gaan beschouwen. Wat naar mijn innigste overtuiging dan ook een volkomen nieuwe interpretatie mogelijk maakt voor het begrip zonde.

Degenen, die dus de zonde willen verdoemen, willen het aangename uit de wereld van de mensen weghalen. God zal dat ongetwijfeld niet willen, want anders zou Hij de wereld nog wel beroerder hebben gemaakt dan de mensen met heel veel moeite tenslotte tot stand hebben weten te brengen. Dus de zonde is een vergrijp tegen de denkwijze der mensen.

Maar waarom voelen dan zoveel mensen, die eigenlijk alleen maar tegen de opvattingen van de mensen hebben gezondigd, zich later zo schuldig? Waar komt dat schuldbesef vandaan? Laat ons eerlijk zijn: dat wordt je aangepreacht. Het is alsof je zegt: Wanneer je over de donkere zolder gaat en je doet die deur open - denk erom: het mag niet - maar als je het toch doet, dan komt er een heel boze man met horentjes en met rode ogen kwispelstaartend naar buiten stormen. Hij grijpt je bij je nekvel of waar hij je anders te pakken kan krijgen en hij zal je zo zwaar laten betalen met de eeuwige verdoemenis, dat je er werkelijk spijt van zult hebben.

Nu is die zwarte man er niet. En die hele aangelegenheid van branden etc. is ongetwijfeld iets wat werd uitgevonden, voordat de reclame voor het aardgas ontstond. Maar.... het zou waar kunnen zijn, nietwaar? Driekwart van het schuldbesef komt voort uit verzet tegen of angst voor de kosten van het genotene. En als u zo redeneert, dan blijft ook van het schuldbesef en van zonde eigenlijk maar heel weinig over. Het is allemaal te herleiden tot de mens zelf en tot de mens met zijn eigen behoefte tot leven.

Wat zijn zo de menselijke behoeften? In de eerste plaats: zekerheid. Iemand, die zekerheid zoekt is niet zondig, omdat hij die zekerheid altijd zou zoeken in de waardering en bescherming van zijn omgeving. Dat hij daarbij velen onrecht aandoet, is niet zondig. Vandaar dat je als zakenman heel rustig iedereen in het faillissement kan jagen, desnoods tot zelfmoord, mits je het maar doet op een fatsoenlijke manier, want dan ben je helemaal niet

zondig en niet schuldig. Je voelt je ook helemaal niet schuldig, want dat die ander failliet is gegaan is zijn eigen stomme schuld; dan had hij maar zo handig moeten zijn als jij was. Maar op het ogenblik, dat het dingen betreft, waarop een taboe rust, blijkt plotseling de zonde en het schuldbesef enorme afmetingen aan te nemen.

Een van die punten is - tenminste de laatste paar eeuwen – de sexualiteit. Vermoedelijk is dit ontstaan uit het feit, dat de mens de sexualiteit is gaan begrijpen als iets, wat voornamelijk in de natuur de voortplanting mede ten doel heeft. Het resultaat is, dat men zich onmiddellijk met de natuur heeft willen vereenzelvigen en daarbij alle natuurlijke instincten onderschikt heeft willen maken aan het eindproduct.

Dit was echter voor die tijd zeker niet het geval. Er zijn perioden geweest, waarin het eigenlijk als zondig werd beschouwd, indien iemand van sexualiteit niets wilde weten. Dan kon hij òf een grote schoft zijn òf een grote heilige; maar als heilige moest hij zo nu en dan toch nog wel eens knipogen. Ik geloof trouwens dat vele mensen alleen heilig zijn geworden, omdat degenen die over hun heiligheid hebben geoordeeld ook een oogje hebben dichtgeknepen.

Nu kom ik met een paar diepzinnigheden aandragen, die ongetwijfeld in het kader van deze lezing wat vreemd naar voren steken. Maar je moet proberen een praktische waarheid te benaderen; en als je dat doet, moet je wonderen doen.

1. Als u schuldgevoelens heeft, moet u zich eens afvragen: waarom? In 9 van de 10 gevallen omdat u meent een ander onrecht te hebben aangedaan en dat u daarvoor wel eens een rekening gepresenteerd kunt krijgen.
2. Als u het gevoel heeft, dat bepaalde dingen bij anderen zondig zijn, dan moet u zich eens afvragen: waarom u er zoveel aandacht aan besteedt? Ik ken mensen, die de pornografie zo intens bestrijden, dat ze van elk pornografisch geschrift volledig kennis willen nemen om het ter dege te kunnen verdoemen.
3. U moet zich afvragen, of de hele maatschappij niet is gebaseerd op een onderling bedrog, waarbij uiterlijke normen worden aangenomen waaraan niemand zich in feite werkelijk houdt. Indien u meent, dat ik gelijk heb met deze constatering, dan zoudt u zich moeten afvragen: waarom u zich dan schuldig voelt, als u openlijk tegen de normen in gaat.
4. Ik zou me willen afvragen: Kan God een wet stellen, waardoor Hij de mens beperkt, terwijl Hij gelijktijdig de mens de middelen geeft die beperking te overschrijden? Indien die God een almachtige en algoede God is, een zeer rechtvaardige God bovendien, dan zal Hij er zeker niet toe overgaan om mensen, die in Zijn ogen dan toch kinderen zijn, de middelen te geven, waarmee ze de oudere en wijzere God kunnen schaden en bedreigen?

Dan heb ik in dit verband nog een paar opmerkingen omtrent de duivel. Ik moet zeggen: de duivel is mij in zekere zin sympathiek. Niet omdat hij de macht van het kwade vertegenwoordigt, maar omdat hij echt in het verdomboekje staat en overal de schuld van krijgt. Want het is de duivel, die alle slechte dingen tot stand brengt.

God heeft Adam gemaakt - ik neem aan volledig - en daarna Eva. Evenzeer volledig met inbegrip van verschillen, die volgens sommige moraal-theologen wel de aanleiding zullen zijn geweest tot de eerste zondeval. Dat zal een smak geweest zijn! Het is deze God, die de wetten voor de mensheid heeft gesteld en die tegen dat eerste paar moet hebben gezegd: gaat heen en vermenigvuldigt u!

Nu kan ik begrijpen, dat sommige mensen menen dat vermenigvuldigen het enig juiste in de rekenkunde is. Maar als je het volgens de rekenmachine bekijkt, is het eigenlijk alleen maar een kwestie van optellen en aftrekken. Dientengevolge meen ik, dat God met de opdracht "gaat heen en vermenigvuldigt u" hun ook de opdracht heeft gegeven de andere mogelijkheden mede te overwegen. Vooral omdat we later horen, dat de mensen vaak verdeeld waren; zelfs verdeeld tegen de wil Gods. Hierbij is een zo totaal mathematische opzet tot stand gebracht, dat we moeten aannemen dat deze mathematica zelve van goddelijke

oorsprong is. Ik vind het dan ook absoluut onredelijk om aan God het vermenigvuldigen toe te kennen en de rest aan de duivel.

Verder blijkt, dat de duivel voortdurend bezig is om onze zieltjes te winnen. Ik heb medelijden met die arme duivel! Want de mensen zijn hem meestal voor. Hij moet de mens tot zonde verleiden. En als ik het goed heb, zijn het de mensen, die hem voortdurend met nieuwe variaties confronteren. Hij zal zich moeten voelen als een handelsreiziger met een assortissement dat voortdurend ouderwets blijkt.

Als we dan die duivel verder bezien, dan blijkt hij kennelijk overal ter plaatse te zijn. Hij bezit een soort alomtegenwoordigheid, zoals we die van God moeten verwachten. Hij bezit daarnaast natuurlijk een uitmonstering, die ietwat verschillend is. Zijn baard is zwart als de pest. Hij bezit horentjes. Niemand weet wie hem die heeft opgezet. Ik hoor nl. niet dat hij getrouwd is, maar goed. Hij heeft horentjes, hij heeft bokspoten. En zo raast hij misvormd door leven en sferen.

Ik heb medelijden met de duivel. Dat wil zeggen: ik zou medelijden met hem hebben, indien hij werkelijk bestond. Maar nu heb ik medelijden met de mensen, omdat sommigen de duivel hebben uitgevonden om alle andere mensen de duivel in te jagen. En dat, mijne vrienden, vind ik een ontzettend vervelend iets.

Indien er zonde is, wordt ze door de mens geproduceerd. Want het schuldbesef, waarmee we worstelen, zullen we zeker ook in de sferen kennen. Dat laat je niet achter op aarde. Dat schuldbesef is in 9 van de 10 gevallen niet reëel. Het gaat niet om een werkelijke schuld, maar alleen om iets wat je door anderen is opgelegd en aangepreut. De anderen zijn dan verantwoordelijk voor de ellende, die je had in je leven en in het hiernamaals. Ik vind het een wat bedenkelijke zaak.

En dan al die zondigheden. De zondigheden, die ons heiligen bezorgen die slechter zijn dan menigeen, die ter helle moet varen. Natuurlijk, we kunnen zeggen dat er goede heiligen zijn, zoals de goede Sint. Maar zodra blijkt, dat ze voor de mensen te goed zijn, mogen ze niet meer heilig zijn. Dan worden ze verwezen naar datgene, wat alle heiligen in feite zijn: legenden.

De zondaars daarentegen zijn voortdurend reëel. Zij zijn voortdurend met de mens. God grijpt in, zo wordt ons verteld, maar Hij doet dat veiligheidshalve als niemand kijkt. Je kunt God loochenen, maar er komt geen bliksemstraal uit de hemel dalen om je in een gasvormig wolkje te vervoeren naar een verdienstelijk warm verblijf in een eeuwig duister. God bemoeit zich niet met de mensen; tenminste niet de God, waarover de mensen praten. En de duivel? Ach, de duivel krijgt alleen maar de schuld voor hetgeen de mensen doen.

Natuurlijk, het is tegenwoordig geen mode meer. Ik heb Minister de Blok nog niet horen beweren, dat het de duivel is, die schuld is aan zijn vergissingen. Vermoedelijk zal hij aannemen, dat dit de fouten van de P.v.d.A. zijn geweest of iets dergelijks, die hem hebben geleid tot de noodzaak deze vergissingen te maken. Maar dat komt op hetzelfde neer. De duivel en God zijn één en dezelfde.

De mens leeft in een totaliteit. De wetten van de totaliteit voelt hij in zich. Deze wetten kan hij niet overschrijden zonder zichzelf onmiddellijk daarvoor te straffen. De psychologie geeft mij hierin gelijk.

En als de psychologen kunnen aantonen dat een mens, die werkelijk volgens eigen besef een schuld op zich laadt, de neiging heeft zichzelf daarvoor te bestraffen, dan kunnen we ons alleen maar erover verwonderen dat zo velen voortdurend succesvol leven ondanks de schulden en zonden, die aan anderen worden toegekend. Misschien komt dat wel, omdat zij te wijs waren om zich een schuldbesef te laten aanpraten, dat hun leven vergalt en verteert.

Het is een heel verhaal, dat ik u hier vertel. Als ik alles moet samenvatten, dan kan ik dat kort en krachtig doen: de enige werkelijke duivel die bestaat is een mens, die de chimaera van anderen gebruikt om hen daardoor te kunnen regeren.

De enige ware God die bestaat is de levende kracht, die in ons allen gelijk aanwezig is, waaruit we leven en krachtens welke aanwezigheid wij in onszelf het onderscheid kennen tussen hetgeen voor ons goed en voor ons kwaad is. Al het andere is kletspraat. Maar die kletspraatjes regeren de wereld.

Laten we dan één ding hopen: dat de mensen, die tegenwoordig zelf zoveel kletspraatjes vervaardigen, hierdoor dergelijke kletspraatjes zullen overstemmen, opdat de mens zichzelf kan hervinden en leven volgens datgene, wat hij in wezen en volgens de natuur is: niet meer gedwongen door een vreemd schuldbesef, niet meer gejaagd door de angst voor zondigheid, maar eenvoudig zichzelf zijnde in het besef van de God. Die in hem woont.

Ik tracht mijn eigen zondigheid te verhullen in de deugdzaamheid der woorden en wens u hierbij een prettige tijd in de decembermaand met meneer Klaas, de Kerstman, de kalkoen en als het even kan ook buiten het burgerlijk fatsoen met de Christusgeest.

De christusgeest, het enige dat werkelijk is van alles, wat u viert in deez' decembermaand.

HET ZIJ ZO (Henri)

Ik heb aanvaard wat is. Ik heb me neergelegd bij al wat ik niet kan beheersen, eerst dan weet ik wat ik zelf kan doen, kan zijn. Waar ik in verzet tegen de wereld, tegen de kosmos, tegen mijn God en tegen de mens voortdurend tracht de grenzen van het mogelijke te verschuiven, misluk ik. Maar waar ik leer te aanvaarden wat onvermijdelijk is, mijzelf zijnde zo goed het mij mogelijk is, daar wordt mij toch een werkelijkheid gegeven, waarin zich dank zij de aanvaarding het "ik" zich wel goed laat leven; waarin de geest niet inslaapt, verduft, versuft door het niet-gebeuren en de onderdrukking van het zijn en toch de pijn van een mij verscheurend wereldgebeuren terzijde wordt geschoven. Het zij zo!

Een kind wordt in een nacht geboren en zal later sterven aan een kruis. Het zij zo.

Wij kunnen niet veranderen wat is neergelegd in de kosmos. Wij zijn geboren in een wereld of een sfeer. Wij gaan onze paden en wij moeten problemen oplossen. Het zij zo. We kunnen het niet veranderen. Maar wij kunnen wel degelijk bepalen, hoe wij die problemen benaderen. Hoe voor ons de belangrijkheid wordt bepaald, wat onze taak en ons leven is op dit moment. En daar leggen wij ons niet neer bij de sleur der dagen, de terreur van tikkende minuten en de overstelpende vloed van eisen en vragen, die ons overspoelen. Daar zijn wij onszelf. Daar zoeken wij ons eigen zijn en wezen, de zin van eigen taak en leven te vinden. Daar vervullen wij onszelf. En zo de wereld ons daarom dan ooit ontkent of wel vernietigen wil, het zij zo; daarover hebben wij geen macht.

God heeft het Al tot stand gebracht. Het zij zo. Wij kunnen het niet veranderen. Hij heeft bepaald, dat mensen sterven. Het zij zo. Want het leven gaat toch voort. Hij heeft bepaald, dat wij de wijsheid moeten vinden door de strijd, door het lijden, door aanvaarding; niet door een stil aanvaarden van wat anderen ons zeggen. Het zij zo. De strijd zij ons gegeven.

Wij vervullen ons wezen en vinden het bewustzijn dat ons verder brengt. En aan het einde der tijden, staat de oplossing van het raadsel "leven" voor ons neergeschreven. Geschreven op het eigen zijn en eigen wezen door de feiten, die we hebben doorgemaakt. Het zij zo. Dan is het raadsel opgelost. Dan weten wij wat wij zijn. En dan zeggen wij niet slechts neerslachtig: "Het zij zo," maar: "slechts zo is het goed." Want uit de aanvaarding van het onvermijdelijke en de voortdurende strijd van onze mogelijkheden, het voortdurend zoeken naar de vervulling van ons wezen, naar de ervaring die ons meer maakt, bereiken wij het ogenblik van een vreugdige aanvaarding van de enige werkelijkheid, die telt:

De eeuwige werkelijkheid, waaruit we zijn voortgekomen, waartoe wij werden geboren en waarin wij ons oplossen als een toch nog bewust blijvend deel van een onbekende en voor ons onbegrensde totaliteit.

LES 4 - GEESTELIJKE ONTWIKKELINGEN

Als we de mens van vandaag zien met zijn bereikingen en zijn pretenties, dan krijgen we zo de indruk dat de mens zich eigenlijk toch wel huizenhoog verheven acht boven al de arme heidenen in de oude tijd. Daar zijn natuurlijk enkele elementen bij, die wij aan een nadere beschouwing moeten onderwerpen.

In de eerste plaats vergeet de mens van vandaag met al zijn stellingen, dat hij zoveel niet weet. Vroeger wist men, dat men zo weinig wist. Dat is dus al vooruitgang, zou ik zeggen: vergeten wat je weet en wat je niet weet. Maar parallellen kunnen we óók daar vinden. Want in de oude tijd was de mens nieuwsgierig - dat is hij nog steeds gebleven.

Als de oude denkers probeerden op hun manier het heelal te doorgronden, dan ging het hen vooral erom eigenlijk een soort schema op te stellen van het leven. In het begin was dat schema natuurlijk heel eenvoudig. Ze dachten zo in de richting van: je leeft; en als je in dat leven een zekere hoeveelheid buitengewone daden stelt, verkrijg je daardoor een soort kracht en daarmee kun je dan voortleven. Je krijgt bij wijze van spreken een plaatsje op de tweede verdieping van de Olympus.

De halfheld was toen een legendarisch wezen. Maar de legende speelt tegenwoordig nog evenzeer een grote rol. Want kijken we naar wat er wordt verteld - en dan kunnen we willekeurige mensen noemen: Mahatma Gandhi, Albert Schweitzer, Lenin, Marx om er een paar te noemen - dan is het eveneens een legende die we ontmoeten, waardoor de mens wordt onttrokken aan zijn eigen werkelijkheid en gelijktijdig tot hoopgevend voorbeeld wordt gemaakt voor de menigte. Het enige verschil is, dat legendarische helden vroeger meestal pas ontstonden, nadat ze waren overleden. Tegenwoordig worden ze onder de bewondering van hun volken praktisch levend begraven. Zoals Mao.

De situatie was in het allereerste begin zo, dat eigendom eigenlijk alleen een groeps-eigendom was. Er waren niet veel beperkingen binnen de gemeenschap, maar deze was voor de buitenwereld afgesloten. Het is duidelijk, dat de eerste denkpatronen van de mensen dus eigenlijk voortkwamen uit hun stam en de rechtvaardiging van hun stam. De stam moest worden gerechtvaardigd door een uitverkiezing; en of die God nu toevallig Dagon heette of Jahwe deed niet ter zake. De God was de rechtvaardiging van de veronderstelde superioriteit.

In het eerste denken speelt dan ook de godsdienst, waarover we de vorige keer reeds hebben gesproken, een heel grote rol. De godsdienst is niet alleen de bestaansrechtvaardiging, maar ze is gelijktijdig de verklaring van de pretenties en daardoor de grondslag van elk denkpatroon, dat men opbouwt omtrent de wereld. Een typerend voorbeeld kunnen we krijgen in de houding van de mensen uit het Oude Testament. Voor hen is hun God de enige of de machtigste. Het is deze God, die hen beveelt. Het is deze God, die hen eventueel een tijdje laat mislukken, maar die hen dan ook altijd weer daarbovenuit zal halen, want zij zijn meer dan anderen. Zij zijn uitverkoren. De uitverkorenheid speelt overal een rol.

De gedachte van het uitverkoren-zijn kunnen we eigenlijk al aantreffen bij de eerste grotere nomadenstammen. Het zijn groepen van 100 à 200 man, die rondtrekken.

Het denkbeeld van deze goddelijke superioriteit is kenmerkend voor de gehele structuur van de Egyptische gemeenschap. Indirect spelen de goden ook een grote rol in de staatsvormen van Griekenland en zeker ook in de zelfrechtvaardiging van een Romeins Imperium. De opstand van het Oost-Romeinse rijk, de zegepraal van Byzantium en het christendom zijn wederom gebaseerd op dit overheersen krachtens iets, wat anderen niet hebben: een God. In dit geval misschien het christendom. Maar denkt u niet, dat we daarmee er al zijn.

Daar was een zekere Corsicaan, Bonaparte, die op een gegeven ogenblik geloofde in zijn eigen superioriteit en dit idee van superioriteit t.a.v. inzicht, moed, dapperheid e.d. wist over te

dragen aan een volk. Nu is het heel goed mogelijk, dat Napoleon daar zelf niet in heeft geloofd. Maar het volk geloofde er wél in. En wat zien wij? Een De Gaulle en in mindere mate nu ook Pompidou baseren een deel van hun politiek nog steeds op dit denkbeeld. Wij zijn de kern van een beschaafd Europa! Wij hebben meer beschaving, cultuur, moed, inzicht en de rest. En even voordien was er ook nog een zekere mijnheer Adolf Hitler. (De goede man hebben ze ook nog Schickelgruber genoemd. Ik geloof niet, dat dat zijn werkelijke naam was.) Hij had ook zo het idee, dat men een ras als bijzonder uitverkoren of verheven kon zien. Het resultaat weet u.

Een zelfde denkbeeld van uitverkiezing vinden we bij bepaalde groepen van de Amerikaanse bevolking, die menen dat je als Amerikaan meer bent en vooral dat je als Amerikaan van een bepaald geloof en een bepaalde huidskleur meer bent dan een ander. En waar is de tijd gebleven - het is nog niet zo lang van ons verwijderd - dat Engeland meende dat er maar twee soorten mensen in de wereld waren: the British and the others. De superioriteitsgedachte heeft eigenlijk wel een heel belangrijke rol gespeeld. En de behoefte van de mens om zijn denken in een bepaalde vorm te gieten, die hem dit recht geeft zich de meerdere te achten, is door alle eeuwen heen gelijk gebleven.

Maar wat ontdekken we nu in deze dagen? Daar zijn heel veel minderheidsgroepen. En dan moet u heus niet denken, dat dat alleen maar groepjes zijn van jongelieden. Er zijn ook heel veel kaal wordende hoofden bij, gebaarde of gebilde heren, al dan niet van academische titels of een werkmansafstamming voorzien. En ook deze heren prediken iets, waarmee ze gelijk hebben. Het typerende is ook hier weer, dat men geen dialoog wil. "De Heer heeft het bepaald." "Jahwe roept ons." "Dieu le veut." Of: "in naam van de werelddemocratie" of "in naam van het Germaanse volk". De leuzen zijn er. Tegenwoordig gaat het dan: "In naam van de jonge kunstenaars", "in naam van de miskende generaties", "in naam van het sociale recht."

Leuzen zijn altijd erg gevaarlijk geweest. Je kunt nooit spreken van een geestelijke ontwikkeling zolang er leuzen zijn, die geen dialoog toestaan. Dat is een heel belangrijk punt! De dialoog is gebaseerd op verdraagzaamheid. Want we moeten kunnen accepteren, dat de ander het recht kan hebben datgene te stellen en te doen, wat hij stelt of doet.

In het begin had men daarvoor natuurlijk geen interesse, dat begrijpt u wel. Maar toen eenmaal rijken begonnen op te komen, ontstond er ook een zekere verdraagzaamheid. Als we kijken naar b.v. de vroege tijd van de Chaldeeuwse koningen, dan zien we dat de stadstaten langzaam maar zeker een invloed gaan uitoefenen ook op gebieden waar andere goden worden vereerd. Voor die God zouden de anderen zich doodvechten. En uit zuiver politiek denken beschouwt men dus die andere God dan ook maar als misschien wat minder van rang, maar ook als een Godheid. Die moet dan toch ook worden vereerd. Hierdoor komen de gelovigen echter met elkaar in contact niet meer als vijanden of gezondenen van twee Goden, maar eerder als mensen, die een verschil van mening hebben. En we zien dan daaruit heel vaak ook een vorm van veelgodendom voortkomen, waarbij we met één Oppergod te maken hebben, die door praktisch alle gebieden wordt geaccepteerd.

Denk nu eens aan de Hindoe-leer. Het aantal goden dat in het Pantheon is opgenomen is ontstellend groot. Maar we komen allemaal tenslotte terecht bij Brahma met zijn aangezichten en van daaruit gaat het verder. We accepteren allemaal één God.

In Egypte zag de verzameling van godenbeelden er ongeveer uit als een mislukte dierentuin. Zoveel verschillende hadden ze er. Heilige stieren, katten, krokodillen, slangen, apen, enz. Wat je je ook maar kon voorstellen, het was er, het was heilig. Maar er was ook de zon. En of je die nu Amon noemt of Rê, dat is niet zo belangrijk; later is het zelfs Amon-Rê geworden. Dat is weer een God, die de gehele gemeenschap overschaduwde. Maar dat betekent ook, dat eindelijk de vereerders van al die andere goden tot een zekere uitwisseling van gedachten komen.

Voor een geestelijke ontwikkeling op aarde is het eerste dat nodig is een dialoog. Een dialoog kan pas ontstaan, indien door andere belangen een zekere eenheid van op zich verschillend denkende groepen wordt afgedwongen.

U zult denken, dat is een zwaar betoog voor een avond als deze. Het is echter erg actueel. We hebben voorbeelden gezien in de bezettingsperiode, toen Nederland bezet was. Toen waren er Nederlanders; d.w.z. een bepaald begrip omtrent de samenleving en de plaats van het individu daarin was belangrijker dan de verschillen van godsdienst en politiek inzicht. De enigen, die daar wel een beetje tegen hebben gezondigd, waren de communisten. Die zaten aan een ander beleid vast. nl. dat van Jozef Stalin. Deze eenheid viel uit elkaar zodra er geen dominerend belang meer was.

We zien de kerk van Rome. Die kerk blijft stoer en strak op haar geloofsartikelen, haar rechten en wetten staan, tot het ogenblik dat er in bepaalde landen een zodanig overweldigende confrontatie komt met anders-denkenden, dat de gelovigen niet meer het beeld kunnen accepteren dat Rome voerspiegelt. En pas op dat moment is er plaats voor een Concilium, dat eindelijk eens de zaak wat vrijer moet maken. Dat zijn voorbeelden, waaruit men kan leren.

Zolang dus een groep in haar eigen denken een meerwaardigheid vindt (dat is het eerste punt dat wij stellen), zal zij - en dat geldt voor alle tijden - op grond van deze meerwaardigheid de onaantastbaarheid van haar denkbeeld verdedigen door doofheid tegenover elke andere stelling en elk ander argument.

Maar we zijn er nog niet. Want wat zien we nu?

Op een gegeven ogenblik verplaatst zich een groot gedeelte van de belangstelling van de mensen van het beredeneringsvlak van eigen superioriteit naar een handelssuperioriteit. Handelsrelaties worden eigenlijk belangrijker dan al het andere. Het is de tijd, waarin we ons de oorlog tussen Athene en Troje kunnen voorstellen. Het is de tijd van de denkers van Athene, van denkers die ook al uit de Myceense beschaving zijn voortgekomen. Deze mensen, omdat het gemeenschappelijk belang niet meer geestelijk is, krijgen een veel grotere vrijheid t.a.v. de geestelijke elementen.

We vinden dan in de Stoa's filosofen van allerhande richtingen. Mensen, die zeggen dat het leven er is om geleefd te worden. Mensen, die zeggen dat het leven alleen maar het zaad is, waaruit iets anders moet opbloeien. De gedachte van "dood is dood" maakt plaats voor allerhande denkbeelden t.a.v. een relatie met het andere. Niet meer alleen binnen een godsdienstig kader, maar als fenomeen.

De magie, eens een bijzondere godsdienstige tak, maakt zich los van de religie en begint zo heel voorzichtig aan in de richting van de inwijdingsscholen te werken. En zo komen bepaalde mysteriën eigenlijk onder het volk.

We zien een soortgelijke ontwikkeling trouwens ook in de Kalifaten. In de eerste periode is de reinheid van de leer van Mohammed het enig belangrijke. De piratenmaatschappij (want dat is het grotendeels) blijft bestaan. De zwervende stammen blijven roverstammen, maar ze hebben alleen maar één ding dat hen verenigt: Allah en zijn Profeet Mohammed. Maar dan wordt daaruit een rijk gesmeed. De kaliefen brengen practisch geheel Noord-Afrika onder hun ban en weten zelfs binnen te dringen in Spanje.

Nu is de meerwaardigheid niet meer gebaseerd alleen op "wij hebben het juiste geloof", al speelt het een rol, maar het is gebaseerd op "wij hebben de macht". En zodra dat het geval is, krijgen we plotseling een uitwisseling van cultuurwaarden met het Westen. Het Westen is er uit de aard der zaak het best afgekomen; maar we zien die situatie voortbestaan.

En kijk nu naar deze tijd. Een zo groot mogelijke denkvrijheid vinden we in landen, die van hun eigen grootheid overtuigd zijn. Zij durven de dissidente mening toelaten. Landen, die om de een of andere reden geen groepen kunnen dulden (meestal een teken van zwakheid overigens), bestrijden alles en blijven dogmatisch. Kleine landen, nieuwe staten zijn ontzettend dogmatisch in hun opvattingen. Hun denken is er niet één van democratie, ook al noemen ze zich ongetwijfeld democraten. Wij zien in feite een dictatuur van een denkbeeld, waarin de meerwaardigheid van een bepaalde groep moet worden bepaald. Dat is de oorzaak geweest van geschillen als Nigeria- Biafra. Dat is de oorzaak voor het fanatiek mohammedaan-zijn van de mens in kleine staatjes op het ogenblik, die eigenlijk verder niets hebben, waarop ze zich kunnen beroepen of verheffen. Het is de bindende factor voor

gemeenschappen, zoals die van de El Fatah. Hier is dus typerend voor de gehele geestelijke bewustwording van de mens: hij kan pas geestelijk vrij worden, indien hij iets anders heeft wat hem bezig houdt.

Dan vraag je je af: wat is die geestelijke ontwikkeling eigenlijk? Ik geloof, dat er enkele belangrijke tijdstippen te geven zijn.

De eerste ligt eigenlijk in een legendarische periode: de Atlantische periode. (Dat overigens niet bij Griekenland lag - dat wil ik nog even erbij vermelden.) Dit Atlantis nl. was het eerste land, waarin men het priesterdom voor een deel heeft losgemaakt van het regime. Je had daar de stadspriesters, maar daarnaast ook de z.g. witte priesters of kluizenaars. Deze laatsten stellen o.m. voor het eerst, dat de mens beziel is, dat de mens dus meer is dan een dier met mogelijkheden.

Zij zijn de eersten, die een band postuleren tussen geestelijke krachten, die zij durven omschrijven en de mensenwereld. Zij zijn ook de eersten, die veronderstellen dat er een verbinding moet bestaan tussen de ruimte buiten de aarde - die let wel, nog helemaal niet zo goed zichtbaar is, want de atmosfeer is nog tamelijk troebel - en het gebeuren op aarde; een lotsverbondenheid o.m. met het heelal.

Dit denken is de basis geweest van een aantal grote ontwikkelingen. Wij kunnen zeggen, dat een deel van b.v. de Tibetaanse wijsbegeerte, die overigens heel rustig bestond in een natuurgeloof lang voordat er sprake was van boeddhisme (de beschaving, die we vinden in het gebied van de Ganges) deze denkbeelden ook kent. We moeten dus aannemen, dat dat wel daar is doorgedrongen.

Een volgend belangrijk punt vinden we op het ogenblik, dat de mens voor het eerst zegt, dat zijn wereld dat is wat hij beseft. Dat is omstreeks 2000 jaar vóór Christus' geboorte en wordt later herhaald en geformuleerd door de Vroeg-Griekse School ongeveer 200 v. Chr. Hier gaat het dus om een verschuiving van waarden. De mens ziet eerst alles als noodlotsbepaald. Het is ook nog kentekenend voor b.v. het Chaldeeuwse gebruik van de sterrenkunde en komt langzamerhand tot een begrip van "ik-bepaaldheid". De persoonlijkheid gaat een rol spelen. Maar naarmate de persoonlijkheid weer kan worden gezien als deel van een groter geheel, maakt men zich toch ook weer los van dit persoonlijk denken.

De hoogtepunten van het personalisme vinden we eigenlijk in de Griekse tijd. Daarna zien we plotseling dat de kerk gaat optreden en - vreemd genoeg - niet alleen hier, maar in andere landen evenzeer. Dus niet alleen in Europa, maar ook in Azië, Afrika. In die tijd is de mens dus eigenlijk deel geworden van een goddelijk plan. Dat zal door vele moderne filosofen niet als filosofische ontwikkeling worden beschouwd, maar ik geloof dat het toch wel belangrijk is. Want hier krijg je dus het denkbeeld: de mens is verbonden met àlle mensen en met iets hogers. Hij heeft a.h.w. een eigen plaats. Het is een deel, een reflex eigenlijk van een taoïsme, dat we in China kennen.

Van hieruit komt men tot het denkbeeld: elke mens is gelijk aan elke andere mens. Een revolutie, die betrekkelijk vroeg inzet (in Europa al rond 800 na Chr.), maar die zich pas werkelijk kan doorzetten, als de machtsmiddelen van de hogere standen worden aangetast. Dat is nadat het buskruit zijn intrede doet en de steden machtiger beginnen te worden dan de edelen.

Vervolgens krijgen we het denkbeeld van de mens als een wezen, dat niet helemaal van deze aarde of deze tijd alleen is. Ik weet, dat is bijna religieus. En er zijn ongetwijfeld een aantal filosofen, die proberen daaromheen te komen. Maar er zijn denkers - als een Swedenborg -die proberen in dit geheel een houvast te vinden. En dat houvast - dat is nu jammer - is gebaseerd op een geestelijke aanvaardig plus een materiële discipline. Hadden die twee losgestaan van elkaar, dan was dat lang zo erg niet geweest, maar ze waren met elkaar verbonden. Het resultaat is, dat juist de discipline van een kleine groep wordt overspoeld door de belangen van de gemeenschap. Dat is altijd zo. En daarmee komen we aan de filosofie van deze tijd.

Hier blijkt nu, dat men dus nog veel verder is gegaan. Men komt weer tot een personalisme, maar in een geheel andere vorm. Men zegt: Ik ben een persoonlijkheid; en als zodanig ben ik wel deel van de gemeenschap, maar daarvoor is de gemeenschap. Want zij is er om mijn persoonlijk bestaan mogelijk te maken; en wel op de manier, waarop ik het verlang. Het is eigenlijk de nieuwste denkwijze. Zo iets van: Ik denk en leef en u betaalt.

Deze ontwikkeling kan voor de geest misschien niet altijd even interessant zijn. Maar het is toch aardig op te merken, dat b.v. de toevloed van entiteiten naar de Witte Broederschap ongeveer een 40 à 50.000 jaar geleden er één was die je in tientallen per jaar kon tellen. In de huidige periode kan men dit vaststellen in honderduizenden per jaar. Dat is een aanmerkelijke vooruitgang. Het aantal entiteiten dat bewuster overgaat in deze periode ligt dus veel hoger. Daarbij blijkt verder, dat de neiging om een persoonlijke taak met aansprakelijkheid te aanvaarden bij de bewuste geest in deze tijd ook hoger ligt. En hier zitten we dan toch wel in een herhaling van de geschiedenis, maar op een heel andere manier.

In het heel verre verleden waren het oudere geesten, die optraden als helpers, geleiders of inspirators van degenen, die later mensen zouden worden. Zij zijn het, die in het rijk Mú eigenlijk een hoofdrol spelen, wier zichtbare manifestaties bepalend zijn voor het gedrag van de mensen. En laten we eerlijk zijn, ook deze entiteiten groeperen zich - zeker in de tweede of in het begin van de koloniale periode van Mú - tezamen tot eenheden, waarbij vele geesten gezamenlijk proberen de mensheid vooruit te helpen.

En wat zien we in deze tijd? We zien in de laatste tijd allereerst dat een groot aantal geestelijke groepen met op zich afwijkende denkwijzen besluiten samen te werken binnen de Witte Broederschap. Dat is veel belangrijker dan u denkt. Hier is dus weer een neiging om leiding te gaan geven aan die mensheid vanuit een centraal punt, om de boodschappen die de mensheid eventueel kan krijgen, de inspiratie die zij krijgt steeds meer aan te passen aan één vast patroon van bestrevingen. Daardoor wordt ook in deze tijd door de geest langzaam maar zeker bijna evenveel bepaald als in de vroege periode van Mú.

Aangezien ik aanneem, dat die ontwikkeling zich verder zal voortzetten, moet ik dus ook aannemen, dat de geestelijke waarden en het geestelijke leven op aarde steeds intenser zullen worden geleid en eventueel zelfs met manifestaties begeleid door de geest.

Een filosoof, die daarover zou denken, zou waarschijnlijk ongeveer het volgende beeld ontwerpen:

Eens was de mensheid zich niet voldoende bewust van haar wereld en onderwierp zich aan invloeden, die zij niet kon herkennen. Zij heeft zich daaraan ontworsteld en een eigen aansprakelijkheid bereikt. Zij heeft haar ideeën geprojecteerd en kwam tot een besef van haar persoonlijkheid. Hieruit kwam ze ook tot de daadstelling als resultaat van eigen inzicht, van eigen bestreving en niet meer als een zuiver toeval of iets dat van buitenaf werd bepaald.

Nu komen we in een periode, waarin de revolte tegen het totaal van het geleid-zijn in steeds sterkere mate toeneemt, omdat de mens van heden begint te beseffen - zij het node - dat alleen een vrijwillige samenwerking, waarbij de daad, óók de gezamenlijke daad resultaat van een wel overwogen persoonlijk besef, regeert.

De stellingen van deze tijd krijgen hier en daar een mystiek tintje. Maar wat is mystiek? De mystiek is tenslotte niets anders dan het combineren van weten, geloven en gevoelen. Daar waar de gevoelswereld de samensmeltende factor wordt tussen de denkbeelden die men heeft, de erkenningen die men heeft, de wetenschap die men bezit, komt men tot mystieke waarde.

Wat is nu de mystieke achtergrond van het verleden? Ik geloof altijd weer: het Godgegeven gezag. God is een grote kracht. God is op aarde vertegenwoordigd hetzij door de door Hem aangestelde vorsten of misschien wel doordat Hij Zich in de persoonlijkheid van een vorst of een andere persoonlijkheid projecteert. We kennen nog steeds een Dalaï

Lama, al heeft hij niet veel meer te zeggen. Een incarnatie, waarin de waarden van de Boeddha zelf nog voortdurend aan het woord komen.

We kennen nog steeds een paus, waarin het gezag van Christus op aarde nog altijd tegenwoordig is. Dat zijn eigenlijk residuen van de mystiek van het verleden, waarbij alle rationalisaties moeten wegvallen voor het gevoel, verbonden te zijn met het hogere; en dit hogere moet nu eenmaal een zichtbare vorm hebben.

In deze dagen is de mystiek er een van de persoonlijkheid.

Men vereert niet meer de vorst, maar men wil zélf de vorst zijn, de door God uitverkorene. En zelfs het idee "God" kan daarbij langzaam maar zeker op de achtergrond komen. Het gaat erom, dat elke mens voor zich de behoefte heeft om méér te zijn dan mens. Dat hij zich daar op de meest stomme manieren toe zet, is heel natuurlijk, want als de mens aan dergelijke dingen begint, doet hij het meestal op een krankzinnige manier.

Maar goed. Hij voelt in deze dagen aan, dat hij méér moet zijn. Hij begrijpt, dat een materiële welvaart, d.w.z. een verzadiging van bezit of een benadering daarvan, niet belangrijk kan zijn, omdat zijn eigen innerlijke toestand veel belangrijker is dan de maatschappelijke structuur en zijn positie daarin. Hij wil een verbondenheid voelen met iets dat hij nog niet kent. Misschien in de komende geslachten een terugkeer tót de voorvader-nageslacht-filosofie, die wij bij de heel vroege Chinezen vinden en ook bij bepaalde nog vroegere volkeren (Polynesiërs) en ook wel weer een vleug van de oude denkwijze, dat God zich in zijn profeten manifesteert. Iedereen is tegenwoordig profeet. Maar hij voelt zich door dit profeet-zijn vreemd genoeg niet meer bóven de anderen verheven. Hij voelt zich juist hierdoor deel van de anderen.

Het zendelingetje spelen is natuurlijk voor velen nog een sport. Zij begrijpen nog niet wat hen daartoe beweegt. Maar in het denken zelf zien we steeds meer het beeld van het "ik" als een zelfstandige en persoonlijk denkende, aansprakelijke entiteit, die juist vanuit zichzelf in volledige vrijheid in die gemeenschap een betekenis moet hebben en zijn betekenis daaruit ook put. Vrij, dat wil zeggen zonder banden.

Er is een tijd geweest, dat men redeneerde: Het leven is kort, profiteer ervan, pluk de dag. Die leuze is weer opgeleefd. Het "pluk de dag" van vandaag wordt misschien minder door toevals- en noodlotsbeschouwingen veroorzaakt dan door het denkbeeld dat morgen de laatste dag kan zijn. De mens van vandaag leeft onbewust ergens met het denkbeeld dat morgen het Laatste Oordeel zal losbreken. Dit draagt ertoe bij, dat hij in zijn leven ook werkelijk wat wil hebben. Hij wil een voldoening hebben. Hij wil een betekenis bezitten, want morgen kan het te laat zijn. Het moet vandàg gebeuren. Dat vandaag gebeuren is alleen maar waar te maken, indien je jezelf verandert; tot nu toe zoekt men die verandering meestal bij anderen.

Het typerende voor de poging om dit mystieke gevoel van verbondenheid te vinden is het gebruik van LSD, hasjisch, marihuana e.d. In feite remmen verwijderende en vaak ook psychische blokkeringen verwijderende giften. Daarnaast is al even typerend hiervoor de neiging om de maatschappij gelijktijdig te verwerpen en haar dan toch vanuit je eigen standpunt te willen dienen. Je kunt alleen leven in deze dagen, indien je vandàg wat doet. En misschien dat de angst, dat als je de daad stelt, morgen het Laatste Oordeel losbreekt, wel aansprakelijk is voor het vele geklets van deze dagen.

De grote vraag, die we ons moeten stellen, is geloof ik deze: wordt het leven bepaald door de omstandigheden of worden de omstandigheden bepaald door het beleven? In de officiële theorieën in het verleden wordt het leven nog steeds bepaald door de omstandigheden. Men verbetert dus de omstandigheden om aan het leven inhoud te geven.

Maar op het ogenblik, dat we de nieuwe filosofie kunnen accepteren dat het beleven de wàarde van de omstandigheden bepaalt, kunnen we door onze belevingen de wereld wijzigen. Daar vinden we vreemd genoeg nu groeperingen, die vaak helemaal niet meer religieus denken ineens teruggrijpen naar bepaalde inwijdingsmythen uit het verleden en vooral ook naar de magische gebruiken en denkwijzen uit het verleden. Want er is onder de jongeren van vandaag veel meer bijgeloof dan onder de oudere generatie.

Het lijkt u nu misschien onvoorstelbaar – met een beetje zelfkennis van u kan ik mij dat voorstellen – maar aan de andere kant: het is toch waar.

De jongeren zijn bijgelovig. Ze geloven in machtswoorden, in slogans. Maar ze hebben het idee, dat woorden daden kunnen worden, indien maar de juiste sfeer wordt gecreëerd. Hun debat b.v. om maar iets te noemen. De debatterende jeugd van tegenwoordig debatteert niet, zij roept haar magische leuzen het volk toe en tracht het daarmee te bezweren. Dat is zuiver een bezweringstechniek. Trouwens datzelfde zien we in het Kabinet. Tenslotte is er een Minister geofferd op het altaar van de heiligheid der kabinetten - een enkele kabinetteuze tegenwoordig. Maar realiseer u eens, wat deed men vroeger: Een zondebok de woestijn in sturen. Wat doen ze tegenwoordig? De schulden van het Kabinet worden per Blo(c)k afgevoerd. Je kunt erom lachen, maar is dat geen parallel? Is het niet steeds weer de behoefte van de mens om een schuld af te wentelen? De mensheid van vandaag probeert dit te doen door te wijzen op generaties, op misbruiken, op fouten, een gebrek aan inzicht. Vroeger deden ze dat t.a.v. vroomheid, gehoorzaamheid aan de goden, het opwekken van de toorn der goden e.d. Maar de mentaliteit is blijven bestaan. En de filosofie van heden staat eigenlijk helemaal niet zover af van de filosofie in het verleden. Het enig belangrijke is, dat het percentage van de mensen, die geestelijk iets aanvoelen in zichzelf dat verdergaat dan op het ogenblik wordt uitgedrukt en die daar vaak ook naar leven en ermee werken, voortdurend toeneemt. Het aantal geestelijk bewusten is veel hoger. En dit betekent, dat geestelijke erkenningen en waarden ook in andere formuleringen dan die van religie, godsdienst of mijnentwege spiritisme en spiritualisme een steeds grotere invloed krijgen. Als je dit op de keper beschouwt, is het een geloof dat is gebaseerd op de niet-gekende geestelijke werkelijkheid.

Het is duidelijk, dat men daarmee ook de bijgelovigheid binnenhaalt. Het kan haast niet anders. Want als ik een geloof heb, dan moet ik datgene wat ik nog niet volledig kan beleven omzetten in de tekenen van deze tijd. Eén van de bekendste talismans van deze dagen is b.v. een statistiek. Als je een gunstige statistiek maakt, dan moeten de gebeurtenissen ook wel gunstig zijn, zo pleegt men te denken.

Een ander bijgeloof is dat als je op de juiste manier samen denkt, je dan daarmee jezelf ontheft van bepaalde aansprakelijkheden. Dat is natuurlijk ook niet waar. Maar het bijgeloof is het kenteken van het geloof. En het geloof is niet meer een geloof in God, het is eerder een geloof in de eeuwige Werkelijkheid, waarvan je zelf deel bent. Hier speelt ook het denkbeeld van God en Eeuwigheid een veel kleinere rol.

Een mens, die zover is gekomen dat hij begrijpt dat hij een nieuw concept van de tijd nodig heeft om met zijn kosmische plannen enige vooruitgang te kunnen boeken, zal zich niet meer laten vangen door denkbeelden, zoals een simpele tijdloosheid, die niet meer wordt omschreven.

Zomin als hij zich zal laten bezighouden met hemelvoorstellingen, die een soort eeuwige kroeg-en-vechtscène zijn als een Walhalla of een soort milkshop voor zaligen waar men pap met gouden lepeltjes eet. Die dingen slaan niet meer aan. Maar daar staat tegenover, dat betekenis wel aanslaat.

Hoe vind ik betekenis? Dat is het probleem van uw tijd. Als u mij toestaat nog even in dit verband in de actualiteit te duiken. Wanneer u kijkt naar de grote problemen van de negergemeenschappen tegenwoordig, dan kunt u direct parallellen trekken met het oude verleden. Mensen, die nog niet zover zijn gekomen dat zij hun wereld a.h.w. beschouwen als hun eigen speeltuin, zijn natuurgebonden en daardoor sterk groepsgebonden. Voor die groepsgebonden is de gemeenschap, het geloof veel belangrijker dan voor een modern westers mens. Als deze mensen dan bovendien in een bezitsmaatschappij een zekere armoede kennen, die zij zelf niet verkiezen, worden ze door de briganten-mentaliteit van de vroegere nomaden aangespoord. Hun filosofie zal zich richten op het nemen van wat je niet hebt, in plaats van op het verwerven van wat je niet hebt. Dat geldt ook voor geestelijke waarden.

Als u in het komende jaar hoort van grote moeilijkheden in Azië, dan kan dat voor een aanmerkelijk deel geweten worden aan het feit, dat de mensen daar begrippen hanteren, die zij in feite niet beheersen.

Je moet naar iets toe groeien; het is niet voldoende te zeggen: Nu zijn we een democratie, laat, iedereen maar zeggen wat er moet gebeuren, dan zullen we het tezamen uitmaken. Dan

breng je alleen maar tyrannie naar voren. Het is niet voldoende te zeggen: Onze maatschappij moet een sociale rechtvaardigheid kennen. Dan moeten we eerst zijn gekomen tot een begrip van betekenissen als sociaal en rechtvaardig. Die dingen zijn er niet. Daarom wordt Azië een groot probleem in het komende jaar.

Op dezelfde manier is juist het gevoel van "niet-hebben" en de behoefte tot uitverkiezing aansprakelijk voor de grootste problemen ook tussen Israël en de Arabische wereld. Dat zijn dingen die je op je vingers kunt aftellen. Zij zijn het gevolg van een achterblijven van de geestelijke ontwikkeling bij de materiële; wat niet wil zeggen, dat volgens mij in het Westen de geestelijke ontwikkeling de materiële dan wél heeft bijgehouden, ook al is de afstand dan iets minder groot.

Als ik kijk naar de grote moeilijkheden, die er in een pseudo feudale wereld kunnen bestaan (denk eens aan de Zuid-Amerikaanse landen), dan moet je je ook realiseren, dat het probleem niet alleen maar ligt in bezitsverdeling; het ligt in een verschil van geestelijk bezit.

Als daar peones wonen, eenvoudige mensen die eigenlijk niets méér weten dan een boer uit - zeg maar 500 v. Chr. - dan kun je van hen niet verwachten, dat ze in staat zijn te reageren volgens en te manipuleren met de begrippen van een moderne maatschappij. Dan kun je niet verwachten, dat hun geloofsinhouden een zekere redelijkheid zullen kennen. Ze zijn of helemaal katholiek of eigenlijk natuurdienaren onder het mom van het katholicisme of communisten of wat anders. Zij zijn mensen, die niet de stelling zien, maar die alleen een toebehoren zien en daaruit een eigen status en een geborgenheid zoeken te vinden. Hun geloof, hun geestelijk leven is gebaseerd op de rationalisaties, die hiermede verbonden zijn.

Daarom zijn de problemen in Zuid-Amerika zo groot. Het gaat niet alleen maar over de armoede-wijken en over de arme mensen op het platteland. Het gaat ook over de mentaliteit van deze mensen, die nog niet in staat zijn de concepten van een modernere samenleving zonder meer te verwerken. Er zijn te grote hiaten tussen de verschillende lagen van de bevolking.

Deze dingen hebben we in het verleden evenzeer gezien. Een maatschappij zoals b.v. die van Nebukadnezar is er één van een bovenlaag, die leeft uit haar begrip van erfelijke meerwaardigheid. Dus een priesterkaste en tevens een ambtenarenkaste in die tijd, welke zich baseert op haar meer-zijn en meer kennis-bezit. Daar onder kennen we dan nog een krijgsmanskaste, die zich baseert op haar belangrijkheid en gehoorzaamheid. En wat daar onder is, dat telt niet mee. En datzelfde bestaat eigenlijk nog in heel veel landen.

Het is duidelijk, dat als er in deze wereld problemen rijzen, dat de oude geschiedenis zich ten dele gaat herhalen. Pas als de mens in staat is een geestelijk versnelde ontwikkeling door te maken en niet alleen een materieel-technisch versnelde ontwikkeling, zal hij zich kunnen invoegen in het schema van de moderne mensheid. Alleen dan zal hij begrip kunnen hebben voor de grote gevaren, die de wereld bedreigen, maar ook voor de enorme mogelijkheden, die de mens heeft. Dan alleen zal hij gaan begrijpen wat hij voor zichzelf als mens moet zoeken in de wereld. Ik meen, dat juist hierom geestelijke ontwikkeling en filosofische ontwikkeling van het grootste belang zijn. Het kritisch kunnen denken over jezelf en over de wereld, het kunnen vinden van een voor jou passend wereldbeeld dat je ook begrijpt, is veel belangrijker dan het bereiken van een wereld, waarin niemand honger heeft. Want met een geestelijk besef kun je ook de honger overwinnen.

Indien je de wereld op de juiste wijze beziet, bepaal je je milieu. Maar zolang je je milieu als de belangrijkste factor ziet, word je erdoor bepaald. Dat is het probleem en het drama van deze tijd, zoals het eens het probleem was van het verleden. Maar het verleden heeft stappen voorwaarts weten te doen en daarom moeten we wel aannemen, dat de verwarringen van deze tijd alleen de voorbereiding zijn voor enorme schreden voorwaarts ten aanzien van geestelijke ontwikkeling, filosofie en persoonlijk inzicht.

WAARHEID EN LEUGEN

Wat de meeste mensen niet begrijpen, is dat waarheid en leugen twee kanten zijn van één en dezelfde medaille. Want er kan geen leugen zijn, zonder dat ze is gebaseerd op een mogelijkheid, die er in een waarheid bestaat. Aan de andere kant kan er geen waarheid bestaan, die niet in zich een aantal aspecten zodanig verbergt, dat ze tot een leugen wordt. Het is dus eigenlijk wel heel moeilijk, als we ons met leugen en waarheid bezighouden om deze warboel, deze Gordiaanse knoop te ontwarren.

De meeste mensen doen het niet. Ze zeggen niet "om deze of gene reden acht ik hetgeen jij zegt vanuit mijn standpunt niet waar". Ze zeggen doodgevoerd "dit is waar, dat is leugen". En om het dan nog een beetje prettig te maken, brengen ze het in de verkeerssfeer. "Al is de leugen nog zo snel, de waarheid achterhaalt haar wel." Zeker in een Porsche van de politie!

De praktijk is echter heel anders. Menige leugen wordt tot waarheid, omdat ze lang genoeg als waarheid wordt geloofd. En dat is iets, waar we misschien wel even over kunnen spreken.

Als ik tegen de mensen zeg: Het gaat jullie goed, dan gaan ze daarin geloven. Dat is natuurlijk een leugen. Het gaat hen helemaal niet goed, maar ik zeg het maar. Ik zeg dat voortdurend en met nadruk. Het resultaat is, dat ze het gevoel hebben, dat ze zich wel wat meer kunnen permitteren. Hierdoor ontstaat er een uitbreiding van handel, een vergroting van productie en van werkgelegenheid en daardoor een feitelijke mogelijkheid om inderdaad meer te verwerven. Zodat de leugen omtrent de welvaart veelal voorafgaat aan de werkelijke welvaart.

Alleen, je kunt een leugen nooit onbeperkt handhaven. Er is altijd weer een ogenblik, dat je van de leugen op de waarheid moet overstappen. Als je nl. de mensen blijft vertellen, dat het steeds beter blijft gaan, dan komt er een moment dat je dit niet meer kunt waarmaken. En wel, omdat de wensen, die de mensen hebben in hun overtuiging dat het nu wel kan, altijd ver vooruitlopen op datgene, wat praktisch mogelijk is. En als je aan je leugen blijft vasthouden, moet je hun hun zin geven en kom je in een situatie te verkeren, waarin je in feite de productie en de consumptie moet gaan beperken om de doodeenvoudige reden dat je geen geld meer hebt om iedereen zijn zin te geven.

Dit is een probleem, dat men eigenlijk overal aantreft. Ik geloof, dat de grootste moeilijkheid is dat de meeste mensen zelf niet precies weten, wanneer ze liegen en wanneer ze waarheid spreken. Dat lijkt natuurlijk een reuze brutaliteit, als ik dat zo zeg tegen u die dit leest of u die dit aanhoort. Maar u liegt vaak dat u barst; en wat meer is, u gelooft dan vaak dat u de waarheid zegt. Men noemt dit soms liegen in commissie, ofschoon ik nog nooit heb gehoord dat er commissieloon voor een leugen is uitbetaald, behalve dan in het reclamebedrijf. Maar daar is vanzelfsprekend.

Het is eigenlijk zo: U denkt bepaalde dingen. En omdat u ze denkt, neemt u aan dat ze waar zijn. U weet wel, dat ze eigenlijk niet helemaal waar zijn. Maar dan zou u moeten toegeven, dat u verkeerd heeft gedacht.

Dan zegt u dat ze waar zijn. U liegt!. En u doet dit in de volle overtuiging, dat u daarmee de waarheid spreekt, omdat u voor uzelf niet durft toegeven dat hetgeen u denkt niet allemaal waar is. Een ingewikkelde zin, die ongetwijfeld duidelijker wordt, indien u uw eigen gedrag door de bank zo even nagaat.

Wat hebben we nodig om waarheid te vinden?

In de eerste plaats: oprechtheid. Oprechtheid bezitten we allemaal; maar meestal in beperkte mate. Dat is begrijpelijk, want iemand die volledig oprecht is, kan er zeker van zijn dat hij alleen is; en de meeste mensen houden niet van alleen-zijn. Oprechtheid moeten we bezitten, zeker tegenover onszelf, maar ook t.a.v. de wereld rond ons. We moeten haar durven zien zoals ze is. We moeten eerlijk toegeven - als ik mag terugkomen op een recent gebeuren - dat Minister De Block is gevallen voor de fouten, die Premier De Jong heeft gemaakt. Indien we

dat niet durven toegeven, dan maken we dus al een fout. Wanneer we zeggen: Hier is iets gebeurd dat noodzakelijk of onvermijdelijk was, dan zeggen we gelijktijdig dat het de schuld was van de man, die moest heengaan. Dat is niet waar.

Ik zou zelfs verder willen gaan: Een groot gedeelte van het politieke leven is op de leugen gebaseerd; en een aanmerkelijk deel van het kerkelijk leven eveneens. Zelfs in de geneeskunde is de leugen vaak een van de middelen, die wordt gehanteerd als geneesmiddel. De onoprechtheid is in deze wereld zover doorgedrongen, dat het verschil tussen waarheid en leugen misschien nog wel te vinden is, maar dat het niet erg gezond is ernaar te zoeken.

Als we proberen de leugen te definiëren, dan moeten we zeggen: De leugen bestaat niet uit een flagrante onwaarheid. Want iemand, die een flagrante onwaarheid spreekt, bereikt daarmee slechts dat anderen deze als zodanig erkennen. Hij heeft dus geen resultaat. En iemand, die te opvallend liegt, spreekt dus eigenlijk weer de waarheid. Maar degene die liegt zal dus iets zodanig stellen, dat het waar zou kunnen zijn en hij zal proberen een ander te doen geloven, dat het door hem gestelde de werkelijkheid is.

Indien we een ieder zouden moeten geloven, die met een dergelijke verklaring aankomt, b.v. als alle onderwijzers zouden moeten geloven wat alle kinderen in dit opzicht vertellen, dan is Nederland een land van open bruggen, verkeersopstoppingen, ongelukken en dergelijke. Indien we alles zouden moeten geloven wat zakenlieden aan hun gades vertellen, dan bestaat geheel Nederland 's avonds uit een koortsachtige bedrijvigheid van mensen die overwerk verrichten; iets, wat ook niet helemaal waar is. De leugen is dus - daarvan moeten we dan toch wel uitgaan -iets dat waar zou kunnen zijn en onder omstandigheden ook waar is. En dan hebben we hier iets gevonden, dat we door alle tijden heen werkelijk kunnen terugvinden: de waarheid, die vandaag niet bestaat, maar als zodanig wordt verteld.

Ik kan u vertellen dat er heel veel goede mensen op de wereld zijn. Dat is ongetwijfeld waar. Zodra ik namen ga noemen, onderwerp ik deze goedheid echter aan mijn eigen oordeel; met andere woorden: wat ik vertel is niet feitelijk juist; het is slechts volgens mijn opinie juist. Op het ogenblik, dat ik een mening geef en deze als een absolute waarheid stel, lieg ik.

Neen. Ik geloof, dat we in leugen en waarheid eigenlijk een soort sociale noodzakelijkheid moeten zien. De meeste mensen leven krachtens hun illusies; en hun illusies zijn - laten we eerlijk zijn - in negen van de tien gevallen leugen. Indien de mensen hun illusies niet meer hebben, vinden ze het leven zwaar, dan durven ze het niet meer aan. Dientengevolge is de leugen wel een noodzakelijkheid in het bestaan.

Deze leugen echter wordt doorgezet in een sociaal beeld, waarin je eigenlijk zonder leugen niet meer kunt voortbestaan. Laat mij het zo stellen:

Alle ambtenaren, die zich bezighouden met uw wel en wee, doen dit uit volkomen onzelfzuchtige overwegingen. Het kàn waar zijn, maar het is niet erg waarschijnlijk. De meesten zullen er wel zitten, omdat het de manier is om hun loon te verdienen. Indien we echter niet aannemen, dat ze het allemaal voor ons welzijn doen, dan komt dus de grote vraag: Waarom we dan tolereren dat ze zoveel over ons te zeggen hebben? En daarmee komt het ambtelijk apparaat in gevaar. Maar deze maatschappij is nu eenmaal daarop gebaseerd. Dus met het wegvallen van dat ambtelijk apparaat zal er een zodanige verwarring ontstaan, dat niemand meer weet wat hij ermee aan moet. Het resultaat is, dat we dus net doen alsof het eerstgestelde een waarheid is.

Een ander punt. Om in de Tweede Kamer te komen moet je zeker een genie zijn. Maar als we aannemen, dat het alleen maar domkoppen zijn, zouden we misschien beter in die Kamer een hoopje gemalen ezelshersens kunnen neerleggen. Want - laat ons eerlijk zijn - we weten allemaal dat Kamerleden mensen zijn met een over het algemeen gemiddelde intelligentie, een gemiddelde kennis van het gemiddelde leven en gewoonlijk veel vervreemdingsverschijnselen t.a.v. de maatschappelijke werkelijkheid. Maar als we dat zeggen, kunnen we niet meer vertrouwen in de besluiten, die deze heren namens ons zeggen te nemen en daarmee zouden we de sociale orde moeten aanvechten. Als dit gebeurt, ontstaat er wanorde. Wanorde kunnen

we niet hebben, dus moeten we doen alsof deze heren werkelijk weten wat ze doen, ook als wij weten dat ze heel vaak niet weten wat ze doen. Heeft u in de gaten hoe ontzettend complex eigenlijk de hele zaak is geworden?

Een ander voorbeeld. Iemand, die geluk heeft gehad in zaken, is een zakelijk genie. Een zakelijk genie, dat tegenslag heeft gehad - door de stommiteit van anderen - is natuurlijk een stommeling. Want als we toegeven, dat de meest geniale mensen in deze maatschappij voortdurend door de stommelingen worden gefrustreerd, dan weten we zelf niet meer wat we moeten doen. We moeten in de sociale orde passen, dus doen we alsof het waar is.

De leugen begint eigenlijk al bij de prettige beleefdheid. "Ach, wat een schat van een kind. Hij lijkt echt op u, moedertje." Nu ja, als moedertje met zo'n gerimpeld rood gezichtje zou rondlopen, zou moedertje zich waarschijnlijk wel onmiddellijk naar een salon de beauté begeven. "O, wat vind ik het prettig u weer eens te zien!" Maar als je het niet zegt, zijn de mensen beledigd. Het is een leugen. Maar kennelijk is de leugen een aanvaardbaar middel geworden in de gemeenschap. En als dit het geval is, dan is de grote vraag alleen maar: Is men zich daarvan wel bewust? Zou men zich bewust zijn van het feit, dat de leugen een essentieel deel is geworden van het maatschappelijk bestaan? Dan zal men de leugen ook erkennen en als zodanig waarderen. Ze zou dan geen leugen zijn. De waarheid is wel degelijk te vinden ondanks deze schijnvertoning. Maar we willen haar niet vinden. De leugen is ons veel dierbaarder dan de waarheid.

We vinden het natuurlijk erg, als blijkt dat een ander je heeft belogen. Maar ik heb ontdekt, dat veel meer mensen zich intens opwinden, als je hun de waarheid zegt. En daaruit trek ik de conclusie, dat de doorsnee-mens de leugen prefereert, omdat zij zijn persoonlijkheid enigszins vleit, omdat ze hem de mogelijkheid geeft moeilijkheden te ontwijken. Kortom, omdat ze een weg van de minste weerstand is.

In dit verband vraag ik mij toch wel eens af: Waarom men de duivel een keer de Vader aller Leugens heeft genoemd? Ik geloof nl. niet, dat hij zo hard gelogen heeft. Integendeel, ik geloof, dat de duivel de waarheid heeft gezegd in heel veel gevallen, maar dat de mensen die waarheid onmiddellijk hebben omgevormd en anders geïnterpreteerd, totdat ze ermee konden leven.

Als wij zeggen: Hetgeen Jezus heeft gezegd is de waarheid, dan moeten we zeggen dat 999.999e van alle christenen huichelaars zijn. Ze liegen als ze zeggen, dat ze christen zijn. Dat is niet prettig om toe te geven; dus we zeggen, dat we de zaak moeten interpreteren. Maar op het ogenblik, dat ik iets moet gaan interpreteren, blijkt al dat ik de oorspronkelijke vorm niet kan aanvaarden of verwerken. Dat ik mijn interpretatie dan stel als een absolute waarheid, betekent doodgewoon en heel nuchter dat ik het totaal van hetgeen ik als waarheid pretendeer te aanvaarden ondergeschikt maak aan mijn inzichten. Als ik die inzichten dan weer als de absolute waarheid aan anderen voorleg, lieg ik.

Ik kan liegen uit eerlijke overtuiging. Misschien maar goed ook.

Want het is juist de overtuigde leugenaar, die anderen weet te overtuigen. En zoals ik al heb duidelijk gemaakt, zonder leugen is het moeilijk te leven. Maar waar ligt het demonische in dit geval? Dat zou ik mij willen afvragen. Waarom wordt de leugen demonisch genoemd?

Misschien omdat men de onwaarheid voor zichzelf hanteert en haar gelijktijdig bij anderen vreest?

Laten we nog een paar dingen nagaan. Stellingen, die eigenlijk niet aanvaardbaar zijn, die grote leugens zijn, indien we ze bezien vanuit menselijk standpunt.

God is liefde. Dat is een grote leugen, als we dit meten met de maatstaf van menselijke liefde. Op het ogenblik, dat we pretenderen dat de goddelijke liefde iets anders is dan menselijke liefde, begeven we ons op filosofisch vlak en kunnen we niet meer met zekerheid beweren, dat God liefde is. Dan kunnen we slechts zeggen, dat we ons God niet zonder een alomvattende liefde kunnen voorstellen; en dan hebben we gelijk.

Een ander voorbeeld: God beschermt de zijnen. Het is misschien mogelijk. Maar als ik mij niet vergis, zijn de zijnen er over het algemeen bekaaid afgekomen. Ik zou zeggen, dat de concurrent kennelijk beter voor de zijnen zorgt dan God. Wie als Job op de mesthoop zit, omdat de een of andere God toevallig een soort spelletje speelt met de duivel, kan moeilijk beweren dat God de zijnen beschermt. Hij kan alleen maar zeggen, dat God de zijnen gebruikt om Zijn (God) meerwaardigheid te bewijzen; iets wat niet liefdevol en niet erg rechtvaardig is. En toch is God liefde vol en rechtvaardig.

De leugen is doodgewoon de aanpassing van een werkelijkheid aan óns denken. Als we spreken over een goddelijke rechtvaardigheid, dan denken we niet in de termen van natuurwetten. We denken in de termen van wat mensen rechtvaardigheid noemen; wat meestal het onrecht is, gedictieerd door de sterkste.

Als we God liefdevol noemen dan denken we aan de genegenheid, de vaderlijke bezorgdheid, de moederlijke tederheid, die men op aarde daaronder pleegt te verstaan en realiseren ons niet dat een instandhouden van het geheel op zichzelf met al zijn tegenstellingen een liefdedaad kan zijn, gezien vanuit de Schepper Zelf, uit respect voor Zijn schepping. En zo kan ik doorgaan.

U ziet, hoe moeilijk het is om leugen en waarheid uit elkaar te houden. Ik zou dit korte onderwerp dan ook niet willen besluiten met een dergelijke pessimistische toon. Want een mens, die liegt, zal in vele gevallen als waar voorstellen wat hij als waarheid begeert en daardoor innerlijk de kracht vergaren om meer van hetgeen hij begeert waar te maken. De leugen is niet altijd doelloos of nutteloos, integendeel.

Er was eens iemand, die heeft gezegd: "De leugen is in de maatschappij de smeerolie, die het maatschappelijk mechanisme op gang houdt." Ik kan daarmee het geheel eens zijn. De leugen is vaak onvermijdelijk. Het feit, dat die leugen onvermijdelijk is moge een kritiek zijn op de mensheid in haar huidige vorm van denken en samenleving, maar het blijft bestaan; zonder die leugen kun je niet. En wanneer je al moet liegen, lieg dan tenminste goed! Want indien u al de olie met slijpsel en zand erin wilt gebruiken om een machine te smeren, dan loopt ze warm.

Indien u weet, dat er bepaalde suggesties, illusies, leugens nodig zijn, breng ze dan met zoveel overtuiging en oprechtheid, dat u er voor een ogenblik zelf in kunt geloven. Op dat moment heeft u een contact; dan kan er iets gebeuren. De waarheid heeft zelden iets meer veroorzaakt dan ontsteltenis of moord en doodslag. De leugen heeft heel vaak - dat zullen we moeten toegeven - de mensheid in staat gesteld om verder te gaan, waar ze anders gefrustreerd zou blijven stilstaan.

Daarom meen ik, dat het verschil tussen waarheid en leugen niet zo belangrijk is en niet zo groot als men vaak stelt. Ik zou willen zeggen, dat de waarheid en de leugen samen zijn gebaseerd op een en hetzelfde concept van de werkelijkheid. Ik zou willen stellen, dat we de waarheid nimmer zo volledig kunnen kennen, dat elke onwaarheid voor ons onmiddellijk kenbaar is; dat de onwaarheid meestal deel uitmaakt van hetgeen we als waarheid zien; dat waarheid en leugen in feite zozeer met elkaar verwant zijn, dat het moeilijk is ze te onderscheiden. En als we in grote dingen de leugen en de waarheid niet van elkaar kunnen onderscheiden, dan moeten we toegeven dat ze ook niet zo belangrijk is waar dit onderscheid wél mogelijk is. Het is niet zo belangrijk dat je liegt. De vraag is: Waarom doe je het? Het is niet zo belangrijk, dat je de waarheid zegt. Het is alleen de vraag: Waarom zeg je de waarheid? Vele mensen zeggen eerder de waarheid om anderen te kwetsen dan om hen te genezen - laten we, eerlijk zijn. De vraag zou moeten luiden: Is de leugen voor de mens wel iets anders dan de waarheid? En dan moet ik zeggen: Neen. Leugen en waarheid zijn kunstmatige verschillen, die hij heeft gemaakt en die betrekking hebben op een gradatie van onwaarheid, niet op het feit van onwaarheid zelf.

Laten we ons er dan niet al te druk over maken. Laat de mens leven in zijn droomwerelden. Laat hij dan maar rustig zijn leugens vertellen. Laat hem leven uit de schijn, die hij voor zichzelf creëert, mits hij daarin maar een concrete ervaring vindt. Laat de mens dan maar uit de leugen naar de waarheid toegroeien. Laat die mens dan eindelijk zover komen, dat hij zijn

leugens tot waarheid kan maken. Dan zullen we ontdekken, dat veel van wat vandaag een leugen heet morgen slechts de profetie is geweest van dat wat zal komen. Dan zal blijken, dat veel van wat vandaag waarheid heet morgen de grote stupiditeit aanduidt van degenen, die niet verder konden zien dan dat.

Fantasie en voorstellingsvermogen zijn voor de mens onontbeerlijk; Zij zijn mede de bron van de leugen. De manier, waarop de leugen wordt gebruikt is niet altijd mooi. De reden waarom men haar gebruikt evenmin.

Maar dat neemt niet weg, dat de leugen op zich een logisch product is van het menselijk denkvermogen, van de menselijke maatschappij, ja, zelfs van de menselijke bewustwordingsgraad.

De mens, die at van de boom die de kennis van goed en kwaad in zich bevatte, heeft steeds willen beweren dat het kwade goed en het goede kwaad is. Laat ons niet oordelen. En als we weten, dat we het met de waarheid zo nu en dan niet zo nauw nemen, laten we ons er niet teveel van aantrekken, mits we dat niet doen ten nadele van anderen. Dat laatste is wel belangrijk, want we dragen onze aansprakelijkheid voor hetgeen we zijn en doen in de wereld. Maar zolang we die kunnen aanvaarden is het niet belangrijk, of er een leugen bij komt of dat het waarheid is.

De duivel kan meer verwarring veroorzaken door de waarheid te zeggen dan door te liegen. Van zijn kant behoeven we voorlopig niet veel leugens te vrezen. En wie begrijpt, dat de leugen een noodzaak kan zijn, die begrijpt dat de beperkte waarheid en misschien zelfs de onwaarheid een rol hebben gespeeld bij vele profeten en grote geesten, die zal misschien dan ook voor zichzelf willen besluiten: Ik zal zo weinig mogelijk liegen. Als ik lieg, zal ik het zo goed mogelijk doen, maar ik zal wel trachten voortdurend de waarheid te beseffen die erachter ligt, voor zover ik dat kan. Want uit dit mengsel van waarheid en leugen komt dan voor mij voort het besef van de werkelijkheid waarin ik leef, de kosmos waarin ik besta, de eeuwigheid waarvan ik deel ben.

LES 5 - WIJSHEID

Wijsheid is een eigenaardig iets. Als we kijken wat de wijze in het verleden en wat hij tegenwoordig is, dan zien we daar een heel groot verschil in. De wijze uit de oudheid was iemand, die zich eigenlijk maar zelden met de mens zelf bezighield. Hij hield zich bezig met de samenhangen van het totale heelal. Hij kwam tot eigenaardige speculaties over de mogelijkheden van het bestaan. Er zijn uit China wijsheden bekend van ongeveer 2400 jaar v. Chr., waarin al wordt gespeculeerd over atomen. Ze worden wel anders genoemd, maar je kunt merken, het gaat hier over kleinste delen, over een kleine wereld, die weer in de grote wereld zit ingekapseld. En naarmate de techniek toeneemt en de mensen meer gaan begrijpen van het bestaan, zien we langzaam maar zeker de aandacht overslaan van de natuurwetenschappen naar de menselijke wetenschappen.

In het begin vinden we denkers, die de mens vertellen wat hij moet doen.

"Wees dapper, want door uw dapperheid alleen kunt gij waardig zijn het lot, waarvoor gij zijt uitverkoren, en overwinnen de grens (daar bedoelt hij de dood mee), die u is gesteld."

Ergens anders horen wij:

"Wees rechtvaardig en pas u aan, want gij hebt een plaats gekregen en deze plaats is de uwe. Vervul uw taak op uwe plaats en zo zult gij waardig zijn het geheel en voortleven in het geheel."

Dit zijn allemaal heel aardige spreukjes.

Ga nu eens kijken naar de periode van 800 tot 1000 na Chr. Dan blijkt, dat het denken (en heus niet alleen in Europa, omdat u misschien denkt: het christendom heeft dat gedaan; het christendom is tegenwoordig overal schuld aan) bij de mensen opeens op een heel andere manier op de voorgrond komt te staan. En dan grijp ik weer naar een paar wijsheden, maar nu niet uit de christelijke gemeenschap; daarover moet ik zo dadelijk nog wat anders vertellen.

"Indien gij erkent dat een ander oprecht is, zo zult gij in oprechtheid hem bejegenen."

Van een mohammedaans hoofdprediker zou je kunnen zeggen. Een ander typisch voorbeeld, dat uit India komt:

"Daar, waar mensen elkander begrijpen, ontstaat een melodie, die de kracht van de hemelwereld weergeeft."

De vertaling is vrij en ik geloof wel juist. Hier blijkt, dat de mens in het brandpunt staat. En zelfs bij het christendom waar toch de toestand iets anders ligt, omdat er een machtsstrijd aan de gang is (het christendom is tenslotte op de een of andere manier een soort erfgenaam geworden van het Romeins Imperium,), klinken toch wijsheden door als:

"Indien ik een waarheid vind en ik vind deze in mijn medemens, zo is deze waarheid groter dan alle waarheid, want God openbaart Zich in de waarheid en in alle dingen."

Ambrosius. Of als u het zoeken wilt in een wat ruwere opvatting van een Ierse monnik Einrad (?), die werkt in Engeland en later ook o.a. in Zuid-Nederland. Deze zegt op een gegeven ogenblik:

"Wanneer wij zoeken naar God, dan kunnen wij dit niet doen zonder onze medemens te ontmoeten."

Het zou bijna een hippe uitspraak kunnen zijn. Deze mensen zoeken werkelijk wel de medemens te begrijpen, de achtergrond te zien.

Als je verdergaat in de richting van ongeveer 1600, dan vind je heel veel mensen, die zich buitengewoon wijs noemen (zoals overal), maar die eigenlijk helemaal geen kaas hebben

gegeten van het menselijk leven. Je krijgt dan de bekende debatten, zoals b.v. iemand in Delft, die zich heel wijs vindt en een heel debat begint over de vraag: Hoeveel engelen kunnen er dansen op de punt van een naald? De een zegt: Voor zover ze er een plaats kunnen vinden (en heeft volgens mij groot gelijk). De ander zegt: Neen, het aantal is oneindig, omdat Gods genade en grootheid oneindig is.

Dergelijke dingen moet u dus niet als wijsheid zien. Maar u moet wel begrijpen, dat de mensen in die tijd zoeken naar menselijke verhoudingen (dat zijn eigenlijk de vroege humanisten); dat zij zich helemaal niet bezighouden met God in de eerste plaats. Ze houden zich bezig met de mens, het begrip voor de mens, de relaties tussen mensen onderling en zelfs in die tijd al enigszins met de relaties tussen de mens en de wereld.

Gaan we wat verder in de tijd, dan komen we zo in 1800, 1900 terecht. Vele filosofen blijken zich plotseling los te maken van de werkelijkheid. Het aantal theorieën en utopieën, dat wordt opgebouwd in die periode is ontstellend groot. Maar er zijn ook enkele wijsgeren, zoals b.v. Anatole France. Eigenlijk een schrijver, die een zekere wijsheid niet kan worden ontzegd, als hij in een roman, die bij u geloof ik "Isle of the Pinguins" heet zegt dat het schuldbesef komt met de kleding. Hij heeft het hierin over pinguins die worden bekeerd. Ze worden aangekleed, waardoor dan plotseling allerhande sexuele en bezitsspanningen optreden, die er anders niet zijn. En ofschoon men dit vaak in de eerste plaats heeft gezien als een aanval op de kerk, is het gelijktijdig een zeer knappe analyse van de relaties tussen de mens en de wereld. Wat die mens eigenlijk beweegt.

Een tijdje later krijgen we te maken met de sociaal-filosoof. Nu klinkt het woord buitengewoon gewichtig. Men heeft er ook gewichtige dingen mee gezegd en gedaan, maar hun wijsheid is nu niet bepaald groot. Dit met een excuse aan allen, die zich in deze tijd in de sociaal-psychologie en de sociaal-filosofie bewegen. Hier wordt nl. een totaal beeld ontworpen, waarin voor de mens eigenlijk alleen maar plaats is als onderdeel van het geheel. De poging om de mens te herleiden tot een zekere mentaliteit, resulteert volgens mij in de grootste dwaasheid.

Dan krijgen we ineens (o.a. bij Kierkegaard, een man die zich grotendeels ook met christelijke achtergronden bezighoudt) zo'n wonderlijk gezegde als:

"Een mens kan slechts worden beoordeeld, indien hij alleen staat. En slechts uit zijn eenzaamheid kan hij de werkelijkheid vinden, die voor hem noodzakelijk is."

Dan zeg je: Ze zijn er nog steeds de mensen, die gaan begrijpen wat de wereld beweegt.

En zo komen we dan als vanzelf bij uw tijd terecht, waarin de mensen hun filosofie steeds meer aan de techniek gaan ophangen. Wijze mensen berekenen met statistieken wat er in het jaar 2000 zal gebeuren; waarop het natuurlijk prompt niet gebeurt, dan gebeurt er wel wat anders.

Nog wijzere mensen ontwerpen de machines, die de mensen zullen bevrijden van hun zorgen. En ze begrijpen niet, dat het de mensheid een zorg is wat de machine zal doen, omdat de mens zorgen nodig heeft en die zelf wel maakt, als ze hem op een ander terrein worden ontnomen.

De modernste denkers zijn eigenlijk anarchistische denkers. Nu heeft dat een onaangename bijmaak voor de doorsnee-mens. Hij gaat zeggen: Ik ben alleen in die wereld en wij kunnen samenwerken, maar alleen op basis van volledige vrijheid. Dat klinkt maatschappelijk onaanvaardbaar.

Maar wat te denken van b.v. Burgess(?), een Amerikaan, die zijn theorie kortgeleden als volgt stelde:

"Wij moeten elkaar leren begrijpen, want anders kunnen we niet werkelijk samenwerken. En een schijn van samenwerking binnen een groter kader wordt altijd een frustratie."

Die man heeft wat begrepen. Hij heeft begrepen dat een samenwerking tussen mensen niet een kwestie is van "als er maar een goed plan is en iedereen pakt aan, dan komt het voor elkaar". Maar hij heeft begrepen, dat er heel veel voor nodig is om elkaar aan te voelen. Dat

als mensen van elkaar begrijpen wat ze wel en niet kunnen, wel en niet willen, zij pas de beste prestaties kunnen leveren - geestelijk zowel als stoffelijk.

De denkers van de toekomst zullen ongetwijfeld verder zoeken in dit spoor. Ze zullen tegenover de technocraten (de mensen, die ook de mens zelf willen maken tot een radertje, dat wordt ingevoegd in een enorme maatschappelijke machine, die enkel door wijzen moet worden bestuurd) stellen en steeds grotere anarchie van denken en van leven.

Het is misschien niet prettig voor de mens van vandaag om te horen dat zijn wereld niet deugt. Maar indien we de wereld reëel willen ontleden, dan ontdekken we heus wel dat er allerlei fouten in zitten en dat die wereld anders moet worden. Dat het bestel, zoals het nu overal ter wereld - in de meest onderontwikkelde en in de meest ontwikkelde grote staten - aanwezig is, eigenlijk een wanbeheer betekent, dat elke feitelijke vooruitgang en elke persoonlijke ontplooiing steeds meer frustrereert. Als ik dus parallellen moet trekken tussen het verleden en de Toekomst, dan zeg ik in de eerste plaats: De z.g. grote wetenschappelijke denkers van deze tijd zijn niet wijs genoeg om in hun beschouwingswijze van de mens in de wereld verder te komen dan de zeer primitieve wijsgeren van eens, later de filosofen die zich met de natuurwetenschap bezighielden. We kunnen zeggen, dat b.v. Aristoteles een heel groot man is.

Maar we kunnen toch niet beweren, dat hij een menselijk systeem, een menselijk denken heeft voortgebracht. Hij heeft de mens gezien als een nevenverschijnsel van natuurkundige verschijnselen en wetten; een product van werelden en sferen en allerhande kosmische waarden. Maar de mens kan alleen maar leven, indien hij in de eerste plaats leert zichzelf te zijn.

Dat betekent niet, dat hij zich aan anderen moet opleggen. Het betekent wel, dat hij moet zoeken naar de voor hem juiste methode van leven, de voor hem juiste verhoudingen, de juiste inhoud van bestaan.

In de toekomst zullen wijsgeren ongetwijfeld dan ook juist uitgaan van het omwentelingsprincipe, dat inhaerent is aan de leringen van een Boeddha, van een Jezus van Nazareth, van een Mohammed. Maar een ommekeer op religieus terrein kunnen we niet meer verwachten. De vroegere wijsgeer, die begrip had voor de mensen en zo reële wijsheid kon bezitten en verkondigen, baseerde zich op de godsdienst, omdat de mens georiënteerd was op het onbekende. In dit onbekende wilde hij leven, wilde hij werken. Daaruit wilde hij voor zichzelf voordelen halen en elke verklaring met betrekking tot dit onbekende gaf zekerheden, waarmee je in de wereld kon werken.

Mohammed roept op tot een heilige Oorlog. Dat daarbij in de eerste Heilige Oorlog misschien 15% van de werkelijke strijders direct gelooft in Mohammeds roeping is secundair. Belangrijk is, dat zij in de Djihad (de H. Oorlog) zich eigenlijk verbonden voelen met een hoger principe, hoe dan ook.

Datzelfde zien we bij de christenen. Bij de christenen met al hun zachtheid (in het begin waren de christenen zacht, daarna werden ze halfzacht en daarom zijn ze nu zo keihard) was er toch gelijktijdig een absolute toewijding aan het nieuwe, het andere, op grond van het onbekende: van God en van Jezus als representant van God. Daardoor konden zij een gevestigde orde inderdaad aantasten en omverwerpen. De meeste mensen zien dat een beetje over het hoofd.

Als we in het verleden kijken naar wijzen, dan blijkt dat zij niet alleen met hun kennis, maar vaak ook met de tekenen of de wonderen die ze doen mensen verbluffen. Met wonderen, zelfs met wonderverhalen bereiken zij de menigte. Ik geloof, dat de wijzen van vandaag ook iets zullen moeten laten zien; dat ze niet kunnen volstaan met alleen maar het opsommen van allerlei mooie woorden. Bovendien wordt het woord in deze tijd, waarin u leeft, steeds meer van zijn betekenis ontdaan. Het woord is een lege klank geworden, dat slechts zelden een communicatie inhoudt. In de toekomst geloof ik dan ook, dat de wijze in de eerste plaats metterdaad en op voor velen misschien ook onaanvaardbare en onbegrijpelijke wijze iets tot stand zal brengen.

U denkt waarschijnlijk: Is dit nu wel een les? Het is niet mijn bedoeling om u een lesje te geven. Maar ik wil u wel wijzen op het feit, dat u in deze periode waarin u leeft allen op de een of andere manier verbonden bent met die systemen: de oude of de nieuwe. U kunt nl. niet zeggen: Ik sta als mens los van de gehele ontwikkeling; ik sta ernaast. U ben er deel van. En als u het idee heeft, dat u het zo goed weet en dat anderen eigenlijk maar zo verstandig zouden moeten zijn en aannemen wat u hun zegt, dan zit u in het leraarsgezag dat zelfs tot in prehistorische tijden werd uitgeoefend. Dan, bent u niet wijs, omdat u niet begrijpt hoezeer de relatie tussen mensen noodzakelijk is. Misschien dat uw wijsheid kan bestaan in begrip van de geest, in uw contact met de geest. Dat is mogelijk. Maar ten aanzien van de mensen bent u niet wijs.

Misschien bent u een van degenen, die zegt: Nu ja, laat de wereld maar draaien, het gaat toch zoals het moet. Daar heeft u wellicht gelijk is, indien u naar de gebeurtenissen kijkt. Maar ten aanzien van mensen is dat niet waar, want mensen veranderen elkaar en kunnen elkaar veranderen. Dientengevolge bent u alleen wijs, indien u begrijpt dat een mens, die het totaal van het gebeuren accepteert, daarin toch alleen zichzelf kan zijn, wanneer hij zich gelijktijdig manifesteert aan de medemens. Zodra hij die manifestatie terzijde schuift, ongewenst of onbelangrijk acht, is hij eerder dom dan wijs.

Datzelfde is ook het geval met wetten. Iemand, die zich aan wetten vastklampt, is iemand die onvoldoende vertrouwen heeft in zichzelf of onvoldoende weet van zichzelf om het leven aan te durven zonder reglementen, die door anderen worden gehandhaafd. Dat is een teken van zwakheid, niet van wijsheid. Daarom zou ik u ook de raad willen geven om nu eens niet in de eerste plaats na te denken over de oplossing van alle wereldschokkende problemen. Als u een oplossing vindt, dan komt u er heus niet verder mee. Ik heb zelfs gehoord, dat bij de Haagse feestviering de initiatieven van een groot deel der bevolking eveneens terzijde werden gelegd. U kunt in een groter geheel niet iets bereiken met een initiatief zonder meer. U kunt slechts iets bereiken vanuit uzelf.

Dat kunt u door anderen te begrijpen. En om nu duidelijk te maken dat deze leer in het verleden wel heeft bestaan, maar door de mensen en de vele denkers verkeerd werd begrepen, ga ik een paar gezegden citeren uit de periode van ongeveer 1200 v. Chr.

"Wanneer mensen elkaar ontmoeten, gaan vreemdelingen elkaar voorbij. Wanneer zielen elkaar ontmoeten, manifesteert zich de wereld der goden."

Wonderlijk. Dit zo te kunnen zeggen in een tijd, waarin iedereen nog voortdurend bezig was met geesten, voortekenen en goden. Te begrijpen, dat de ontmoeting van zielen, het contact van de innerlijke mens (het begrip) essentieel is en dat daarbij de eeuwigheid a.h.w. kenbaar kan worden.

Een paar regels uit een inwijdingsschool, die een tijdlang is gevestigd ongeveer in de buurt van het tegenwoordige Azerbajdzjan, waar men o.m. de leerlingen voorhield - dat was in de z.g. 5e graad:

"Zie niet naar de kleding van een mens, doch zie naar zijn handen en naar zijn ogen. Want in zijn ogen weerspiegelt zich wat hij wil. Uit zijn handen wordt kenbaar wat hij is. Wie weet wat een medemens is en wil, zal hem kunnen helpen te bereiken. Maar hij zal ook kunnen voorkomen, dat hij bereikt. Dit te doen met de middelen, die in de mens liggen, is waar meesterschap."

Ik zou zeggen: Dit is nu mooi! Een inwijdingsschool. Dan verwacht je alleen maar de hoog-geestelijke leringen; en daar wordt zo maar - daar in die 5e graad - iets over de mens gezegd.

Een andere lering uit diezelfde inwijdingsschool, die ook de moeite waard is:

"Zodra wij wetten stellen tussen ons en de mens, zijn wij zelf minder dan mens. Wij moeten echter meer dan mens zijn om - begrijpende de hogere waarden - onder de mensen te kunnen leven."

Het betekent dus, dat de ingewijde geen enkele regel, geen enkele wet en ook geen enkele opvatting tussen zich en anderen mag stellen. Wederom een buitengewoon groot begrip voor wat eigenlijk de mensheid, ja, de hele kosmos betekent: harmonie.

Een citaat, wederom uit dezelfde school maar nu uit de beschouwingen, want dat waren eigenlijk geen leringen meer, die werden gegeven aan hen, die aan de inwijding van de 7e graad begonnen.

"Schouw diep in uzelve, tot u slechts één beeld overblijft. Schouw dan naar buiten en gij zult dit beeld herkennen. Want wat in u is, leeft in de gehele wereld. En zo gij uzelf beheerst, beheerst gij wat in u leeft. En zo zult gij op de wereld al beheersen wat daarmee verwant is. Niet doordat gij meester zijt, maar door de gelijkheid die u bindt."

Is er eigenlijk wel een mooiere uitdrukking gevonden voor harmonie?

Juist in een meesterschap, waarin je verwacht - en dat verwachtte men in die tijd veel meer misschien dan tegenwoordig - dat je wonderen kunt doen en waar dan wordt gezegd: Denk erom, jij doet het wonder niet.

Het wonder doe je gezamenlijk, omdat je herkent wat je zelf bent en jij jezelf beheerst. Fantastisch mooi!

Dit zijn een paar van de oude lessen. Ik zou er veel meer kunnen spuien. Maar we moeten vergelijken.

Wat zien we tegenwoordig bij vele groepen jongeren? Ze zoeken naar contact met de wereld. Ze doen dat door luidkeels te schreeuwen wat ze zelf vinden en niet te luisteren naar anderen. Ze zouden pas iets kunnen bereiken, indien ze naast hun behoefte om zich uit te drukken het vermogen zouden hebben te luisteren naar anderen en zichzelf daarin te herkennen. Je kunt nooit uit jezelf iets bereiken met geweld.

In de hippie-filosofie kennen we ook een heel eigenaardig iets, dat toch wel wijsheid inhoudt:

"Je moet het leven liefhebben en daarom moet je het leven genieten. Je moet trachten anderen in dit genot te laten delen, omdat je gezamenlijk pas werkelijk iets kunt zijn."

Hé, gezamenlijk kunt zijn! Het wordt natuurlijk veel te plat uitgelegd en het wordt door vele van die kinderen eerder in verband gebracht met geverfde buiken dan met wat anders. Maar de wijsheid is er in essentie.

En wat moeten we denken van Dom Jaime de Cordobero, een priestertje, die aan de Brazilianen het christendom eigenlijk niet meer durft prediken. Hij draagt nog wel de Mis op, want dat hoort er eenmaal bij. Maar als hij preekt, dan preekt hij zelden uit het Evangelie. Hij preekt, zoals hij zegt, "uit de harten der mensen". Hij zegt dan heel rustig tegen een stelletje uitgeworpenen van de maatschappij, want dat zijn die mensen grotendeels:

"Kijk rond je. Begrijp de wereld ook wanneer je maag honger heeft. Want als je de wereld begrijpt, ben je sterker dan anderen, die haar niet begrijpen. Dan zal een kleine akker voor jou meer voortbrengen dan voor wie dan ook. Dan zal een rijdier je gehoorzamen. Dan zullen de insecten je met rust laten. En dan wordt de slang van een vijand tot een beschermer."

Daar zit weer iets in wat in de toekomst wel weer waar zal zien worden. Een wijsheid, die niet meer grijpt naar geloof zonder meer, maar die zegt: Wat ik ben, bepaalt wat het andere voor mij is.

Die zegt: Indien ik mij losmaak van de verhoudingen, zoals ik ze nu ken, kan ik komen tot een totaal nieuwe relatie met die wereld en ben ik eigenlijk onafhankelijk geworden van degenen, die mij zouden willen vertellen wat ik moet zijn. Ze kunnen het niet meer. Ik word verdedigd door datgene, waarmee ik een eenheid bereik.

Zo heb je b.v. Vincentius Ngombo, een aankomend schrijvertje, dat zich op het ogenblik niet al te gelukkig beweegt in Angola, maar dat op heel veel mensen invloed heeft gekregen. En wel, doordat hij zegt:

"Wij moeten niet de blanken haten omdat zij blank zijn, maar onszelven haten omdat wij niet zwart durven zijn."

Wijsheid. Absolute wijsheid. Wanneer de kleurling niet meer zichzelf veracht, omdat hij kleurling is (en daarin heeft hij volledig gelijk), dan kan hij gelijkwaardig zijn aan iedereen. Dan wordt hij niet meer geremd, niet meer teruggehouden van allerhande dingen. Dan zal hij ook niet meer proberen om een soort doordruk te worden, een slechte kopie van een blanke. Dan zal hij proberen zichzelf te zijn door zich te baseren op zijn eigen kwaliteiten, mogelijkheden en eigenschappen. En dan kan hij zoveel waard zijn. Over de gehele wereld vinden wij tegenwoordig filosofieën, meestal afgekraakt door de gezaghebbers, die eigenlijk wijsheid bevatten. En bijna allemaal leren zij de mens zichzelf te respecteren. Zouden wij dan misschien uit die wijsheid van het verleden met haar ontstellende eerbied voor en nieuwsgierigheid naar de natuur en de wereld der goden, naar deze benadering van de mens uit naam van God, die een tweede fase heeft gevormd, komen tot het erkennen van het persoonlijk mens-zijn met de mensen? Het lijkt mij een redelijke stelling.

Nu kunnen we wel proberen de tijd vooruit te lopen en zeggen: Wat zijn de filosofieën, wat zijn de wijsheden van het jaar 2000? Dat kan ik u precies vertellen.

De filosofieën zullen zijn. Nooit meer oorlog!

De wijsheid zal zijn: Indien ik slechts strijd voor het noodzakelijke, zal ik veel bezitten, omdat door overbodige strijd het voor mij noodzakelijke niet wordt vernietigd.

Daarvan moeten de mensen leren. En als ik dat allemaal wil toepassen op uw dagen, dan zou ik in de eerste plaats zeggen:

Het is eigenlijk niet belangrijk wat je kunt. Het is wel belangrijk, dat je je kunnen gebruikt zonder daarvoor een erkenning te vragen van anderen en dat je het gebruikt tot volledige tevredenheid van jezelf. Het is niet zo erg belangrijk, dat je beantwoordt aan welke norm dan ook - religieus, sociaal of anderszins. Wel is belangrijk, dat je jezelf zo volledig mogelijk kunt blijven aanvaarden, dat je aan de grondwaarden van je persoonlijkheid voortdurend beantwoordt.

Ik geloof, dat zelfstandigheid door heel veel mensen wordt verward met een zich richten tegen anderen. In deze tijd zie je tenminste steeds meer groepen die zeggen: We worden alleen erkend, indien we tegen iedereen tekeer gaan; anders zijn we niemand. Ik geloof niet, dat je iemand kunt zijn door je tegen iemand te keren, zomin door met iemand mee te lopen. Ik geloof, dat je pas dan werkelijk iets betekent, indien je voor jezelf weet waar je heen wilt.

De mens, die zich een doel stelt - onverschillig welke - en met alle middelen en gedachten voortdurend zoekt dit uit en door zichzelf waar te maken, bereikt de zelferkenning, waarin de geestelijke bewustwording ligt opgesloten en daarnaast - naar ik meen - de wereldbeheersing. De meeste mensen denken: wereldbeheersing is de heerschappij over de wereld van de mensen. Dat is niet waar. Wereldbeheersing is in uw tijd heel aardig door een doodgewone Indiaan in ware termen vastgelegd. Deze zegt nl.: "Ik beheers mijn wereld, zodra ik mijn wereld voldoende ken om van haar niet het onmogelijke te verlangen." Daar ligt eigenlijk voor mij het zwaartepunt van hetgeen wij vandaag bespreken. De vraag: wanneer vragen we teveel - of niet? Laat mij u een aardig voorbeeld geven.

U heeft een Minister Witteveen. Deze minister zal de belastingen moeten verhogen, omdat de belastingopbrengst bij zijn verwachtingen is achtergebleven. Maar als hij de belasting verhoogt op de wijze, waarop hij zich voorstelt dit te doen, vertraagt hij zozeer de omloop van het geld in de economische processen, dat er niet alleen weer een sterke ontspanning op de arbeidsmarkt is te verwachten, maar dat tevens de belastingopbrengst nog kleiner wordt.

En waar ligt dat nu aan? Dat ligt doodgewoon aan een verkeerd begrip voor wat de economie eist. De economie eist niet een totaal van zeer fraai klinkende, maar meestal erg onpractische algemene voorzieningen, waarbij de eenling bovendien meestal aan het kortste eind trekt.

De doorsnee-mens vraagt de mogelijkheid om voor zichzelf bezit te vormen. In een maatschappij, waarin bezit is, moet men het bezit van anderen respecteren. Wanneer Minister

Witteveen dat niet doet, verkrijgt hij dus niet alleen een teruglopen van besparingen (en dan is er nog veel minder geld in reserve om bedrijven e.d. uit te breiden), maar hij bereikt bovendien dat die mensen hun geld anders gaan uitgeven. Dat betekent dat de luxe-artikelen waarop hij speculeert veel minder zullen worden gekocht; dus een daling van zijn belastingopbrengst.

Dat wil verder zeggen, dat heel veel mensen minder gaan verdienen Want de gewone producten, die tegen een redelijke prijs moeten worden geleverd, geven niet veel winst. Het resultaat is ook hier: een daling in de inkomst sfeer. Als er een daling is in de beleggingsmogelijkheden en in de inkomst sfeer, dan krijg je - en dat is het mooie van het geval - een totale daling van de bestedingsmogelijkheid. Omdat de besteding nl. niet ligt aan de hoeveelheid geld die er is, maar aan de hoeveelheid geld die er circuleert. En zo zal Minister Witteveen dan volgend jaar waarschijnlijk de belasting nog veel meer verhogen, totdat er op den duur niemand meer is, die wil gaan werken, omdat het gekheid is voor een gulden werk te verrichten, als je maar een dubbeltje mee naar huis mag nemen.

Een wijsheid zou hier dus noodzakelijk zijn; een begrip in wat de mensen beweegt. Dan zou je zeggen: De mensen reageren wel op leuzen, maar ze kijken op hun eigen zak. Een minister die zou zeggen: "Mensen, jullie kunnen kiezen tussen deze en gene voorzieningen of zoveel geld in je eigen zak," zou waarschijnlijk voor een heel andere situatie komen te staan. Ik geef dit maar als een voorbeeld van een veel voorkomende dwaasheid in deze tijd: het denkbeeld van "als we nu maar ergens mee beginnen en het is heel erg mooi, dat iedereen dan maar daaraan zal blijven offeren."

Amerika heeft met betrekking tot Vietnam iets dergelijks beleefd; op een ander vlak, zeker. Dit kostte echter teveel mensenlevens. Vandaar uit is het verzet ontstaan. Maar alweer - men had gerekend met de edelheid van onze zaak, die een offer waard is; maar het was kennelijk geen onbeperkt offer waard.

Mensen zoeken zichzelf waar te maken en ze willen dat doen in hun persoonlijke sfeer. Naarmate die persoonlijke sfeer van bovenaf meer wordt aangetast, krijgt men een sterke onttrekking aan de algemene levenssfeer en levensregels en eenvoudig een versterkte anarchie. Het vreemde is, dat de sterkste anarchie in denken wordt bevorderd door een volledige lichamelijke discipline.

Als u een leger ziet, dat voor een ogenblik van zijn banden wordt bevrijd (de sterke discipline), dan ziet u dat deze mensen tot de meest krankzinnige daden komen, alleen maar om te laten zien dat ze wat betekenen. Een volledige anarchie, waarin ze soms wel bereid zijn ook hun officieren om te brengen, alleen maar om hun gang te kunnen gaan. Dat is niet alleen gebeurd in Biafra. Dat is ook in Europa gebeurd zowel bij Amerikanen als bij Russen en Duitsers.

Kijk, dit begrijpen, betekent ook beseffen dat de waarde van de wereld een andere begint te worden. Eens was de mens beperkt. Hij kende een klein stukje van zijn wereld. Voor hem was al het onbekende magisch; het was de kracht der goden. Met deze uiterlijke magie en met zijn sterke plaatsgebondenheid was hij veel gemakkelijker onderworpen aan anderen. Hij was ook veel sneller tevreden met zijn lot. Hij zag het lot als iets persoonlijks dat je onderging, maar dat geen relatie had met de wereld.

In deze tijd is het precies omgekeerd. Een lot is niet iets wat je van bovenaf wordt opgelegd of waaraan God schuld heeft. Dat is iets wat de mensen je aandoen. En als je kijkt naar wat je wordt gegeven, dan is dat iets wat je verdient mét de mensen, dank zij de mensen of ondanks de mensen.

De hele wereld is een speeltuin. Vroeger waren er mensen, die in Aalsmeer woonden, bij wijze van spreken, maar nooit in Amsterdam kwamen. Tegenwoordig zijn er maar heel weinig mensen in Den Haag, die nog nooit verder zijn geweest dan 's lands grenzen. Als u dat gaat begrijpen, dan ziet u: de hele wereld ligt anders. Het denken ligt anders. Men weet meer, men ziet meer. Vroeger duurde het 10 jaar, voordat je hoorde dat er ergens op een paar duizend kilometer afstand eindelijk een grote koning was opgestaan. Tegenwoordig behoeft er maar de een of andere halfwas ergens met een pistool op een toren te klimmen en op een

voorbijganger te schieten en morgen weet de hele wereld het. Dat is een verschil. Maar het betekent een verschil in wereldconcept in opvatting.

De wijsheid, die eens absoluut goed was, is niet meer te hanteren. Misschien is het tegenwoordig vaak verstandiger om het paard achter de wagen te spannen, want de zaak gaat zo de helling af, dat het beest op die manier beter kan remmen dan als het er voor loopt. Het "Oost-West, thuis best", mag eens waar zijn geweest voor een zeeman. Tegenwoordig is "uit goed voor u". Al die oude volkse wijsheden bestaan nog wel, ze zijn er nog wel. Maar óf ze zijn in betekenis veranderd óf ze zijn uiterlijk geworden tot een ontkenning van een deel van de werkelijkheid.

Als u parallellen wilt trekken tussen deze tijd en de tijd van het grote Rome of mijnentwege de tijd van Ur, van de Chaldeeën, deze vreemde stam van deels Chinese afkomst met al haar magische geheimen, dan kunt u alleen maar zeggen: Er waren steden, er waren staten, er waren wijsheden, men had bepaalde wetenschappen, maar u kunt niet zeggen: de mensen zijn hetzelfde gebleven. In zichzelf, primair, is de mens gelijk gebleven. Maar in zijn wereldbeschouwing en daarmee in zijn relatie tot de wereld, tot de medemens, tot de krachten van de natuur en al dat andere is de mens anders geworden. De parallellen bestaan in de uiterlijkheden.

Eens bouwde men een grote tempel in Baälbek. Later bouwde men er eentje in Rome. Daarna hebben ze een Dom in Keulen neergezet. Heel begrijpelijk. Het is altijd zo geweest. In Atlantis bouwden ze eerst de z.g. Zetels van Samenkomst, plaatsen waar de vorsten elkaar konden ontmoeten. Tenslotte bouwden ze dan een soort internationaal Hof op een eilandje; extra mooi versierd, want iedereen had daartoe wat bijgedragen. In Den Haag staat tegenwoordig een Vredespaleis. Maar evenals die Plaats van Samenkomst zelden werd gebruikt, zo is het Vredespaleis, het Internationale Hof, eigenlijk precies hetzelfde: het is niets meer waard!

Eens kende men een periode van rust, waarin alle vijandige stammen (onder de Germanen gebeurde dat veel) een wapenstilstand afkondigden. Ze zonden hun barden naar een groot feest; en op dat feest werden alle heldendaden beoordeeld en bezongen. Iets dergelijks bestaat tegenwoordig ook: de United Nations. Er zijn dus wel wat parallellen te vinden. Maar deze zijn zeker niet te hanteren, indien we uitgaan van de mens met gelijke mogelijkheden.

En daarom zal elk zoeken naar de toekomst in de eerste plaats rekening moeten houden met de mens, de evolutie van de mens, de verandering van de mens en zijn mentaliteit, zijn lichamelijke mogelijkheden, zijn geestelijke instelling.

Ik meen, dat de ontwikkelingen van het verleden ons hebben aangetoond dat een omslag, veroorzaakt door een cultuurontwikkeling, over het geheel genomen ongeveer een 100 tot 200 jaar op zich laat wachten, soms wel 300 jaar. Veel langer duurt dit niet. Daarna hebben de mensen zich mentaal aangepast en is hun wereldbeschouwing een andere geworden.

Als we aannemen, dat we nu in een periode zitten, waarin deze noodzakelijke omschakeling door de ontwikkelingen eigenlijk wordt afgedwongen, dan moeten we aannemen, dat er over 200 jaar geheel andere mensen zullen zijn met een totaal ander denken. Dan moeten we de wijsheid van morgen niet meer zien als een voortbouwen op de wijsheid van vandaag.

Ik zou eerder zeggen, dat de wijsheid van morgen een extract is met veel moeite en persoonlijke worsteling door eenlingen geëxtraheerd uit het onoverzichtelijke veld van filosofieën en denkbeelden van vandaag.

Wat vandaag wijsheid heet, is maar al te vaak dood verleden. De levende wijsheid van vandaag kan alleen voortkomen uit de toepassing van de stellingen van het verleden op de moderne mens; en wel zodanig, dat die moderne mens zichzelf daarin kan herkennen en beleven.

Ik meen hiermede te hebben aangetoond, dat er een zeer belangrijke evolutie van wijsheid aan de gang is in de mensheid. Ik hoop duidelijk te hebben gemaakt, dat we de wijze lessen van het verleden niet zonder meer en klakkeloos kunnen toepassen in het heden. En bovenal hoop ik te hebben duidelijk gemaakt, dat uw eigen tijd haar eigen wijsheden, haar eigen

nieuwe en noodzakelijke inzichten en begrippen, haar vernieuwing van menselijke relaties en concepties bezig is tot stand te brengen.

Indien u zich beroept op het oude, schiet u tekort. Indien u grijpt naar het nieuwe zonder het innerlijk eerst te beleven en te erkennen als juist, eveneens. Maar in u groeit de wijsheid, zoals ze in alle tijden in de mensheid is gegroeid.

Ook in uw tijd zullen er wijzen opstaan, die een waarheid spreken, zoals dat in alle tijden het geval is geweest. Maar het zal nu een waarheid zijn van mensen; niet meer een waarheid van goden. Omdat de mens zozeer is ontgroeid aan het begrip van onmacht dat hem eens heeft gekweld, dat hij voor het eerst de moed heeft de schepping werkelijk in de ogen te zien en te zeggen: Hier ben ik, de mens. Het antwoord van de totaliteit zal zijn: Nu je jezelf durft zijn en kunt zijn, zal ook het Al zich in zijn waarheid openbaren en zal veel bekend worden wat tot nu toe verborgen was.

DE MENS EN HET LOT

De mens heeft een lot. Meestal is dat lot te vergelijken met het lot, dat men pleegt te kopen in de Staatsloterij; er zijn zeer veel nieten bij. Dit komt, omdat de mens innerlijk voortdurend de overtuiging heeft dat hij machteloos is en dat dus de wereld wel zal bepalen wat er gebeurt. Er gebeurt dan natuurlijk niets, of - als er iets gebeurt -

iets, waarmee men het niet eens is. De denkwijze, waaruit dit is voortgekomen zou ik onder de meer primitieve geloofsreacties willen rekenen.

Men zegt: God heeft alle dingen geregeld, dus ook mijn leven. Al wat ik in mijn leven onderga, is het uitvloeisel van de goddelijke wil, of - als men wat juridischer van aanleg is - van de goddelijke wet. Het resultaat is, dat de mens onder het mom van geloof zich onttrekt aan de vaak toch wel gevoelde noodzaak iets te doen waarin hij geen zin heeft. Als ik de mens tegenover de lotsopvatting stel, moet ik opmerken:

De mens, die niet bereid is zijn lot te aanvaarden, vindt te enigerlei tijd een mogelijkheid om dit z.g. lot te veranderen. De mens echter, die - hetzij uit laksheid of anderszins - zijn z.g. lot moeizaam maar gelaten draagt, blijft een pakezel gedurende zijn gehele leven. Want al wat wij lot noemen is afhankelijk van ons besef. De wijze, waarop wij onze mogelijkheden zien, maakt uit op welke wijze wij kunnen en zullen reageren.

Zodra onze voorstellingen en onze denkbeelden omtrent mogelijkheden te veel verschilt van een realiteit, zullen wij uit de aard der zaak de onmogelijkheden zozeer opstapelen, dat onze mogelijkheden onder de last daarvan bezwijken. Indien wij echter bereid zijn uit te gaan van de omstandigheden, die wij aantreffen en in onze voorstellingen en bestrevingen een reëel doel kiezen, zo zijn wij steeds weer in staat om dit doel althans gedeeltelijk te verwezenlijken.

Ik geloof dus niet, dat de mens waarlijk lotsgebonden is. Ik meen eerder dat de mens, die over het lot spreekt als onvermijdelijk en noodzakelijk, ongeveer als Lots vrouw eens omkijkt naar een ramp, terwijl hij, gewaarschuwd is voort te gaan en dan versteend in zichzelf weeklaagt over het onvermijdelijke.

Er zijn natuurlijk heel wat mensen, die zozeer door het lot bezeten zijn, dat zij eigenlijk wat van lotje getikt zijn. In hen tikt het hart zo voortdurend in overeenstemming met de lotsverwachting, dat hun gedrag niet meer menselijk is. Voor mij ligt de totaliteit van het menselijk lot altijd in de wilskracht van degene, die het lot tracht aan te tasten. Een van de meest klassieke voorbeelden van een mens, die zijn lot zelf bepaalt, ligt in het verhaal van Alexander, toen hij te Gordium met de grote knoop aan de disselboom van een strijdswagen werd geconfronteerd.

"Hij, die deze zal ontwarren, zal koning worden" En Alexander ontwarde die knoop op zijn wijze - met een zwaard.

Ook wij zien teveel de vervlochten gebeurtenissen als iets dat stukje bij beetje moet worden ontrafeld. Wij zijn niet bereid tot harde maatregelen. Wij zijn niet bereid om recht op ons doel af te gaan. En het resultaat is natuurlijk, dat wij niet bereiken wat wij willen.

Ik heb in de oudheid heel wat lotsaanvaardingen gezien. Ik heb zelfs in mijn laatste levensperiode heel wat mensen meegemaakt, die meenden dat hun noodlot zou bepalen wat er zou gebeuren. Ik heb studenten gekend, die bang waren voor hun noodlot en vóór de dag dat zij tussen paranimfen moesten opgaan, zich een roes dronken om dit lot te kunnen dragen. Het resultaat was, dat zijzelf huiswaarts werden gedragen en dat hun hoofd de last der vragen niet kon verwerken. Ze zeiden dan: "Zie je wel, ik, die zo hard werk, zal nooit bereiken wat ik wil. Dat is mijn noodlot." En zij doen mij denken aan zovele mensen.

Daar het de bedoeling is, dat ik in deze lering ook wijze lessen spui - hoe moeilijk dit mij ook valt, daar bij mij ongetwijfeld de wijsheid nog niet de spuigaten uitloopt - tracht ik enkele conclusies aan u voor te leggen, die u hopelijk op hun werkelijke inhoud en niet alleen op hun verdienste van formulering zult waarderen.

Een mens heeft een noodlot, zodra hij erin gelooft.

Een mens is machteloos op het ogenblik, dat hij zich op zijn onmacht begint te beroepen.

Een mens is dwaas op het ogenblik, dat hij zijn wijsheid de enige acht.

Een mens verdoemt zichzelf tot duister op het ogenblik, dat hij zijn licht aan een ieder wil brengen ten koste van alles.

Een mens kan een wereld beheersen, zodra hij meester is over zichzelf en daardoor zijn daden aan zijn bedoelingen en mogelijkheden weet aan te passen.

Een mens, die alle macht schijnt te bezitten, blijft slaaf der gebeurtenissen zolang hij zichzelf niet voldoende meester is om zonder angsten en zonder te bezwijken aan bijkomstige begeerten zijn weg te gaan.

Deze uitspraken zijn misschien wat filosofisch. En filosofie, zoals u bekend is, is een massa van veronderstellingen, die op een enkel feit balanceert als een ooievaar, die op één poot rustend wacht welke kikker te verschalken. Nu geef ik toe, dat de meesten van ons - althans in Nederland - de kikker niet als aangename spijs beschouwen. Misschien is dit wel de reden, dat de filosofie in Nederland ofwel verdroogt ofwel verhongert. Werkelijke filosofie is - naar ik meen - eerder een poging om uit bestaande feiten een essentie te distilleren, die kan worden gebruikt om nieuwe feiten te creëren. Wat wij denken op aarde kan bepalen wat wij doen op aarde. Wat wij dan bewust uit het totaal der feiten leren overleggen, beseffen en overwegen, kan bepalen wat wij doen. Onze daden nu bepalen wat wij zijn.

Dit is voor sommigen onder u ongetwijfeld een treurige mededeling. Desondanks blijf ik erbij dat iemand, die de mooiste gedichten in zijn gedachten draagt en ze niet kan uitspreken of neerschrijven, geen ware dichter kan worden genoemd. En beweer ik nog steeds dat een staatsman, die slechts in de statie van zijn woorden maar niet in zijn daden zijn staatkunde tot uiting brengt, geen echte staatsman is. Ja, ik meen zelfs, dat velen van hen, rijper van leeftijd als zij zijn, eerder prostaat-mannen dan staatslieden zijn.

Dit oordeel mijnerzijds moet u er niet toe brengen aan te nemen, dat het lot van de wereld en dus ook van u als mens wordt bepaald door wezens, die op bepaalde terreinen te grote gebreken hebben en daardoor in een voortdurende afwezigheid niet in staat zijn om de werkelijkheid te beseffen. Want een staatsman is slechts staatsman, indien hij in staat wordt gesteld de staat te regeren. En wie stelt hem in staat? U. U kunt hem dus ook in staat van beschuldiging stellen. U zult dan ongetwijfeld worden beschuldigd van onjuiste kritiek, indien u dit doet. Maar toch is het vaak beter om op deze wijze althans iets te doen, waardoor men zijn denken duidelijker tot uitdrukking brengt dan zich te onderwerpen aan het wonderlijke spel der pseudo-staatslieden, die in staatsbanketten de staatszorgen verdrinken en in statige uitdelingen aan den volke de staatskas legen.

Mijne vrienden, de mens heeft een lot. Maar hijzelf bepaalt dit. En wat meer is: hij weet - althans voor een zeer groot deel - wat juist is. Mijn vergelijking met de Staatsloterij was dus

niet zeer gelukkig. Ik zou moeten spreken over een voetbalpool, die door iemand, die voldoende van voetbal afweet, met een zekere mate van waarschijnlijkheid juist kan worden ingevuld. De vraag is alleen: heeft u er de moeite voor over? En dan blijkt, dat de meeste mensen het leven toch wel wat als een loterij beschouwen. Want juist de moeite, die zij zich moeten getroosten, getroosten zij zich liever elders in de hoop zo vertroosting te vinden voor de zorgen, die zij anders hadden kunnen voorkomen. Goed leven betekent ook: je moeite geven. Het betekent: je de moeite getroosten om zelf na te denken, om juist te handelen, zelfs als het anders gemakkelijker zou zijn. In dat geval ben je wel degelijk meester van je lot.

De oudheid heeft bewezen dat er mensen zijn, die zich boven hun lot weten te verheffen. Slaven zijn tot koningen geworden. Schijnbare dwazen zijn later erkende filosofen en denkers geworden. Eenvoudige mensen hebben wereldrijken en wereldreligies gesticht. Waarom zij wel en u niet? O, neemt u mij niet kwalijk, sticht u in Heren naam niet allemaal een nieuwe religie! Er zijn er al zoveel, dat elke religieuze waarheid in de veelheid van de religieuze verklaringen voortdurend verdrinkt; de z.g. religieuze klare, die roes-veroorzakend werkt.

Maar u zoudt het kunnen. U kunt u evengoed als die anderen verheffen boven de schijn van noodlot. En als u uitroept, dat wij morgen zijn overgeleverd aan de onbeheersbare ontwikkelingen van massa en wereld, dan houd ik u voor, dat dit alleen dan waar is, indien u deel van die massa wilt blijven; dat u een zeer groot gedeelte van uw persoonlijk lot kunt bepalen; dat u zich kunt ontworstelen aan vele van uw beperkingen; dat u meester kunt worden over vele dingen, die nu onbereikbaar lijken. Want u heeft de kans. Het is alleen natuurlijk hard werken, als u er gebruik van maakt. En aangezien u de keuze heeft, moeten wij zeggen:

De mens is meester van zijn lot, tenzij hij te lui is om zich dit meesterschap te verwerven.

Hij, die zich beklagt over de fouten van anderen waarvan hij het slachtoffer is, de gebreken elders die hem moeten verschonen van enige schuld, moge bedenken dat hijzelf wel degelijk een rol speelt, dat de ander niet al-beslissend is, dat het andere niet bepalend is, tenzij zijn eigen handelen zich daaraan onderwerpt.

Op deze wijze hoop ik dan enigszins redelijk iets over mens en lot te hebben gezegd. Denkt u dat het niet redelijk is, dan zou ik gaarne uw redenen daarvoor te zijner tijd vernemen. Meent u, dat ik geen reden heb ze te spreken, dan kent u waarschijnlijk degenen niet, die proberen mij tot spreker voor de Orde op te leiden. En indien u meent, dat andere onderwerpen beter zouden zijn, zo geef ik u dit van harte toe. Maar als u aan de examinerator vraagt, of het onderwerp goed is, zo zal hij zeggen: Ja. De examinandus is het er zelden mee eens.

Ik dank het echter mede aan u, dat ik mijn sprekers-brevet (een soort geestelijk rijbewijs voor mediums) binnenkort zelfstandig hoop te behalen. En met een dankbaarheid voor deze mogelijkheid, die ik gevonden heb - mede dank zij u - mijn lot in deze te beheersen, beëindig ik deze bijdrage.

LES 6 - ONTWIKKELING

In de oudheid zien wij rond de Middellandse Zee enkele eigenaardige verschijnselen. Het ene ogenblik is er eigenlijk niets, het volgende ogenblik zien we overal landjes en staatjes verrijzen. Egypte begint plotseling grootheid te krijgen. Negerrijken ontwikkelen zich. Wij zien dat de Arabische zwerfstammen zich ten dele tot kleine naties samenvoegen. Kortom, daar is ineens van alles en nog wat aan de hand. Als je probeert na te gaan waar dat nu vandaan gekomen moet zijn, dan kom je - hoe vreemd het ook moge klinken - alleen nog maar tot één redelijke verklaring:

Gezien de betrekkelijk korte tijd waarin de ontwikkelingen plaatsvinden, gezien het traject waarlangs de ontwikkelingen zich het eerst vertonen, moeten we aannemen dat er een gemeenschappelijke factor is. Die factor kunnen we dan - en dat wordt weer wat meer mythisch - verklaren door de eerste trek van de Atlantiërs, waarschijnlijk gevolgd - zoveel duizenden jaren later - door de tweede trek van de z.g. Atlantische slaven. Wat gebeurt er?

Volkeren, die in zeer primitieve gemeenschappen leven, komen plotseling in contact met mensen, die een idee hebben van staatsbestel, die zoeken naar rangorde, die proberen op de een of andere manier een verschil in kaste te maken tussen een krijgsman, een priester, een gewone landbouwer en wat er verder nog mag zijn. En daarmee begint het vreemde: Elke kleine stam houdt natuurlijk zijn krijgers, maar het idee van een krijgsmacht bestaat eigenlijk niet. Nu komen daar vreemde mensen, die een georganiseerd - zij het klein legertje - bij zich hebben en die dat idee van organisatie overdragen.

Verder is er nog iets opvallends. Er zijn eerst kort na deze ontwikkeling van staten handelswegen kenbaar. Vóór die tijd is er heel weinig handel; nu ineens zien we overal handelsroutes ontstaan en kunnen we bewijzen, dat b.v. 7000 à 6000 jaar v. Chr. er een betrekkelijk levendige handel moet hebben bestaan tussen delen van het Afrikaanse binnenland, de Noordafrikaanse kusten en Azië, in het zuiden daarvan. Verder blijkt, maar dat is aarzelend en wat later (de periode ongeveer 4000 v. Chr.), er een handel te zijn met bepaalde eilanden en via deze eilanden waarschijnlijk ook met o.m. Griekenland en zelfs Italië. De grote vraag is natuurlijk weer: Waarom?

We moeten ons realiseren, dat de Atlanten door te wonen in een eilandenrijk en ook door de noodzaak om onderling grondstoffen, materialen e.d. uit te wisselen een betrekkelijk snelle en goede handelontwikkeling hebben doorgemaakt. Het is niet alleen maar dat hun stedenbouw of hun idee van georganiseerde godsdiensten een rol speelt, maar veelmeer nog de relatie, die er bestaat tussen de verschillende groepen, die afzonderlijk producten maken. Het ontstaan van de vele rijken (later de tien rijken van Atlantis) is geloof ik voor een groot gedeelte te danken aan deze handelsbelangen. Degenen, die daar doorheen trokken, hadden een leger, maar zij waren ook handelaren. Zij waren geneigd om wat ze bij het ene volk teveel hadden gekocht bij het andere volk weer om te ruilen voor iets anders. Het handelsidee vlamt even snel op.

Het is moeilijk na te gaan in hoeverre de godsdienst haar sporen heeft achtergelaten. Toch zouden we ook hier - zij het met enige aarzeling misschien - wel enkele sporen kunnen trekken.

Wij vinden n.l. in de gebieden van de tegenwoordige Sahara, in de Westafrikaanse gebieden, vooral in het noordwesten, rotstekeningen en een zekere vorm van ideografie (een soort ideeënschrift van primitieve tekeningen) vergelijkbaar met het Indiaanse wampumschrift. We vinden daarnaast pogingen om dit teken-schrift aan te vullen met symbolen.

Nu is het aanvullen van teken-schrift met symbolen een bewijs van een zeer ver gevorderde cultuur, want voordat men komt tot het hanteren van een symbool naast een gestyleerde voorstelling om bijzondere functies of zelfs abstracte ideeën aan te duiden, moet men

werkelijk tot een gemeenschap behoren, die het een en ander heeft doorgemaakt. En dat vinden we nu daar, zelfs al tegenover Gibraltar. Gaan we verder langs de hele noordkust van Afrika en zelfs in een deel van de huidige Sahara tot in de Hoggar toe, dan vinden we eenzelfde soort ideeënschrift met vreemd genoeg enkele bijna gelijke symbolen. Die symbolen zijn o.m. een soort bliksemschicht, een primitieve stertekening, een soort zontekening en zo zijn er nog een paar.

Dit ideeënschrift moet overal invloed hebben gehad. Als we later zien wat b.v. Salomo in zijn particulier zegel schrijft, dan is dat ook een bliksemschicht. Die bliksemschicht wordt gebruikt in een verband, dat magisch aandoet en wijst op bovennatuurlijke invloeden. Ergens moet het vandaan zijn gekomen.

Het idee van het hemelvuur als magische werking, maar gelijktijdig ook als verklaring van hogere machten t.a.v. waardigheid of onwaardigheid van handelingen etc. bestond in Atlantis. Indirect bestond het ook in de latere rijken. We vinden het zelfs terug in Ierse legenden, in Schotland, op de Orkneys, zelfs op IJsland, maar allemaal van latere datum. Zouden we dan misschien kunnen aannemen, dat deze mensen hebben geprobeerd om hun idee van een relatie tussen het hogere en de mens duidelijk te maken? Het is niet zo onwaarschijnlijk, omdat zij werken met hemelsymbolen en deze niet alleen langs de hele kust te vinden zijn, maar ook een grote rol spelen in Egypte, in Babylon en zelfs nu nog bij bepaalde secten in India en Pakistan. Ik zou daarom het volgende eens willen poneren:

Wanneer een vreemde, hogere beschaving met grotere machtsmiddelen een primitieve wereld binnendringt, zo zal zijt:

- a. ideeën van rangorde opleggen;
- b. bepalend zijn voor opvattingen omtrent handel;
- c. zij zal de symboliek (niet de godenverering, maar de symboliek die het hogere en meer waardevolle moet aanduiden) eveneens overdragen.

Als ik dat stel, dan zitten we ineens ook midden in de moderne tijd.

Want wat gebeurt er in deze dagen?

Er zijn een aantal landen in Europa geweest, die gekoloniseerd hebben. Dat wil zeggen, dat zij met een grotere krijgsmacht zijn binnengedrongen in rijken en hun eigen opvattingen in de daar bestaande culturen hebben geïnjecteerd. Nu laten we maar even buiten beschouwing of die culturen nu van hogere of lagere rangorde zijn. Zij brengen dus handelsgebruiken, militaire opvattingen en daarnaast ook symboliek. En wat zien we nu? Deze koloniserende machten zijn langzaam maar zeker weer weggetrokken, zoals waarschijnlijk vroeger de doortocht van de Atlantische slaven ook een kwestie is geweest van jaren en zeker niet van eeuwen.

Maar wat doen ze? Ze laten een primitievere maatschappij met een geheel eigen structuur in verwarring achter. In die verwarring zien we dat zich groepen formeren, die zich conformeren aan de westerse opvattingen. Natuurlijk, er is een groot verschil tussen een Duitse speelgoedfabriek en een Nigeriaans beeldenfabriekje, maar het principe is gelijk: een zo goedkoop en zo attractief mogelijk product maken, waarbij de eigen inbreng van de vakman of de kunstenaar eigenlijk minder belangrijk is dan de verkoopbaarheid.

Als we gaan kijken in de verschillende soukhs van Noord-Afrika, dan vinden we ook daar weer heel eigenaardige verschijnselen. Het oude ambacht bestaat nog wel, maar b.v. de lederbewerking of de bewerking van koper toont zelfs in de kleine bedrijfjes de neiging zich te industrialiseren en zich vooral te conformeren aan westerse wensen en eisen. De mensen blijven zichzelf gelijk, maar ze passen hun product en hun handelsgebruik sterk aan aan de opvattingen, zoals die in Europa bestaan.

Wat de symboliek betreft, ik zou zeggen: daarvan hebben we ook plenty. In bijna elke staat van Afrika - hoe jong en hoe onervaren ook is een legertje dat in zijn opstelling sterk doet denken aan de Engelse legers. Daarvoor kunnen we een verklaring vinden door de sterke Engelse invloed te noemen. Maar de nabootsing gaat verder dan dit; want we zien soortgelijke

legertjes nu ook langzaam maar zeker ontstaan in staten, die zeker nooit wat met Engelsen te maken hebben gehad. Kennelijk een militaire invloed, die zich voortzet.

Symbolen. Iedereen spreekt van democratie. Iedereen heeft het over nationaal belang. Iedereen heeft het over sociaal recht. Nu verschilt het sociale recht natuurlijk wel sterk. Soms is het sociale recht alleen het om te weten waarom ze je de kop afhakken. In andere gevallen betekent het inderdaad een zekere garantie in de maatschappij; maar dat komt niet zo vaak voor. De leuzen zijn gelijk. De praktijk is totaal verschillend, de interpretatie van de leuzen eveneens. Ik geloof dat we hier dus te maken hebben met twee parallele ontwikkelingen. Maar dan moet daaruit nog meer zijn af te leiden.

Een interessant voorbeeld is hierbij Israël. We kunnen over Israël spreken als een probleemgebied en de noodzaak van een Palestina voor iedereen, dat maakt niet veel uit. Belangrijk is, dat we hier een vreemde groep zien met een eigen orde, met eigen opvattingen. Die groep wordt een staat. Ze heeft eigen technieken van bevloeiing en tuinbouw. Ze ontwikkelt eigen militaire technieken, eigen sociale technieken temidden van een vijandige wereld, die zich daartegen ten sterkste verzet. Maar heeft u wel eens nagedacht over de sterke gelijkenis, die bepaalde nu bestaande organisaties in de Arabische landen hebben met de eerste organisaties die in Israël werkten? Zeker, ze zijn een paar jaar achter, maar per slot van rekening, de Arabieren met hun strijd doen toch wel een beetje denken aan de technieken van de Haganah en al die andere groeperingen. De pogingen om de wereld te activeren - iets, waarin Israël bijzonder sterk is geweest, als u het mij vraagt - wordt gelukkig nog niet helemaal ter zake doende op het ogenblik toegepast door Jordanië. Jordanië, dat op een verduveld handige manier de welwillendheid van de wereld inroept voor zijn problemen door te wijzen op zijn grote moeilijkheden. Dat heeft Israël indertijd ook gedaan. De pogingen in al die landen om tot bevloeiing te komen, wijst er ook op dat men nu bezig is om bepaalde technieken van Israël over te nemen.

Als we gaan kijken in Syrië, Egypte of waar u ook maar wilt, dan zien we projecten ontstaan die verdacht veel lijken op de poging om b.v. de Negev te ontsluiten. Er is hier een ontwikkeling aan de gang, die Israël, zoals het nu bestaat, op den duur waarschijnlijk wel zal oplossen; maar de technieken, de sociale inzichten, de strijdtechnieken, die Israël heeft geïntroduceerd zullen blijven bestaan.

Van de Atlantiërs is niet veel meer overgebleven. Zeker, er zijn wat vermengingen geweest en de Targi (de blauwe mannen van de Toearegs) zijn misschien ten dele een overblijfsel van de doortrekkende mensen (Atlanten waarschijnlijk en gasten, meelopers, die daar zijn blijven hangen), maar verder hoort men daar eigenlijk niets van. Atlantis is een beetje uitgestorven. Van Egypte hoort men ook niet veel meer in zijn oude betekenis. Men vergeet wel eens, dat het oude Egypte eens een gebied is geweest, dat vooral door zijn handelsrelaties en zijn verschillende expedities, die daar naar handelswaren maar ook naar delfstoffen, houtwaren e.d. zochten, zoals ook Israël in zijn glorie-dagen een korte

tijd heeft gedaan, eens een groot gedeelte van Afrika beheerste.

De naam bestaat, de oude bouwvallen bestaan nog en de gerestaureerde gedenktekens. Wat is er eigenlijk overgebleven van dat grootse Egypte, van zijn rijkdom, zijn pracht, zijn grootheid van handel, zijn bijzondere indelingen? Daarvan is weinig over. En zo denk ik ook wel, dat de tijd voor de westerse invloeden voorbij zal gaan. Het is eerder een zich meester maken van de westerse techniek, de westerse denkwijze en daarbij gebruikt men natuurlijk de westerse symbolen en leuzen.

Er is echter ook een ontwikkeling aan de gang. Die ontwikkeling heeft heel veel vreemde nevenverschijnselen. Laten we eens denken aan alle universiteiten, die er op het ogenblik in Afrika zijn. Het lijkt misschien onbelangrijk, maar in feite ontwikkelen deze vaak een geheel eigen visie, terwijl de mensen die daar studeren zich weliswaar de westerse kennis eigen maken, maar merendeels deze zullen moeten toepassen in een milieu en onder omstandigheden, die niet vergelijkbaar zijn met de westerse, terwijl daar ook de middelen om een westerse techniek toe te passen - zoals oliemaatschappijen b.v. wel doen - niet aanwezig zijn. Is het dan niet logisch aan te nemen, dat deze universiteiten bezig zijn een geheel eigen

ontwikkeling op allerlei terrein tot stand te brengen door bijna geheel Afrika? Dan ontstaat er dus een afwijkende cultuur.

Die afwijkende cultuur zal zich in enkele grote rijken ongetwijfeld uiten. We kunnen niet aannemen, dat er zoveel kleine staatjes en landjes blijven bestaan. Zeker, Egypte heeft een behoorlijke ontwikkeling gekend van bijna 1500 jaar, voordat er sprake was van het ontstaan van rijken. Destijds waren het er nog maar twee. We spreken daarvan als het Beneden- en Boven-Egyptisch Rijk. Toen heeft het nog ongeveer 1500 tot 1700 jaar geduurd, voordat de kronen van die twee rijken onder één vorst werden verenigd. In die tijd had je nu eenmaal vorsten en Godgezondenen nodig. Tegenwoordig heb je meer profeten van Marx, Mao of iemand anders nodig, maar het principe blijft hetzelfde.

De kleine staten moeten samenwerken. We moeten ons wel realiseren, dat een groot gedeelte van die negerstaatjes, die er op het ogenblik bestaan, met een universiteitje waar een blanke misschien om licht, met hospitalen waaraan je je ergert, met een sociale structuur die onvoorstelbaar is, moeten samenwerken. Dat samenwerken kan niet gebeuren op de manier, waarop dat in het Westen zou kunnen. Ze hebben daartoe de middelen niet. Zij moeten hun eigen landbouwtechniek gaan ontwikkelen. Het Westen kan daarbij helpen, maar het zal hun eigen techniek moeten zijn. Zij kunnen hun eigen methode van wegebouw en vervoer instellen. Zeker, het Westen helpt. Maar de manier waarop dit het doelmatigst gebeurt zal tenslotte door de staatjes zelf worden bepaald. En zij hebben elkaar nodig.

Op het ogenblik zijn er nog vele hoofdmannetjes, die allemaal proberen een eerste rol te spelen. Maar die hoofdmannen kunnen niet genoeg. En zo worden de symbolen aangeroepen, in casu "democratie" waarschijnlijk en misschien het symbool "revolutie". (Revolutie betekent gewoon door elkaar gooien; maar men maakt er dan plechtig een omwenteling van.)

De revolutie, de gehele opzet, dwingt hen tot samengaan. En als er maar één sterke man komt of één kleine sterke groep, die de steun van de militairen kan winnen (dus militaire macht), dan zal de groep zich kunnen doorzetten, mits zij voldoende handelstechniek bezit; dus een redelijke uitvoer en invoer in stand kan houden. Ik denk zo, dat dat nog wel een jaar of vijftig duurt, maar dan zijn we zover. En dat is helemaal niet te verwonderen.

Elk land, dat door een vreemde invloed wordt ontsloten, zal trachten zichzelf te hervinden, maar zal daartoe de middelen gebruiken, die van de ander zijn geleerd. Men verbetert ze, men past ze op zijn manier aan misschien. Technieken, die eenmaal zijn overgenomen, hebben een ontzettend lang leven; veel langer dan de oorspronkelijke techniek, want die is maar deel van een ontwikkeling. De overgenomen techniek wordt echter een basis. Het is een denkbeeld geworden dat eigenlijk de gehele maatschappij domineert. Laat mij u een voorbeeld geven:

In de tijd van de vikingen (de lange schepen) was het maken van raids over zee een van de middelen waardoor een staat zijn grootheid kon bewijzen en eventueel de nodige plundering kon verkrijgen. Er was een bepaalde methode; nl. het onverwacht verschijnen met een voldoende bewapende macht, eventueel een doordringen in het binnenland en daar dan plotseling opduiken, eveneens weer met een militaire macht.

Precies dezelfde techniek hebben de Hollanders nog gebruikt in 1500 en 1600 tegen b.v. de Bey van Tunis. De techniek, die de Nederlanders in die periode hebben gebruikt in de Middellandse Zee, vertoont een zo sterke overeenkomst met de strategie van de vikingen, dat je niets anders kunt zeggen dan: Hé, zou dat toch dezelfde bron hebben? En wat dat betreft, doen de Engelsen met hun piratenschepen niet onder.

De Engelsen hadden een eigen vorm uit de aard der zaak. Hun schepen en hun samenwerking was wat anders, maar ook zij kwamen op een gegeven ogenblik ook tot gecombineerde raids. En als we kijken naar de techniek, die de Morgans (de bekende zeerovers) gebruikten om tot b.v. Louisiana door te dringen, om de hele kust en de eilanden-archipel van de Caribische Zee te domineren, dan blijkt wederom dezelfde gedachte van lange reis, korte sortie door te werken. Kennelijk, is dus het patroon van de oorspronkelijk storende maar gelijktijdig dominerende vikingen te zijn overgenomen door praktisch alle volkeren, die met zeevaart te maken hebben.

Zelfs in Frankrijk bestaan dergelijke groeperingen. En nog vele eeuwen later beschouwt men - of het nu juist is of niet - deze manier van optreden als de meest doelmatige. Zelfs de wijze, waarop b.v. tegen de Armada werd opgetreden, doet weer denken aan de taktiek van de Noren. Want wat deden de vikingen? Ze kwamen met vele kleine, wendbare vloten en door hun snelheid en wendbaarheid waren ze sterker dan de kastelen. We zien dus dat de techniek wordt voortgezet.

Wat hebben dan de verschillende landen in b.v. Afrika van de blanken geleerd?

1^e. Het is belangrijk verbindingen te beheersen.

2^e. Zolang er een handelsproduct is, is het mogelijk de nodige macht op te brengen.

3^e. Men moet altijd trachten een schijnbaar ideaal te doen samengaan met een volledig op nut gericht gedrag.

Ik geloof, dat de staten van Afrika ook deze les zullen hebben geleerd. En lang nadat in Europa misschien het een of ander ideaal overwonnen en het hele leven dicteert, zal men in Afrika nog uitgaan van het standpunt: een ideaal moet je noemen. Dat is de wimpel bij de vlag; maar de slag wordt geleverd om de centen, niet voor de eer. Wat dat betreft zou Piet Hein dus heel goed als een moderne Afrikaan kunnen incarneren.

De ontwikkeling, die op die manier plaatsvindt, is bijna ontstellend, omdat je wordt geconfronteerd met de totale waardeverandering van een samenleving en daarmee ook van de individuen, die daarin bestaan.

Ik heb nu Afrika genomen als voorbeeld. Laat mij nog een ander voorbeeld geven over ontwikkelingen.

China was een machtig keizerrijk. Het werd geregeerd door de Mantsjoes. Zij hadden een geheel eigen administratie en volledig inzicht. Omstreeks 1850, iets later nog, begint de opmars van de Europeanen naar het binnenland. Daarbij zijn kooplieden, die olie, olielampen en dergelijke eenvoudige dingen verhandelen; daarbij zijn zendelingen en daarbij zijn uit de aard der zaak ook militairen. De Europeanen vestigen verschillende kleine conclaves, voornamelijk in de kustgebieden. Verbindingswegen, die reeds lang bestonden, worden in waarde veranderd door het gebruik dat de Europeanen daarvan maken. Vanaf dat ogenblik zien we een gisting, een verandering ontstaan in het grote Chinese rijk.

In China zien we opeens revolutionairen optreden, die zich wel niet zo noemen en die de Keizerin-moeder natuurlijk nog alle eer betuigen, maar de Broederschap van de Lotus (deze moordenaars en koppensnellers) vecht niet meer voor een terugkeer naar de oude waarde. Zij strijden voor het behoud van wat ze van de Europeanen hebben geleerd, maar zonder de Europeanen. Ze hebben dus kennelijk al geleerd, dat je moet moderniseren. Het resultaat daarvan kent u. Een aantal betrekkelijk grote militaire acties van de westerse mogendheden.

Bijna onmiddellijk daarna begint de strategie te veranderen. We zien plotseling een andere vorm van strijd- en legerorganisaties. We zien daarnaast - en dat is ook zeer interessant - een verandering optreden in de samenwerking van de koopliedenbonden of loges of hoe u ze wilt noemen. Er is kennelijk iets aan de gang en dat zet zich door. De tot nu toe in stand practisch vastgeroeste Chinees begint meer en meer los te breken. Hij wordt nu niet meer "rover", hij wordt ofwel soldaat, dan wel hij gaat eenvoudig naar een vreemde streek en matigt zich een nieuwe positie aan. Iets wat vroeger ondenkbaar zou zijn.

Het resultaat zien we dan later in de poging om het keizerrijk om te vormen tot een republiek; de twee omwentelingen, die de republiek kent en tenslotte de conversie tot een communistisch land. Daarbij maakt de Chinees zich ongetwijfeld wel schuldig aan overdrijving van hetgeen hij van het Westen heeft geleerd. Maar wat heeft hij geleerd?

In de eerste plaats heeft hij geleerd, dat het doel de middelen heiligt. Iets wat het Westen voor zich niet graag toegeeft, maar wat het overal altijd heeft toegepast.

In de tweede plaats leren zij, dat militaire organisatie een macht scheidt waar een traditionele groep nooit tegen op kan. Het idee van een discipline, die eigenlijk alleen maar bestaat uit

hoffelijkheid, wordt vervangen door een discipline die een zekere rechtsnorm kent, maar gelijktijdig ook een absolute aansprakelijkheid en verantwoordelijkheid. Het was vroeger soms in ambtenarenkringen wel het geval, maar onder het gewone volk en in het leger zeker niet.

Eindresultaat: de commune, de gemeenschap. De gemeenschap, waarvan men heeft geleerd door de kleine gemeenschappen van blanken, die zich zelfs tegen het geweld van vele Chinezen vaak doelmatig wisten te verdedigen. De groepering wordt verder doorgevoerd dan in het Westen ooit denkbaar is. Maar dit kan alleen worden doorgevoerd, doordat de totale eigen structuur omver is gegooid.

Nu zien we westerse invloed opnieuw optreden, maar vanuit Rusland. Rusland heeft trouwens altijd veel invloed gehad in China. Deze invloed gaat nu de richting uit van de ambtenarij, de technocraat, de bureaucraat. Prompt neemt China het over, maar veel feller en veel consequenter dan het in Rusland mogelijk is.

De wetenschappelijke ontwikkelingen, waarop het Westen zich beroemt, worden gezien als nuttig. Dientengevolge maakt dat grote logge, eigenlijk heel anders gerichte China in zeer korte tijd een zodanige ontwikkeling door, dat men de westerse technieken inderdaad beheerst en leert gebruiken. Een verandering van mentaliteit, maar daarmee ook een verandering van politieke betekenis, van religieuze betekenis zelfs.

De goden zijn niet meer de vage krachten, die men aanroept. De goden leven op aarde: zij heten Lenin en natuurlijk vooral Mao. Deze ontwikkeling moet voeren tot een zodanig, maar dan ook zeer scherp verwesteren van de Chinese samenleving, dat over honderd jaar het Westen wel eens heel raar zou moeten opkijken tegen dit China, dat dan zeer waarschijnlijk door het consequent verdergaan op enkele details, die in het Westen allang worden verwaarloosd, de discipline, de macht en de mogelijkheden heeft, die het Westen ontbeert.

Ik wil hiermee maar duidelijk maken, dat er dus altijd weer een ontwikkeling is, die door schijnbaar onbelangrijke contacten kan worden veroorzaakt en die zeer grote gevolgen heeft. Ook voor uw wereld is dit het geval. Ik zou nu zeker niet volledig zijn, indien ik niet zou wijzen op het overnemen van een houding. Ik zou dit onder de sociale waarden willen rangschikken.

Als wij de Europeanen in Afrika zien of wat dat betreft het optreden van de Arabieren (de moren vooral), dan blijkt dat ze zich als een selecte gemeenschap beschouwen. Ze zijn dus sterk chauvinistisch en sterk groepsgebonden. Hierdoor dringen zij a.h.w. een ieder, die in die landen een zekere positie bereikt een soortgelijk chauvinisme op. De groepen, die zich uitverkoren achten, worden groter naarmate men eens tegen enkele uitverkorenen meer heeft opgezien. Op deze manier is dus het chauvinisme van de Chinezen ook beter te verklaren. Zij worden n.l. heel vaak beheerst door groepen en invloeden van buitenaf.

De Tartaren zijn er binnengevallen uit het Zuiden. Uit het Noorden zijn volken binnengekomen; zij hebben het land beheerst. China bleef zichzelf, maar werd eigenlijk gedomineerd door het groepsbewustzijn van zijn overheersers. En juist dat groepsbewustzijn en dat groepschauvinisme zijn m.i. mede aansprakelijk voor de zeer sterke, in lagen opgebouwde sociale structuur, die China zelfs al rond het jaar nul bezat.

Ik geloof, dat op deze wijze de blanken - en dan behoeft ik niemand uit te zonderen; ook de Russen niet, zelfs niet de Russen in de laatste tijd die zich gedragen als een enclave van uitverkorenen temidden van minderwaardigen - de aanleiding worden tot een veel sterkere groepsgebondenheid; een verering van groeps- en machtverdeling in de gemeenschap.

Dit is natuurlijk allemaal politiek. Maar daar hangt het mee samen. Het is echter ook de historie van het verleden én de toekomst.

Nu moeten we nooit denken, dat de Spiraal van de Tijd (een mooie term) altijd dezelfde ontwikkelingen en gebeurtenissen herhaalt. Maar wat ze wel duidelijk maakt is, dat menselijke, in feite psychische en psychologische ontwikkelingen zich blijven herhalen, omdat de mensheid als geheel nog in een bewustzijnsstadium verkeert, waarin nog steeds deze zelfde tendensen en wetten een rol spelen. En als je de toekomst wilt beschouwen, dan kun je dat alleen maar doen - volgens mij - door uit te gaan van het verleden.

Nu ga ik proberen u duidelijk te maken hoezeer zelfs de oude rituelen in deze tijd nog voortleven.

In het oude Egypte was het verschijnen van de Pharao een soort feest. Hij zal op zijn troon, rond hem stonden wat we de banieren van zijn leger zouden kunnen noemen. Daar omheen waren gegroepeerd de standaarden van de landvoogden, die alleen schatting kwamen betalen; en weer daar omheen waren dan nog gegroepeerd de vlaggen van bepaalde priestergroepen enz. enz. In een dergelijk prachtvol hof kwamen de mensen binnen en werden overweldigd door de macht en het aanzien van Pharao, die, - als hij zijn kunstwerken had afgelegd - meestal maar een miezerig ventje was. De meesten waren nog jong.

Hitler. Massale bijeenkomsten. Een woud van vlaggen en vaandels van allerlei soort en daar in het midden de ene centrale figuur (eigenlijk ook een miezerig ventje) maar het valt niet op. Een stem, die misschien niet zo welluidend is als sommigen zich nog zouden willen herinneren, maar die alleen al door die positie met een buitengewone ferociteit en dominerend overwicht kon spreken. Nu denkt u zeker, dat dat alles was. Neen.

Als Pharao uitvoer, dan gebeurde dit met de mooiste vaartuigen die er denkbaar waren, met orkesten erbij, met allerlei begeleidende vaartuigen elk met een eigen functie. Tegenwoordig ziet het er natuurlijk een beetje burgerlijk uit. Maar denkt u eens aan het uitrijden van de Gouden Koets ter gelegenheid van de Opening van de Staten Generaal. Weer precies hetzelfde: een schouwspel van macht, van flonkering, van pracht, bedoeld om een overwicht uit te drukken. Of men het nu bewust doet of niet, maar dat is het eigenlijk.

Kijken we nu naar de Ver. Staten. Laten we de kwestie van een persconferentie van de president eens beschouwen. Wat zien we? De vlag. De president alleen, verheven. Daaromheen de apparaten, de richtmicrofoons, de lijfwachten en daarvóór de menigte, die zich misschien dan niet zo erg laat imponeren, maar die eigenlijk dan toch bedwongen is. Er zijn natuurlijk stommelingen, als een zekere Agnew, die dat hardop zeggen. Dat moet je zeker niet doen. Je moet niet zeggen, dat je zoveel macht en overwicht hebt, want dan geloven ze je niet meer. Men moet het laten zien. Men moet de burgerwacht laten aantreden. Men moet vaandels en vlaggen tonen en met een grote praalstoet duidelijk maken hoe groot je bent voor het volk; en dat gebeurt nog steeds overal. Er is weinig veranderd.

Als we die parallellen op een ander terrein doortrekken, dan zien we weer precies hetzelfde. De kameraad-Directeur van de een of andere fabriek ergens in een land waar alleen maar gelijken bestaan die gezamenlijk arbeiden, wordt op dezelfde beleefde manier gegroet als mijnheer de Directeur in een moderne fabriek, ongeacht C.A.O.'s en alle arbeiders van een fabriek in deze tijd. En dat scheelt ook niet veel met de eerbied van de gezellen voor de meester, die in een atelier of werkplaats binnenkwam in de 16e eeuw; of misschien het binnentreden van de een of andere heer, die een slavenbedrijf er op na hield in Rome, Egypte of waar dan ook. De verschillen zijn niet zo groot als u denkt. En omdat we weten dat elke verstoring, die in een dergelijk patroon wordt aangebracht - vooral als ze van buitenaf wordt veroorzaakt - doorwerkt en een zekere imitatie-drang ten gevolge schijnt te hebben, kunnen we ook aannemen, dat als b.v. Frankrijk besluit in Moskou of Leningrad een modeshow te geven, plotseling heel veel mensen in Rusland een andere mode gaan nastreven. Geen andere denkwijze - zij zijn chauvinistisch, ze zijn een groep - maar dit is beter en ze zullen net zolang wringen, totdat ze een Russische mode kunnen creëren die met de Franse zou kunnen concurreren; om te laten zien hoe groot zij zijn.

Als de Amerikanen komen met een handelspaleis, waarin computers en ijskasten staan, dan zal Rusland ze ontwerpen en proberen het beter te doen. En als Rusland op een wereldtentoonstelling duidelijk maakt hoe het goede resultaten heeft behaald met de een of andere vorm van gemechaniseerde mijnbouw of landbouw, dan kunt u er zeker van zijn dat er plotseling in de Ver. Staten projecten ontstaan, waarmee men - natuurlijk alle gesubsidieerd en in vrije onderneming - toch probeert om precies hetzelfde te doen. Imitatie-drang. En daaruit kan men weer verdere conclusies trekken. Mijn conclusies - die iedereen misschien niet zal willen onderschrijven - zijn deze:

Deze imitatiedrang, waarbij vooral invloeden van buitenaf een bijzonder sterke inwerking hebben op het gedrag van de groep, zonder dat de groep daarbij haar in feite chauvinistische opvattingen omtrent beter-zijn zo snel zal prijsgeven, voert ertoe dat de technieken op deze wereld (sociaal, religieus en anderszins) een steeds grotere gelijkschakeling ondergaan. Het houdt dus in dat de landen, die nu onderontwikkeld schijnen te zijn of een afwijkende ontwikkeling schijnen te vertonen, in toenemende mate zullen groeien naar precies hetzelfde punt waar ook de westerse samenleving naartoe gaat. Het enige verschil is, dat zij jong zijn in hun ontwikkeling; dat zij dus met veel meer veerkracht en geestkracht daarop afgaan dan de westerse landen, die dat eens geïnstigeerd hebben, maar die langzamerhand wat uitgekeken raken op hun eigen verworvenheden.

Nu spreken we niet over een "Untergang des Abendlandes" – hoe mooi het ook klinkt. We spreken dan van een nieuwe lering voor de wereld door het afwisselend domineren van de nu onderontwikkelde groepen, waarbij de feitelijke veranderingen niet kunnen worden gedekt door de gehanteerde symbolen en de organisatie van de krijgsmacht – voor een zeer lange tijd althans - de belangrijkste zal blijven voor de zelfhandhaving en vooral voor de uitdrukking van eigen belangrijkheid en ook het handelsaspect - of men het nu begeert of niet - zal domineren in de samenleving,

NOOT

Wie dit alles heeft aangehoord, moet niet blijven stilstaan bij het denkbeeld: dit is wel interessant. Ik geloof, dat hij verder moet gaan dan dit. Dat men zich moet realiseren dat ook op dit moment vreemde invloeden van buitenaf doordringen, zelfs in uw schijnbaar besloten maatschappijtje.

U zoudt zich moeten realiseren hoe er wisselwerkingen bestaan tussen groepen, die in denken sterk van elkaar zijn afgeweken. Hoe totaal differente praktijken elkaar beïnvloeden. Want dan pas kunt u begrijpen hoe b.v. de droom van een verenigd Europa mogelijk kan worden. En u gaat ook begrijpen dat ook de gastarbeiders in Nederland - of de Nederlanders dat nu willen of niet - een verandering in de Nederlandse mentaliteit tot stand brengen, zoals eens de uit Indië gerepatrieerden en de naar Nederland gekomen Nederlands-Indische burgers ook grote invloed hebben gehad op het denken van Nederland, dat daardoor veel mystieker en gelijktijdig vrijzinniger werd.

Indien u zich dit realiseert en u denkt aan uw eigen kleine groepen, constateer dat ook daar vreemde invloeden soms binnendringen. Tracht dan eens na te gaan, hoe uw eigen reactie wordt bepaald, zonder dat u de andere groep aanvaardt of in de andere groep opgaat, maar hoe u zich desondanks probeert aan te passen. Dan heeft u begrip voor al wat er op de wereld gaat gebeuren in de komende tijd en u zult beter dan vele anderen in staat zijn te voorzien wat er onvermijdelijk zal geschieden.

OMWENTELAARS

De omwentelaars zijn een nieuw ontstaan ras, dat zich slechts wel bevindt zodra er een omwenteling gaande is. Dit onderscheidt zich uit de aard der zaak naar ras, rang, stand en sexe. Ik heb gehoord, dat er tegenwoordig Dolle Mina's zijn, die wij in dit verband dus als een soort omwentelteefjes kunnen beschouwen.

De belangrijkheid van deze omwentelaars ligt niet in het feit, dat zij proberen alles naar hun denkbeelden te zetten, want die zijn over het algemeen nog slechter dan de denkbeelden van degenen, die zij kritiseren. Belangrijk is echter wel, dat zij de vaak wat vastgeroeste hersenen van de wijzen dezer tijd oliën met hun enthousiasme, zodat ze tot onverwachte en spontane uitbarstingen van progressiviteit komen.

Progressiviteit is een leuze, die in deze tijd opgeld doet op elk terrein. Een pastoor, die zich verlooft, is progressief. Iemand, die het huwelijk beschouwt als een bijkomstigheid, is

progressief. Iemand, die meent dat een nudist voor zijn visie op het leven moet uitkomen - zelfs als hij zich in het Parlement bevindt - is ongetwijfeld eveneens progressief, ofschoon dit waarschijnlijk niet zo snel zou voorkomen, gezien de tochtigheid van de wandelgangen.

Ik wil hier nog niet spreken van het toenemend euvel van een gemengde parlementaire zitting, waarin de vrouw - ofschoon op het ogenblik nog hoofdzakelijk als heibeierig element - mede een rol gaat spelen in het politieke spel, hetwelk - zoals u zult begrijpen - slechts een aanleiding kan zijn voor ons om de geestelijke achtergronden en de daarmee verbonden processen wat nader te bezien.

We hebben dan te maken met wat men noemt: onlust en ontevredenheid. Nu moet ik toegeven, dat ik zelden zo lustig onlust heb zien betuigen als in de laatste tijd. Deze onlust moet echter gebaseerd zijn op iets. En er zijn maar twee mogelijkheden te noemen: ofwel spleen (zoals u weet een verveling geboren uit gebrek aan besef omtrent de mogelijkheden) dan wel angst, hetzij voor de maatschappij hetzij voor de factoren, die in een maatschappij een rol spelen.

Een mens, die door angst wordt gejaagd, reageert panisch. En wanneer ik zie hoe de omwentelaars van deze tijd tekeer gaan, heb ik ook wel het gevoel dat de god Pan zich zo nu en dan onder hen mengt; althans ik meen onder de fluittonen de bokspoten te zien. Maar deze angst is dan gebaseerd op een erkenning van toestanden en feiten. En ofschoon spleen ongetwijfeld een rol speelt, zie ik toch de angst in deze dagen als een zeer belangrijke factor. Men begint te begrijpen wat men eigenlijk moet vrezen. En wat is het meest te vrezen in een menselijke maatschappij? Een mens, die zich niet menselijk gedraagt. Ik meen, dat een minder menselijk gedrag ook wel bij omwentelaars voorkomt. Maar we zouden dit kunnen zien als een versterkt uiten van factoren in de maatschappij aanwezig.

Belangrijker is het, dat men bang begint te worden voor de pretenties van anderen.

Als een dominee zijn vrome woorden niet met ingebouwde echo mag uitgalmen, maar als mens moet spreken met de mensen, dan blijkt hieruit niet dat het ambt in waarde daalt; wel echter, dat de geestelijke waarde er één van mensen is en niet slechts een kwestie van een bovenmenselijk gezag, dat men lijdzaam en kudde-achtig ondergaat.

De tijd, dat de gelovige oude vrijsters met koeienogen hingen aan delippen van een predikende pastoor, is eveneens voorbij. Ofwel ze nemen meer practische maatregelen, hetwelk heeft geleid tot een strijd om het celibaat nu eindelijk maar eens af te schaffen, dan wel zij kijken kritisch naar een geestelijke voorman. Dat is begrijpelijk. Want zodra ik de moed heb om kritiek uit te oefenen op een menselijk gezag dat geestelijke pretenties heeft, moet ik mij bezighouden met een geestelijke werkelijkheid. Mijn kritiek blijft n.l. zinloos, indien ik niets daartegenover kan stellen.

Als een Dolle Mina uitbreekt in een hernieuwde vorm van feminisme, zo kunnen we dat haar niet euvel duiden, maar het blijft slechts een wat ridicule en zelfs wat ziekelijke vertoning, tenzij ze in staat is iets anders of iets beters in de plaats te stellen van de mannelijke superioriteit, die zij zo gaarne zou willen zien afbreken. En de mannelijke superioriteit is - dat geef ik gaarne toe ondanks het feit dat ik van het mannelijk geslacht was in mijn laatste bestaan - veelal op pretenties gebaseerd en niet op feiten.

Als een hippe-vogel de maatschappij aanvalt in haar vaak belachelijke gebruiken, zo doet hij dit zeker niet ten onrechte; want de maatschappij is belachelijk.

Als een geestelijke vernieuwer een filosofie probeert te vinden, waarin God niet meer een soort Jupiter tonans is, klaarstaand om de mensheid te straffen als zij kwaad doet en haar te kwellen om haar tenslotte de hemel te laten verdienen als zij goed doet, maar God wil zien als een beleefbaar, een werkelijk iets, dan is ondanks de mogelijke dwaasheid van de filosofie zelf iets bereikt.

De zin van het menselijk leven kan immers niet liggen in de totale pretentie, het voortdurend opbouwen van illusies omtrent later en morgen, het steeds uitkraaien van leuzen die zinloos zijn geworden. Een menselijke bewustwording, een geestelijke bewustwording kan slechts

worden gebaseerd op de feiten, die men zelf constateert, op de waarden die men zelf beleeft en op de krachten die men zelf mede tot uiting brengt.

Ik meen, dat in dit proces de omwentelaars een belangrijke rol spelen, omdat zij - hoe dan ook - de mens ertoe dwingen zelf te denken en zelf in te grijpen. Het interesseert mij weinig, of er nu een groep extremisten van uiterst links of van uiterst rechts aan het woord is. Tenslotte zijn zij slechts de richtingaanwijzers van een maatschappelijk voertuig, dat slechts zelden de gegeven aanwijzingen omzet in een werkelijke koers. Zij zijn echter belangrijk, omdat zij in hun extremisme de mens duidelijk maken dat hij een stellingname niet kan ontberen.

Stelling nemen tegenover jezelf is hierbij heel belangrijk, want de doorsnee-mens probeert zichzelf het leven te verzoeten met illusies. Hij ziet de feiten over het hoofd en weigert eenvoudig een verandering te gedogen in datgene, wat door gewoonte, gebruiken, sleur en luiheid is geheiligd. Welaan, juist dit wijzigen is van grootste belang.

Indien ik als mens in deze tijd onder u zou leven, zo zou ik waarschijnlijk behoren tot de provoschrijvers. Toch voel ik mij meer verwant met een m.i. wat oudere en elegantere vorm van kritische maatschappijbeschouwing. Maar ik weet wel één ding: dat degene, die de maatschappij aanvalt in volle eerlijkheid, gelijktijdig ook zichzelf aanvalt. Zodra hij dit beseft, dwingt hij zich naar waarheid te leven.

Waarheid is over het algemeen geen bijzonder geëerde waarde op aarde, behalve misschien bij die groepen, die "waarheid" zetten als kop boven hun leugens. Maar de waarheid omtrent jezelf is het principe van bewustwording. Een mens, die - hoe dan ook - heeft geprobeerd naar waarheid en in waarheid te leven - hoe verkeerd misschien volgens menselijke en geestelijke maatstaven zal als een geestelijk bewuster wezen in onze werelden binnentreden.

Velen van de omwentelaars van deze dagen maken de meest stupide fouten, maar zij zoeken tenminste naar zichzelf. Zij zoeken naar een waarheid in de maatschappij, in zichzelf, in hun geloof, in hun filosofie; en daarmee zoeken zij naar de werkelijkheid omtrent zichzelf, iets wat de wereld meestal achterwege laat.

Er zijn in deze dagen vele verwilderde gewassen gegroeid om wat juvenile gelaten, die met luide, zij het door het haar soms wat verdoezelde kreten door het leven stormen. Zij proclameren hun harige kunst. Zij proclameren de rechten van het polemisch toneel. Zij proclameren, kortom, het recht om te... zwammen. Gezien de harige woekering zou men geneigd zijn hier een geestelijke woekering als parallel te stellen. Toch is dit niet geheel juist, want in hun ijver om anderen te bekeren zoeken zij toch ergens zichzelf. Je kunt nl. niet iemand worden, indien je niet beseft op welke punten je niemand bent. En velen menen slechts iemand te zijn, doordat zij zo continu niemand zijn geweest, dat zij aannemen dat dit hun enig werkelijke persoonlijkheid en daardoor de enig juiste maatstaf op aarde is.

Wij hebben behoefte aan mensen, die leven en denken - ik heb dat reeds gezegd. Hoe zij leven en hoe zij denken is minder belangrijk dan dat zij leven en dat zij denken. Indien ik een kleine kritiek mag wagen op sommige aspecten van uw maatschappij:

Als ik uw stille meerderheid zie opgeborgen in vaak wat doodkistachtig uitgevoerde flatgebouwen, dan denk ik wel eens: hier staat wederom een begraafplaats voor de levenden. De levenden die dood zijn, omdat zij bang zijn voor het leven. Maar eens komt de dood; en in de dood moet je leven. Daar zijn geen flatgebouwen om je erin terug te trekken onder het weldoend oog van Sociale Zaken. Daar zijn geen kerken, waarin het enig ware Woord wordt verkondigd met garantie op hemelrijk en eeuwige bewustwording voor een ieder, die ruimschoots bijdraagt aan de collecte. In onze wereld is de keuze: leven met de wekelijkheid, die jezelf bent, wetend, dat een ieder elk feilen, elke dwaasheid en ook elke deugd in je wezen kan zien, of wegvlugten in het duister. Misschien dat vele omwentelaars zich tenslotte toch zullen omwentelen naar het duister. Want ook zij zijn nog bang voor de werkelijkheid omtrent hun wezen. Maar met hun zoeken naar waarheid zullen zij toch steeds meer mensen daartoe moeten brengen zichzelf te zien zoals zij zijn.

Eerlijk gezegd, begrijp ik niet goed waarom zo velen bezwaar hebben tegen het in de ogen zien van de eigen werkelijkheid. De mens gaat naar lachspiegelpaleizen toe, aanschouwt zijn

vertekende gedaante en schatert, omdat het beeld zo koddig is. Zou men niet eens in een geestelijke spiegel zonder lacheffect kunnen kijken en dan ook schateren om eigen dwaasheid?

De omwentelaars van heden hebben één gebrek: zij kennen niet voldoende zelfspot. Slechts hij, die in staat is ook om zichzelf te lachen, komt dicht bij de werkelijkheid van zijn wereld. Want wie zichzelf beschouwt als een paragon van edelmoedigheid, bewustzijn, verdraagzaamheid, waarheid, sociaal recht, is over het algemeen slechts een uil, die knipoogt tegen de zon van onbegrepen waarheid. Maar degene, die zijn werkelijkheid durft aanvaarden, die lachen durft over eigen belachelijkheid, die de draak durft steken niet slechts met de wereld maar ook met zichzelf, zal in zijn zoeken naar omwenteling m.i. bijdragen tot een verdere bewustwording.

Er zijn zeer vele omwentelingen te wachten. Vele daarvan in bloedige ernst; en er zullen heel wat slachtoffers vallen. Maar zij die vallen, terwijl zij nog kunnen glimlachen over de dwaasheid van een vredesdemonstratie die tot doodslag leidt, zullen ongetwijfeld werkelijke vrede vinden.

Er zullen vele wonderlijke dingen gebeuren in de nabije toekomst, onder meer in Azië. En degenen, die menen dat dit nu de werkelijke vernieuwing is, komen bekocht uit. Nu is dat op zichzelf niet zo erg, want dergelijke mensen plegen hun illusies op een koopje te zoeken.

Maar achter die onlusten en achter dat oproer, achter die staking zit een werkelijke honger naar verandering. Een verandering, die ook jezelf in je leven moet betreffen.

Achter al die dwaasheid van wapens voor de vrede en de verdwazing voor een betere moraal, censuur, voor grotere vrijheid, ligt ergens de behoefte om anders te zijn. Het is dit anders-zijn, dat ik in mijn korte bijdrage wil roemen. Want degene, die leert om anders te zijn dan hij was en zo probeert meer getrouw en waar te zijn aan hetgeen in hem leeft, benadert de goddelijke kracht die in hem leeft. Hij benadert de waarheid van zijn eigen bestaan en hij vindt in al zijn feilen, zijn falen en in zijn enkele gunstige eigenschappen, zijn enkel moment van glorie een zin voor verder streven en verder bestaan.

De mens op zichzelf is slechts een mens. De geest, die de geestelijke waarde in de mens beseft, wordt meer dan een eenvoudige geest. Hij wordt deel van een gemeenschap van bestaan, die ruimte en tijd kan overbruggen, die kan doordringen achter de schermen en daardoor de waarheid openbaren aan de mens, aan de geest zelf zowel als aan allen, die deze invloed aanvaarden.

Deze invloeden zullen een zeer grote rol spelen of trachten te spelen in de komende onrust. Laten we dan – verheugd over deze mogelijkheden – alle nevenverschijnselen op de koop toe nemen; zelfs Bolle Willems, Dolle Mina's, omwentelaars, omwentelteeftjes en al wat er nog meer bij komt. Want deze nevenverschijnselen kondigen aan, dat de mensheid begint te ontwaken. Dit ontwaken zal wel eens een overwinnen van vele puberteitsverschijnselen van het menselijk ras kunnen betekenen.

TIJDLOOSHEID

Jachtend gaan momenten en oneindig voel ik mij voortgedreven, zonder te beseffen waarheen. In schijnbare doelloosheid ga ik de spiraalgang van het leven.

Dan opeens staat de tijd stil. Neen, ze staat niet stil. Ze is niet meer. Er is geen tijd. En wanneer ik tracht te schouwen naar de wereld, zie ik mijn eigen wezen dat zich uitstrekt, oneindig en onbegrensd en niet te constateren.

Ik zie, hoe ik allerhande vormen samenvoeg in mijzelf. Ik zie ergens oneindigheid uitgedrukt in mijn wezen en besef toch, dat die oneindigheid in mijn besef niet noodzakelijk objectief behoeft te bestaan.

De tijdloosheid confronteert mij met wat ik zelve ben.

Al wat ik eens heb gezien als ontwikkeling, als afzonderlijke fasen, blijkt nu eeuwig te bestaan. Al wat ik heb gedroomd en verwacht neemt vormen aan. Al wat ik ooit heb gedacht, krijgt een zekere mate van realiteit. Ik vul een heelal met al mijn dromen, mijn gedachten en mijn daden; en alle sferen, alle werelden zijn er deel van.

De God, waaraan ik heb geloofd in het verleden en de God van heden staan naast elkaar, niet meer tronend als wezens ver boven mij, maar als concentratiepunten, waarin mijn begrip voor een ogenblik geprobeerd heeft het oneindige te bereiken. En rond dit alles - in de stilte - een vreemde schemering, die uit mijzelf schijnt geboren te worden.

Ik weet dat ik ben. Ik weet wat ik ben en hoe ik ben. Ik kan niet meer denken. Want als ik probeer te denken, dan moet ik aaneenrijen. En aaneenrijen is niet meer mogelijk. Het is alsof één lichtflits zichzelf voortdurend herhaalt en voortdurend gelijktijdig alles zegt en alles openbaart. Ik ben niet in staat er kleine gedeelten van op te nemen. Ik moet de totaliteit aanvaarden.

Tijdloosheid is een contact met een werkelijkheid, die niet meer geëxploreerd kan worden; een werkelijkheid, die je niet meer kunt uitdrukken. Het is iets wat je bent en beleeft en uitdrukt tegelijkertijd.

Soms is er een ogenblik, waarin je tijdloos bent. Maar als een mens tijdloos is, dan blijft er alleen een hiaat van herinnering over. Een gevoel misschien van zijn werkelijk ego blijft ergens op de achtergrond wel zweven. Maar hoe kun je iets, wat niet in woorden is te vatten en niet in vormen is uit te drukken ooit terugbrengen naar de aan tijdgebonden hersenen van een menselijk wezen, dat voortzwoegt door de momenten?

Als je geest bent en in je onstoffelijke vorm één ogenblik je tijdloosheid ervaart, verbonden bent met de totaliteit, jezelf ziet als een heelal verbonden met heelallen, als je niet meer kent de begrensdheid van een sfeer of van een wereld of van bepaalde contacten, dan kun je ook niets uitdrukken, want het is een toestand van stasis. Er is geen beweging en geen verandering. Er is geen ontwikkeling, er is niets. Er is alleen een Zijn. Een intense beleving. Maar een beleving, die voor jou gelijk blijft en voortdurend als een stroboscopisch licht schijnt te doven of op te vlammen. Een onbekend ritme.

Maar als je terugkeert, blijft je alleen het begrip van onmetelijkheid bij. Je ziet ineens hoe al, wat je nu bent en denkt, begrensd is en beperkt. Je graaft terug in de herinneringen en somt de tijd op tot in het diepste verleden om te weten wat je bent geweest. Je droomt vooruit naar wat je ooit nog zou kunnen en willen zijn. Maar het blijven dromen.

Dromen, die ergens vaag misschien bepaald zijn door die ene flits van tijdloosheid, die je mocht ervaren. Maar er blijft niets over, want tijdloosheid past niet in de tijd. Omdat tijdloosheid de werkelijkheid omvat, die in tijd slechts in segmenten en fragmenten kan worden uitgedrukt.

Wanneer u ooit de tijdloosheid beleeft, bedenk dan: dit is God. Daar waar geen tijd meer is, waar alle dingen gelijktijdig zijn, zodat er geen woorden overblijven en ook geen daden, geen gedachten en geen verwachtingen, maar alleen een vreemde vervulling. Weet dan: dit is God. Want God is de tijdloze relatie, die bestaat tussen al wat wij ooit zijn geweest en zullen zijn en al wat ooit is geweest en ooit zal zijn.

Tijdloosheid is het wegvallen van de grenzen. Het versmelten van schijnbaar gescheiden waarden. Het is een werkelijkheid, die niet te omschrijven is.

Eens zullen wij allen die tijdloosheid kennen, maar het is moeilijk afscheid te nemen van de uitdrukbare beperktheid van je wezen voor de niet uitdrukbare werkelijkheid, die je bent.

LES 7 - UTOPIA

Zolang de mensen leven hebben ze gefilosofeerd over een betere maatschappij. Dat komt waarschijnlijk, omdat zij voortdurend worden geconfronteerd met de onvolkomenheden van hun eigen wereld. Maar elk Utopia is gelijktijdig weer het toonbeeld van de maatschappelijke, de religieuze verhoudingen, die er bestaan in de tijd dat zoiets wordt geschreven. Daarnaast - en dat mogen we niet vergeten - zit er altijd een element bij van de eeuwigheidswaarden, zoals men die op dat moment beschouwt.

Nu is het helemaal niet zo moeilijk u een serie utopische staatsvormen voor te gooien. Neem b.v. het bekende verhaal over Atlantis, dat uitgewerkt wordt tot een utopische roman, waarbij het verhaal van een Egyptisch priester eigenlijk mede de aanleiding wordt tot een aantal beschouwingen over de wijze, waarop een stad zou moeten zijn gebouwd en hoe zij zou moeten functioneren als gemeenschap. Sedertdien is het tienduizend malen herhaald.

Overál dromen de mensen van de betere wereld. Die betere wereld is dan altijd weer er een, waarin hun eigen systeem van zijn nadelen is ontdaan. Het nare is, dat ze niet schijnen te beseffen, dat je om de nadelen van een systeem weg te nemen er ook de mensen uit moet weghalen. Maar ja, dat is dan - zullen we aannemen - een kwaal, die door alle eeuwen heen geldt.

Wat zijn nu in de eerste plaats de maatschappelijke waarden, die we vinden in deze utopische dromen?

De gemeenschap wordt beschouwd als een geheel, waarin een nauwkeurige functieverdeling plaatsvindt. Iets, wat natuurlijk praktisch onmogelijk is. Maar goed. Men stelt, dat dit wel mogelijk zou zijn. Elk mens is aan die functie a.h.w. gebonden. Deze mens functioneert vanuit zijn deel van de maatschappij en krijgt daarvoor een redelijke beloning. Hij verdient dus aardig. Daarnaast is hij ongetwijfeld zeer nederig ten aanzien van de overheden en van de Godheid. Vreemd, elke utopische droom berust dus ergens op het begrip van de nederigheid van anderen.

Dan de religieuze waarde. In het begin heeft men geprobeerd de Godheid centraal te stellen. Die Godheid op zich wordt vaak niet eens helemaal au sérieux genomen. We kunnen die eerder beschouwen als een soort vlag, die de lading moet dekken.

De tempel is een organisme, dat zich kan onttrekken aan elke menselijke beïnvloeding en juist daardoor als een soort neutrale invloed kan ingrijpen waar dit noodzakelijk is.

De handel is in de eerste plaats opgezet - vreemd genoeg al in de oudste dromen - om een goede export mogelijk te maken. Over import horen we minder. In Utopia bereidt men zelf alles wat men nodig heeft.

Vrede is in die utopische dromen eveneens belangrijk. Er is altijd een soort vrede, een rust, die voortkomt uit rechtvaardigheidsbesef, uit vriendschappelijkheden, kortom, uit al die menselijke eigenschappen, die zo ontstellend snel teloor gaan, als we met de massa te maken hebben.

De achtergrond van de utopie is - geloof ik - eerder maatschappij-kritiek dan een werkelijk beeld van een maatschappij-hervorming. Maar de mensen maken er altijd weer maatschappij-hervorming van. Denk maar aan de volgelingen van Bellamy, die zijn beschrijving van het jaar 2000 hebben gezien als een te verwezenlijken doel, maar daarbij vergeten, dat de technische ontwikkelingen noodzakelijk zijn om het mogelijk te maken. Ze zeggen eenvoudig: De mensen kunnen het doen, dus zal het gebeuren. Maar ze vergeten helemaal, dat mensen over het algemeen liever niet werken voor roem; dat arbeid in de

huidige maatschappij een odium heeft gekregen, een kwalijke reuk van onvermijdelijkheid; en dat de mens, die niet tot die arbeid wordt geprest door een overheid doorgaans vrijwillig slechts datgene doet, wat hij op dat moment aangenaam zal vinden.

De mens is in de utopie altijd wat onredelijk. Er is maar één man geweest, die dit menselijke wist te vermijden; en zijn utopie was eigenlijk voornamelijk maatschappij-kritiek. Dat was n.l. de heer Anatole France. Anatole schreef wat bij u bekend zal zijn als Het eiland der Pinguïns, waarin de idyllische pinguïn-maatschappij door de bekeerzucht van een zekere Sint Bodaan volledig onderste boven gaat. De goede man namelijk leeft zozeer in de onschuld van deze gemeenschap, dat hierdoor de duivel wordt aangelokt, die de pinguïn-dames kleding verschaft; en vanaf dat ogenblik heerst de mode en niet meer God. Het is een droombeeld, waarvan je je zou kunnen afvragen, of het niet heel erg dicht bij de werkelijkheid ligt. Een land, waarin alles is geregeld, is een land, waarin niets meer bestaat. Dat klinkt vreemd, maar het is waar.

Als we de opvattingen zien van b.v. Tao (het taoïsme), dan worden we geconfronteerd met een aantal regels, waardoor de mens eveneens wordt gefixeerd in een bepaalde taak en een bepaalde rangorde. Hij heeft zijn eigen aandeel in de gemeenschap. Indien hij dat goed vervult, zal hij daarvoor alle beloningen en alle eer krijgen. Hij kan echter nooit verder komen. En de mens is altijd iemand, die juist graag een stapje verder gaat. Het resultaat kunnen we in China zien waar het taoïsme een godsdienstvorm krijgt met even weinig inhoud als menige vorm van christendom in deze tijd.

Wat was het doel, waarmee men een dergelijk systeem ontwierp? In de eerste plaats het verlangen om zelf te ontsnappen aan een maatschappelijkheid, waarin men zich niet thuis voelt. In de tweede plaats de behoefte om wijsgerigheden te luchten, die men niet in directe vorm zou kunnen luchten.

Ik citeerde zo even Bellamy. Deze geeft een schitterende maatschappij-kritiek en zegt daarbij heel veel dingen over de dwaasheid van boeren, burgers en fabrikanten, die ongetwijfeld - indien ze direct op de eigen tijd waren gericht - overal verweer hadden uitgelokt. Door te doen alsof het probleem in een andere periode speelde, kon hij vermijden dat men zich daarin betrokken zou voelen. En voelde men zich daarin betrokken, dan durfde men nog geen kritiek te geven, omdat men daarmee zou toegeven dat men meende, dat deze droombeelden op het eigen "ik" en het eigen gedrag van toepassing waren.

Ik heb heel veel wijsheden in de loop der tijd bijeengegaaard, die alle een enigszins utopisch karakter hebben. Zo is daar de wijsheid, die zegt:

"Je wordt geboren voor een bepaalde taak. Deze taak is het enig belangrijke; al het andere in het leven dient dus van geen belang te zijn."

Dat is een heel mooie wijsheid. Het enig beroerde is, dat de mensen gewoonlijk in alles belang stellen behalve in hun taak. En als ze een taak hebben, dan moet het iets zijn waardoor ze meer worden en beter zijn dan een ander. Anders hebben ze daar geen plezier in en dan blijft die taak ook rustig liggen. Een ander zegt:

"Het is een eer te werken voor de gemeenschap. Zij, die zich in deze gemeenschap een waardig lid van het geheel willen voelen, zullen dus vrijwillig hun taak aanvaarden en met vreugde zwoegen, opdat hun gemeenschap groter en beter zal worden."

Ik ben bang, dat de meeste mensen in zo'n geval zouden zeggen:

"Ach, ik gun een ander zo de eer, laat hem maar voorgaan." Dat is misschien een van de redenen, dat de wereld stilstaat.

Er zijn mensen, die hebben gezegd:

"Geef elke mens genoeg te eten en te drinken. Geef hem een huis, waarin hij zich thuis kan voelen. Geef hem de mogelijkheid om te besteden, maar voorkom dat hij geld verzamelt."

Ook Bellamy heeft een dergelijk systeem ontworpen en wat dat betreft, zelfs Mark Twain heeft zich ermee bezig gehouden. Nu is het typerende hierbij dat men dus de bezitsvorming wil

tegingaan, maar daarentegen een zekere verbruiksvrijheid wil scheppen. De wijsgeer meent n.l., dat een mens, die aan al zijn behoeften kan voldoen, gelukkig zal zijn.

Hij vergeet echter één ding: er zijn heel veel mensen, die pas gelukkig zijn, indien ze een mooier huis, een betere auto, een betere inrichting en betere kleren enz. hebben dan een ander. En als iedereen evenveel kan uitgeven, hoe kom je daar dan aan? Dan moet je het anderen gaan ontnemen. De utopisten hebben dus wat dat betreft heel wat fouten gemaakt.

Nu leven we op het ogenblik in een periode, waarin ook de utopisten weer een rol gaan spelen. Niet alleen maar de schrijvers van dagdromen of van sociale studies, die in romanvorm hun kritiek een beetje bedekken. Neen, de werkelijke utopisten.

Amsterdam - Kabouterstad, de Oranje-Vrijstaat e.d. zijn de symptomen van het utopisch denken in deze tijd. Men gaat uit van het standpunt, dat de dingen er zijn om gebruikt te worden. En dat is in uw tijd helemaal niet waar. De dingen in uw tijd bestaan om bezit te zijn, niet om gebruikt te worden. Zodra je uitgaat van het standpunt: een huis, dat lange tijd leeg staat terwijl er woningnood is, moet worden bewoond, vergrijp je je aan het gezag, aan het eigendom, aan het recht waardoor een ander iets meer heeft dan jij hebt; en dat is onaanvaardbaar.

Want zou je dat doorvoeren, wat zou dan nog de zin zijn van het hebben van huizenbezit, van grondbezit? Waar zou dan de lust tot investering blijven, die toch de voortdurende prikkel moet zijn van de zich steeds verder uitbreidende economie? Neen, dat is iets waar men een volkomen foute slag mee heeft geslagen, hoezeer men ook gelijk heeft. En dat is nu juist het bittere. De utopist heeft in het verleden zowel als in het heden ergens gelijk. Wat hij zegt, is wel degelijk ter zake doende. Alleen, als hij zijn zin zou krijgen, zou er niets meer overblijven om deze ter zake doende waarheden in praktijk om te zetten.

Men kan uitroepen, zoals sommige utopisten in deze tijd doen: Dat de kerk slechts in een dienende functie mag bestaan en dat zij slechts door haar armoede haar kracht kan bewijzen. Maar het is eigenlijk omgekeerd: Een kerk, die rijk is, kan onder de armen veel bekeerlingen maken; ze kan dus groeien. Maar een arme kerk vindt slechts weinig aanhangers onder rijken; en daarom zal een kerkelijke organisatie uit de aard der zaak bezitvormend zijn.

Je kunt zeggen, dat Jezus in feite de vrijheid predikte – wat volledig waar is. Dat deed Boeddha trouwens ook en zelfs in zekere zin Mohammed. Maar als ik vrijheid voor een ieder predik, ontken ik gezag. Als ik gezag ontken, ontken ik dit machtigste deel van de samenleving: de macht zelf. En aangezien de macht een zo begeerd artikel is – zelfs onder degenen, die beweren haar te willen vernietigen – moeten we wel aannemen dat een kerkelijke organisatie, een groep, zich op macht moet baseren. Men moet eenvoudig wel, het kan niet anders.

De parallellen tussen het verleden en het heden zijn wat dit betreft volkomen duidelijk. De mensen zijn misschien wel enigszins veranderd in kwantiteit, in kwaliteit zijn de ontwikkelingen ten hoogste individueel, maar in de massa zeker niet onmiddellijk merkbaar. Als ik dus probeer om nu wat wijsgerigheden hier en daar op te vissen, dan moet u begrijpen dat ik daaraan onmiddellijk mijn commentaar verbind, anders gaat het niet. Dan begin ik met enkele zeer oude spreuken, die in deze tijd – volgens mij – eigenlijk nog van meer belang zijn dan ze ooit zijn geweest, ook al zijn ze bijna vergeten.

"De mens, die de moed heeft alleen voor zijn God te staan, zelf de lasten van het leven te dragen en de geheimen te onthullen, die hij ontmoet, is de mens, die tot koning wordt."

Dit is vandaag aan de dag nog waar. De mens, die inderdaad de moed heeft om alle geheimen te onthullen die hij tegenkomt, zal ook in deze tijd koning zijn – als hij tenminste de onthulling overleeft. Want de geheimen van vroeger en de geheimen van heden zijn eigenlijk dezelfde. Het zijn de geheimen van de natuur, maar het zijn ook de geheimen van de menselijkheid der bestuurders.

Het klinkt misschien een beetje vreemd, maar als een vorst wordt voorgesteld als een God en je kunt bewijzen, dat hij zich zo nu en dan als een beest gedraagt, dan heb je de goddelijkheid aangetast of van waarde veranderd; wat het gezag nooit zal dulden. Maar als je het doet, zie

je de wereld anders en je wordt niet meer door het gezag overschaduwd. Je kunt zelf beslissingen treffen, omdat je geen onzin meer aanneemt. En dat is heel erg belangrijk.

In de wetenschap is het precies hetzelfde geweest. Als je uitging van de verschillende godenverhalen, dan werd je geconfronteerd met een aantal vaststaande regels: zo moest via bezwering deze ziekte worden opgeheven en via die methode kon een ziel worden bevrijd. Maar de mensen, die het gingen nazoeken, ontdekten dat met spreuken geen ziekten te genezen zijn. Ze gingen er kruiden bijvoegen. En ofschoon gekruide taal in uw dagen meer gebruikelijk is dan vroeger - althans meer opvalt - waren het toch de kruiden, die de genezing bewerkstelligden en daardoor indirect de macht van bepaalde priestergroepen enorm hebben vergroot.

Kijk, in uw tijd gaat het net zo. De mens, die zich durft verstouten achter de schermen te kijken, heeft misschien geen prettig leven, maar hij zal een vrij leven hebben. En zoals in het verleden alles werd gedaan om te voorkomen, dat niet-ingewijden achter de schermen zouden kijken, zo gebeurt dat vandaag nog.

Een wijsheid, die wat dichterbij in de tijd ligt, maar waar toch ook veel voor is te zeggen, is deze:

"De mens dient voortdurend te leven naar de vreugde. Want slechts hij, die de vreugde van het bestaan kent, is in staat om de lasten van het bestaan te dragen."

Het klinkt wat vreemd, maar opgrond van deze wijsheid werd o.a. in Babylon aan de slaven een aantal bijzondere feestdagen toegekend, waardoor ze dus werkelijk een paar dagen vreugde in het leven konden scheppen. Het resultaat was inderdaad, dat ze daardoor beter werkten, dat ze gemakkelijker te beheersen waren en wat dies meer zij.

Als je als mens alleen maar naar de sombere kant van het leven kijkt, dan raak je vast in een gewoonte. Maar door de spontane uitbarsting van vreugde, die zo nu en dan ontstaat, kom je net even boven de norm uit. Het is alsof je een nieuwe visie krijgt op je problemen en moeilijkheden en ook tot andere oplossingen komt. In deze tijd wordt de vreugde u vaak aanbevolen, maar dan wel volgens een bepaald recept. Dat op recept zoeken van de vreugde is op zichzelf het bederven van de vreugde. Maar een mens, die blijmoedigheid in zijn leven kan vinden - op welke manier ook, al is het maar voor een paar dagen - zal daardoor vaak jarenlang een nieuwe visie op het bestaan hebben.

Hij zal anders, zuiverder reageren. Ik meen, dat men aan dit welzijn van de mens dan ook veel meer aandacht zal moeten besteden, wil men voorkomen dat alles vastloopt in een lusteloze gewoontegang.

"De ziel (of de geest, want die werden toen nog niet onderscheiden) van de mens is de werkelijke kracht die leeft. Maar indien de mens zelf niet leeft, zo is zijn ziel gestorven en zal door de rechters worden verbannen naar oorden van bespiegeling en pijn." (Egyptisch).

Daar zit heel veel in. Vandaag aan de dag is het precies hetzelfde.

We spreken over de hoge geestelijke doelen, die we nastreven, over de moraliteit, over de noodzaak de religie te handhaven - of we daarin geloven of niet - en al die dingen meer. Maar die uiterlijkheden kunnen nooit waarmaken wat we innerlijk zijn. Ik geloof, dat vele problemen in deze tijd niet ontstaan door de grote verschillen in welvaart, maar door het onvermogen van de mens om zo nu en dan even zichzelf te zijn, om te beseffen dat er geen andere geestelijke wereld is dan de geestelijke wereld die in hemzelf leeft.

Het besef van de eigen eenheid is belangrijk in deze tijd, omdat alleen de mens, die in de absolute eenheid van geest en stof gelooft, in staat is zo actief, bewust en ook met doorzettingskracht te leven en te reageren, dat hij werkelijk wat tot stand brengt in het leven.

Dan een heel mooie spreuk, afkomstig van een van de Romeinse "Honden" (de Orde der Cami).

"Indien de dwaas spreekt, zo luistert men vol eerbied. Indien de wijze spreekt, beroept men zich op eigen wijsheid of gaat heen zonder te luisteren."

Dat is tegenwoordig ook nog zo. Een dwaas kan altijd de mensheid boeien, omdat hij het onmogelijk maakt mee te denken. Hoe meer je de kans krijgt zelf mee te denken en de conclusies te controleren, hoe vervelender de zaak eigenlijk wordt. Het is niet spectaculair. En dan heb je nog altijd de keus en kun je zeggen: "Ja, hij heeft gelijk. Ik ben dus net zo wijs als hij." Of je kunt zeggen: "Ach, dat gezeur, dat heb ik al zo vaak gehoord. We gaan een straatje verder." De meeste mensen zeggen vandaag tegen de wijzen: We gaan wel een straatje verder. Tegen de dwazen zeggen ze: Je belooft zoveel, dat we veel van je verwachten. Ze zijn dan ook voortdurend teleurgesteld.

Een denker in Italië omstreeks 700 zei:

"Het verschil tussen de barbaren en de niet-barbaren ligt niet in de wijze waarop ze leven, maar in de wijze waarop ze zichzelf waarderen."

Dat is in een periode geweest, dat voor het eerst de vreemde volkeren nog anders werden gezien dan alleen maar als woestelingen. Men ging begrijpen, dat zij hun eigen tactiek hadden en een eigen gemeenschap, een eigen geloof vaak - zolang ze niet overwonnen werden, want dan hadden ze geen eigen geloof meer, althans geen recht daarop. Daarmede werd dus iets geconstateerd, dat zeer belangrijk is: het verschil tussen barbaren en niet-barbaren ligt in de leefwijze. Dat betekent dat voor een barbaar elke niet-barbaar een barbaar is.

In uw tijd is het zo, dat de mensen heel vaak menen dat de wijze, waarop het Westen leeft de enige juiste is; dat de manier, waarop men in het Westen politiek bedrijft, de economie leidt enz. de enige manier is om de problemen in de wereld op te lossen. Het zou misschien goed zijn, indien men zich in deze dagen ging realiseren hoe barbaars dergelijke opvattingen zijn in de ogen van vele anders denkenden.

Een dichter riep kort voor de 12e eeuw uit:

"Indien de liefde niet ware, zo zou het leven ledig zijn als een woestijn. Het is niet goed in een woestijn te leven, maar soms begeerlijk om aan de rand daarvan te vertoeven."

Zo is het bij u ook. Als bepaalde dingen (de liefde staat hier eigenlijk voor de menselijke relatie) er niet zouden zijn, dan zou je geen leven hebben. Maar aan de andere kant: als je zo nu en dan rust had van alle menselijke bemoeienis, dan zou je ook geen leven hebben.

Het leven is voortdurend een balans tussen het gemeenschapsmens-zijn en het jezelf zijn. Het is een soort draadnummer; je balanceert ergens op een smalle lijn; word je teveel gemeenschapsmens, dan verlies je jezelf; word je teveel jezelf, dan verlies je de gemeenschap.

In beide gevallen kun je je niet staande houden. Die dichter heeft het waarschijnlijk niet zo bedoeld, maar wat hij daar heeft gezegd, was toch wel de moeite waard. Misschien is hij wel geïnspireerd door de in die tijd net opkomende kabbalisten en de zich weer opnieuw ontwikkelende alchemisten.

De alchemie van die dagen zei, dat we met de levenszwavel (de hoge zwavel of ook wel de witte zwavel) het mengsel kunnen maken, waarmee we van lood goud kunnen fabriceren. Een wijsgeer maakte daarover een heel aardige opmerking:

"Slechts indien we in ons meer zijn dan goud, kunnen we goud maken uit het onedele rondom." Dat is natuurlijk in een tijd, waarin "doe het zelf" een grote leuze is geworden niet zo interessant. Maar als je de wereld beter wil maken, moet je werkelijk bij jezelf beginnen, omdat je pas als je innerlijk de nodige rust, de nodige harmonie, de nodige kennis, de nodige inzichten hebt vergaard, in staat bent om de dingen, die niet goed zijn zo te veranderen dat ze goed worden. Want het is niet voldoende de dingen te veranderen; je moet ze zo veranderen dat ze beter worden. Een kabbalist uit 1500 maakte daarover een aardig grapje:

"Wanneer we het getal berekenen dat we zijn, zo vermenen we onszelf te kennen. Maar kennen we onszelf, indien we niet beseffen waarom we rekenen?"

Dat grapje was in die tijd erg doeltreffend. Het was toen n.l. de gewoonte, dat men door kabbalisten voor zich tabellen liet maken en daar kwamen dan allerhande voorspellingen uit:

wat je wel en wat je niet moest doen. Daghoroscopen hadden ze nog niet, dagbladen waren nog niet in de mode. De kabbalisten leidden daarvan een goed leventje.

Er is er zelfs één in Leiden geweest, die in heel Nederland hoge klanten had en zich rustig met honderd ducaten of meer voor zijn adviezen liet belonen.

De situatie is eigenlijk ook nu nog zo, dat we de dingen wel doen, maar dat we er weinig wijzer van worden, tenzij we ook nog weten waaróm we ze doen. We zijn zelf de voortdurend controlerende factor in het leven. Als we dat niet zijn, worden we geleefd. Daar komt het op neer.

Een tamelijk scherpzinnig heer in een Parijse Salon merkte een keer tegen een zeer schone dame op, die overigens nogal dom was ook – er lag veel in de etalage maar er was weinig in de winkel:

"Mevrouw, u spreekt zoveel over de liefde, dat de liefde u leeft. Voor u is het een geluk, dat u daarbij niet bent gedwongen uw verstand te gebruiken." Dat klinkt natuurlijk precies zoals het bedoeld is: een hatelijkheid. Alleen klinkt het in het Frans veel eleganter. Als we dat in deze tijd over zetten, dan zou ik tegen de mensen willen zeggen: Mensen, de dingen, die u allemaal zo belangrijk vindt, waarvoor u eigenlijk leeft, zijn alleen maar waardevol voor u, omdat ze u de moeite besparen om na te denken. Maar op het ogenblik, dat u moet gaan denken over de dingen die u doet, zou ik bereid zijn medelijden met u te hebben. Dan zoudt u in grote moeilijkheden komen.

Dat is begrijpelijk, want je doet zoveel dingen juist omdat je niet wilt denken. Zoals deze schoonheid ongetwijfeld ook haar voortdurende verdediging van de liefde, de hoffelijkheid en al die dingen meer baseerde op het feit, dat het zo prettig was, dat ze er waren. Maar dingen die prettig zijn, zijn over het algemeen maar betrekkelijk kort prettig.

Misschien dat ik hier een tandarts uit 1937 mag citeren, die onbewust ook een grote wijsheid te berde bracht toen hij zei:

"Het is de begeerte naar het zoete der aarde, die vele mensen een voortdurende knagende tandpijn bezorgt." Daar zit wat in. Omdat we niet nadenken over wat we doen, doen we het mateloos. Door de mateloosheid worden we het slachtoffer ervan; en dat wat aangenaam leek te zijn, stapelt zorg na zorg en conflict na conflict voor ons op. Op een gegeven ogenblik kunnen we er niet meer tegenop en wat dan?

Dan heb ik hier nog een paar heerlijke spitsvondigheden, die wat meer uit uw dagen stammen:

"Menige schoonheid is slechts schoon zolang zij zwijgt."

Een criticus uit Hollywood. Het is heel vaak zo, dat uiterlijkheden mooi zijn, maar als je ziet wat er dan uit voortkomt, schrik je je eenvoudig dood. De man had groot gelijk. Dat is heel vaak in het verleden zo geweest, het is vandaag aan de dag ook zo. Als we naar de uiterlijkheden kijken, zijn ze mooi. Zodra we kijken wat er uit voortkomt, dan blijkt ineens dat de illusie verstoord is.

Een Deens denker (ongeveer 1890) zei eens:

"We maken ons illusies en geloven in de waarheid daarvan, omdat we bang zijn deze illusies te verliezen." Ook hij had volkomen gelijk, al was hij dan ook tegen Swedenborgh. De mens, die werkelijk illusies heeft, bouwt daarop voort. Op het ogenblik, dat hij daarvoor in de plaats de waarheid moet zien, heeft hij het idee, dat hij enorm veel verliest. Daarom blijft hij aan zijn illusies geloven tegen alle redelijkheid in, ze als waar aanvaardend.

Dat zou in deze tijd heel erg belangrijk kunnen zijn voor vele mensen. Men maakt zich allerhande illusies omtrent ontwikkelingen in de wereld, in de economie, in de kerk, in het maatschappelijk leven, waar dan ook. Maar als ze eerlijk waren, zouden ze moeten toegeven: daar zit zo weinig achter.

Zo zijn door de tijd heen de mensen bezig geweest met hun wijsheden. En als er iemand kwam, die zijn wijsheden in een vorm wilde samenvatten, maakte hij daarvan een utopische

staat. Die utopieën kunnen soms dan ook schrikbarend zijn, als men het negatieve neemt. Want "1984" van Orwell is in feite ook een utopie. "De boerderij der dieren" van dezelfde schrijver is in feite een utopisch verhaal. Het is een beschouwing van een wereld en van datgene wat erin leeft; en dit losgemaakt van de werkelijkheid. Misschien zit er in de utopie een les voor de werkelijkheid. Maar we moeten nooit aannemen, dat de utopie in de plaats van de werkelijkheid kan komen.

Er zijn Russische schrijvers, die zich hebben bezig gehouden met de toekomstige maatschappij (tamelijk droge werken vanuit uw standpunt, maar zeer utopisch), waarin ze proberen duidelijk te maken dat er een ogenblik zal komen dat er eigenlijk geen partijleiding meer nodig is, omdat de mensen leven volgens dat wat de partij is. Ze maakten de grote fout te vergeten dat leiders zich niet bezig houden met wat de partij is of wil, maar alleen met het feit hoe ze hun macht over de partij kunnen handhaven.

Een schrijver heeft het over een gemeenschappelijke productie, waardoor het Russische volk zo rijk zal zijn, dat het in staat zal zijn alle landen ter wereld, die nog aan kapitalisme doen, op te kopen, als het daar zin in heeft. Hij vergeet daarbij één ding: dat kapitalisme een betrekkelijk voze naam is, indien het gesteld wordt tegenover het huidige communisme. Want het communisme op zich is ook zo ver vervreemd van de betekenis die men daaraan geeft, dat je daar niet over kunt praten. Neen, de utopisten dromen vaak verkeerdt.

Misschien ben ik een utopist, wanneer ik een toekomstige ontwikkeling durf veronderstellen: ik geloof n.l. nooit, dat de wereld verder kan groeien vanuit het systeem dat regeert - dus de maatschappij van heden. Ik geloof ook niet, dat ze kan voortkomen uit het idee dat de maatschappij loochent. Ik meen, dat elke ontwikkeling in de wereld in feite een soort compromis is. Maar een compromis kan gesloten worden met een maximum- en met een minimum-binding. Ik voor mij meen, dat in de maatschappij de werkelijke banden op het ogenblik lossen zullen worden. Dat betekent, dat de uiterlijkheden en de werkelijkheid steeds meer van elkaar gaan verschillen. Dit betekent, dat het systeem kan blijven bestaan, dat het kan blijven functioneren, maar dat het langzaam maar zeker niet meer het systeem van mensen is, maar alleen het kader waarbinnen mensen hun pogingen nog groeperen. En dan zie ik inderdaad mensen, die veel vrijer zijn. Of zij daarmee veel gelukkiger zullen zijn, waag ik te betwijfelen. Want voordat men de nodige zelfstandigheid heeft gevonden, zullen er heel wat jaren heengaan.

Belangrijk is de vrijheid van de mens. De vrijheid kan dan mede tot uiting komen in een zeer sterk wisselen van de functies, die hij bekleedt. Hij werkt dus niet meer aan een carrière, maar eenvoudig omdat werken nog noodzakelijk is. Ik zie daaruit op den duur de vermenging van eigen interesses, van hobby, van spel en werken zo sterk verdergaan, dat men op den duur zelfs gaat begrijpen dat een beroepsvoetballer eigenlijk alleen maar een vakman is, die ijverig en haastig werkt voor zijn brood, ook al schopt hij anderen bijna dood.

Voor mij is de wereld van morgen geen wereld zonder politici, zonder economen, zonder fabrieken en zonder godsdiensten. Het is eenvoudig een wereld, waarin die uiterlijke vormen nog worden gehandhaafd, omdat de mensen op die manier althans enigszins weten wat ze aan elkaar hebben. Maar gelijktijdig zie ik de invloed van dergelijke dingen steeds kleiner worden. De beheersbaarheid van de massa neemt af, maar gelijktijdig zal bij een minimum aan regels en voorwaarden de maatschappij zich veel meer aan de regels en voorwaarden binden. Neen, ik geloof werkelijk wel, dat het heden het zaad voor morgen niet alleen in negatieve zin in zich draagt.

Er bestaat - en dat is dan een vrije vertaling van een Inka-legende - een aardig verhaaltje, waarin het onkruid op een akker welig was gegroeid. Het onkruid beklagde zich onderling over het feit, dat afwijkende vormen (zoals graan) nog durfden voorkomen. In deze legende komt er dan een Godheid, die het onkruid uitroeit, de mensen bijeen roept en hun vervolgens de maïs geeft. Misschien dat in deze tijd iets dergelijks nog wel via UNICEF kan gebeuren, maar veel kans heeft u daar niet op. Maar wat ik wil aantonen, zit daar wel in opgesloten.

Heel vaak beklagt het onkruid zich over de aanwezigheid van het graan, omdat men aanneemt dat datgene, wat overheerst, het belangrijkste is. In feite is datgene, wat het beste

voortbrengt het belangrijkste. En dat betekent, geachte vrienden, dat het beeld van een democratische of een democratisch-socialistische maatschappij steeds minder zin kan krijgen en dat het zal gaan om degene die produceert, niet om degene die alleen consumeert en vegeteert. Het zal gaan om de mens die denkt, niet om degene die de gedachten van anderen uitgalmt. Ik geloof, dat we inderdaad mogen dromen over een gouden toekomst, indien we ook beseffen, dat het onkruid op het ogenblik in vele delen van de wereld nog overheerst.

Als laatste citaat een zeer Amsterdamse opmerking: "Die lui van de Maffia zijn maf."

De man, die dat zei, wilde daarmee duidelijk maken dat hij al die lieden, die zich in geheime organisaties en verbanden laten organiseren en zich laten terroriseren om dan op hun beurt terreur uit te oefenen, eigenlijk maar krankzinnig zijn.

Maar wat is de Maffia? De Maffia is een bepaalde organisatie. Zij is eigenlijk ontstaan uit de armoede van de boeren, die zich wel moesten verzetten om in leven te blijven. De "schaduw", het zwijgen, was eigenlijk niets anders dan de overeenkomst van verzetsmensen. Het is een misdadigersorganisatie geworden. Misschien zou je het zo kunnen formuleren: altijd weer begint een organisatie als een ideaal, maar eindigt altijd weer als een bende rovers.

Met deze filosofie wil ik u niet wijzen op de overbodigheid van idealen, integendeel. Maar ik zou u er wel op willen wijzen, dat elk ideaal dat zichzelf organiseert in de organisatie het doel en het ideaal beide meent te vinden en daardoor de werkelijke betekenis van het ideaal steeds meer verloochent.

Wie de dagen van heden, van gisteren en van morgen naast elkaar zet, ontdekt dat de mens niet zo sterk is veranderd. De gemeenschap van de mensen is nog steeds geneigd tot een bende rovers te worden – meent u mij niet kwalijk. Dat zal morgen niet anders zijn dan gisteren. Maar we weten tevens, dat naarmate men de binding aan een organisatie minder serieus neemt en zich minder daardoor laat beheersen en binden niet alleen de menselijke vrijheid groter zal worden, maar ook de zelfmisleiding, waardoor men deel van een roversgroep zal kunnen worden, zal afnemen.

De vrijheid van de mens van vandaag is gering. De vrijheid, die utopisten voor hun gemeenschap en de eenlingen in die gemeenschap ontwerpen, is over het algemeen onbereikbaar. Maar er bestaat een gezond compromis: een mens, die zichzelf is en kan zijn zolang hij de gemeenschap, dus de belangen van het geheel, niet zonder meer direct en daadwerkelijk benadeelt. En die kant gaan we uit. En als de mensen hun nut voor die gemeenschap ook nog als belangrijk gaan zien om welke reden dan ook, dan zie ik geen reden een utopie geheel te verwerpen. Alleen zie ik haar in zo'n verre toekomst, dat het jaar 2000 allang vergeten zal zijn. Ik geloof, dat de mensheid rijp zal worden, maar dat ze het voorlopig nog niet is. Met welke wat kritische noot ik aan dit betoog een einde wil maken.

Er is geen reden om welke utopie dan ook - zij het dat ze allemaal gaan over wereldondergang, het vergaan van de menselijkheid, van de mens of van het leven van de mensen op aarde als Goden - als reëel te aanvaarden. Het heeft wel zin om - beseffend wat daar mooi en goed in kan zijn - voor onszelf waar te maken nu en op dit moment wat we waar kunnen maken.

EEUWIGHEIDSWAARDEN

Als we ons bezighouden met de begrippen, die de mens in de loop van de tijd heeft gehad om zijn gevoel van tijdloosheid en onvergankelijkheid uit te drukken, dan komen we tot de verbazingwekkende ontdekking, dat de mens in het begin zijn eeuwigheid voornamelijk in de natuur zocht. Zelfs op dit moment zijn er nog overall mensen, die animistisch zijn, die geloven aan de bezieldeheid van alle dingen en evenals in het verleden het gevoel hebben, dat ze behoren bij een totale wereldziel en al wat ermee in verband staat.

Op den duur heeft de mens natuurlijk geprobeerd zijn begrippen omtrent eeuwigheid een beetje beter aan zichzelf aan te passen. Hij heeft dus prompt een wereld geschapen, waarin al het goede wordt beloond en al het slechte gestraft. Overal waren er priesters te vinden, die de mensen met deze werelden wisten te dreigen.

Natuurlijk kon je ook een eeuwigheid krijgen, die wat beter was. Want alles wat er op aarde was, was in de eeuwigheid aanwezig; maar veel gezelliger en gemoedelijker. Je kon b.v. vallen als held in de strijd en dan door strijdmaagden met een jubelende kreet omhoog worden gedragen naar een soort Walhalla, waarin je vervolgens elke dag kon vechten. Tegen de tijd, dat de fluit ging en de werkdag was afgelopen, herrezen de doden, de gewonden waren genezen en men begon de nacht door te brengen met mede en andere genietingen om op deze wijze een roes te behalen, die tegen het krieken van de dag placht te vervliegen, zodat men vrolijk en uitgerust opnieuw ten strijde kon trekken. Zo hebben de mensen hun eeuwigheid gevormd naar eigen beeld en gelijkenis.

Maar wat is de werkelijke eeuwigheid, die achter deze dingen schuilt? Ik heb nooit geweten, dat de eeuwigheid zich schuil hield. Maar ja, de meeste mensen menen dat de eeuwigheid schuilgaat achter de dingen die ze kennen, omdat ze aan vele dingen die zij kennen geen eeuwigheidswaarde willen toekennen. En dat is weer begrijpelijk. Want als je de dingen zo goed kent als de mensen ze plegen te kennen, zou je daaraan ook geen eeuwigheidswaarde willen toekennen, omdat het dan de moeite niet meer waard zou zijn om de eeuwigheid te kennen. Maar goed, als je het zo beziet: eeuwigheid is tijdloosheid.

In de tijdloosheid is er geen grens, is er geen beperking. Er is eigenlijk niets dat menselijk is. Een eeuwigheidswaarde is iets; dat behoort tot deze tijdloosheid en daarin altijd kan blijven bestaan. Zouden we moeten afgaan op de theoretici, dan is de eeuwigheid verdeeld in twee afdelingen: de een in het donker (en niet voor de jongelui maar voor de zondaren), de ander in het hemelslicht voor al degenen, die heilig, zalig, engel en dergelijken worden. Nu is het natuurlijk de grote vraag, welk van de twee afdelingen de aardigste zal zijn. Ik voor mij heb het gevoel, dat al die vervelende mensen in het volle licht op den duur ook wel een soort helse inwerking kunnen hebben op het gemoed. Aan de andere kant: de mens heeft het zo gezegd en het zal dus wel zo zijn. Hij heeft gezegd: De eeuwigheid bestaat uit duister en uit licht.

Maar indien de eeuwigheid uit duister en uit licht bestaat, is daar altijd de vraag: Besta ik uit duister óf licht, of duister én licht?

Ik heb zo het gevoel, dat wij wanneer we overgaan eigenlijk van duister naar licht en van licht naar duister heen en weer blijven gaan, totdat we begrijpen wat in beide waarden het belangrijkste is. Dan brengen we duister en licht in ons samen en vinden we de echte eeuwigheid. Nu ja, tegen de tijd dat we die hebben gevonden, hebben we aan een eeuwigheidsvoorstelling al geen behoefte meer en zijn eeuwigheidswaarden voor ons alleen maar uitdrukkingen, die niets meer te doen hebben met de werkelijkheid, die we leven.

De mensen hebben getracht de eeuwigheid wat dichterbij te halen. Ze hebben dat gedaan door allerlei kerkdiensten - van de oudste tempelriten af tot de meest moderne toe. En altijd weer hebben zo geprobeerd daarmee duidelijk te maken, dat er iets is dat langer leeft, dat eeuwiger is en sterker dan zichzelf. Nu is het geen wonder, dat er zoiets bestaat, als men de zwakheid van de mens beschouwt. Maar het is toch wel opvallend, dat bij deze eeuwigheid vaak minder wordt gedacht aan eigen voortbestaan dan aan het bestaan van waarden, die een voortbestaan garanderen.

Het geloof aan geesten is ook al betrekkelijk oud. Als u zich spiritist voelt, dan behoort u eigenlijk tot de oudste kerkgenootschappen der wereld. Maar het is een feit, dat reeds in de dagen dat de mensen nog samen rond een door de bliksem ontstoken vuurtje zaten om hun halfverkoelde, halfvrouwe dinosaurius-biefstuk te verorberen, zij geloofden in het voortbestaan van bepaalde mensen. Zij hadden tovenaars en medicijnmannen of sjamanen, die via vele rituelen deze geesten lieten spreken en zo raad uit het hiernamaals haalden voor het geval dat de mensen op aarde het niet af konden. Het gezonde verstand kwam er wel eens een keertje bij, maar in andere gevallen was het gewoon bijna volledig afwezig. Vanaf die tijd is de mens verder gegaan en heeft zich voortdurend beziggehouden met "de geest". Niet alleen maar met

een abstracte geest of toestand, neen, met het persoonlijk voortbestaan van mensen en entiteiten.

Als u Jezus aanroept, dan roept u de geest van Jezus aan, die als mens heeft geleefd. In feite is dus ook het aanroepen van Jezus een vorm van spiritisme, al zullen de aanbidders van Jezus dat niet graag toegeven. En degenen, die zich beroepen op de Boeddha en op al die anderen, roepen immers ook hen aan, die zijn overgegaan: dus geest. Ik geloof, dat de geest een heel belangrijke rol speelt bij het geloof aan een persoonlijk voortbestaan van degenen, die voor ons van belang zijn namelijk. En zo vreemd als het ook klinkt, het is werkelijk nog waar ook.

Er is een eeuwigheid, die we in ons dragen, ofschoon we haar niet begrijpen, want de verschijnselen van tijd (we hebben ons gebonden of we gaan verder) gaan voorbij, maar het wezen dat die tijd registreert gaat niet voorbij. Het blijft registreren. En als er geen tijd meer is, dan is dat wezen er nog en het bevat alle waarden van de tijd, die het heeft geregistreerd. Het lijkt er een beetje op, alsof een geest een soort ambtelijke functie in de goddelijke huishouding vervult, maar het komt er toch op neer, dat je blijft voortbestaan.

De Goden, die je creëert, zijn eigenlijk niets anders dan mensen, die zijn overgegaan, zodanig ontdaan van alle menselijke zwakheden en fouten, dat je je aan hen durft toevertrouwen.

Nu is het zo, dat ik mij aan vele Goden niet graag zou toevertrouwen. Wanneer wij een liefdevolle en rechtvaardige God hebben, die zich niet bezighoudt met problemen uit Vietnam of Biafra, dan vraag ik mij af, of Hij wel zo lief en zo rechtvaardig is. Ik zeg tot mezelf: Ik zou liever een andere Godheid hebben. Want iemand, die zo weinig doet, behalve dan misschien de zaak instand houden, lijkt me toch geen ideale figuur. Dan zoek ik naar een kracht, die mij wel kan bevredigen; en die vind ik dan meestal in een wezen, dat dicht bij het mens-zijn ligt. Iemand, van wie ik kan leren. Iemand, die net zoals ik een beetje in de tijd bestaat en niet alleen daarbuiten. Ik vind mijn eeuwigheidswaarde pas, als ik de tijd zodanig kan beleven, dat zij in mij een tijdloze beleving is. Iets, waarmee vele mensen het waarschijnlijk niet eens zullen zijn, maar dat moet u dan maar op de koop toe nemen.

Ik stel nu:

1. De mens, die in de eeuwigheid gelooft, gelooft in feite in zijn eigen eeuwigheid. De rest zijn verhalen, die hij aan zichzelf vertelt om het voor zich aannemelijk te maken dat hij eeuwig is.
2. Als een mens spreekt over eeuwigheidswaarde, bedoelt hij waarden, die onvergankelijk zijn. Daar hij zich de werkelijke waarde van het leven over het algemeen moeilijk kan voorstellen, produceert hij een aantal stoffelijke waarden, waaraan hij een eeuwigheid toekent. Hij beseft niet, dat leven een eeuwigheidswaarde is, maar meent dat het leven pas een eeuwigheidswaarde kan zijn, indien het gekoppeld is aan een verschijningsvorm.
3. Een mens heeft de behoefte om de eeuwigheid in te delen, niet begrijpend dat elke eeuwigheid in zich door haar wezen onbegrensd en niet in te delen is. Het resultaat is, dat de mens een aantal pseudo-eeuwigheden heeft geschapen, die hem dan vaak beletten de werkelijke eeuwigheid, die hij in zich draagt, te erkennen en te beleven.
4. De meeste mensen hebben behoefte aan een sterke leiding. Dientengevolge laten ze zich leiden en verleiden door anderen aan wie ze de leiding hebben toegekend zonder te weten, of die leiding ooit terecht is toegekend. Zij geloven liever wat een ander zegt, omdat het veel gemakkelijker is een ander te geloven dan zichzelf. Maar dat komt waarschijnlijk, omdat zij zichzelf beter kennen dan die anderen.
5. Altijd weer als de mens spreekt over de eeuwigheid, probeert hij te spreken over dingen, die hij in feite niet begrijpt op een zodanige wijze, dat hij ze kan begrijpen; niet begrijpend, dat hij daardoor het begrip dat hij bespreekt vervalst en in feite spreekt over dingen, die niet werkelijk bestaan, terwijl hij het werkelijke bestaan van de eeuwigheid, het aanwezig-zijn van besef zonder meer, daarbij verwaarloost.

Dat zijn een paar punten, waarvan ik hoop, dat u ze vindt passen in het geheel.

Nu zijn er heel veel dingen, die mijns inziens gelukkig niet tot de eeuwigheidswaarden behoren. Stelt u zich een eeuwigheid voor, waarin politiek wordt bedreven. Zelfs een politicus zou het daar niet uithouden. En dat betekent heel wat, want die mensen hebben meestal een huid waar een olifantje jaloers op kan zijn zodra het om de politiek gaat. Ik kan mij ook voorstellen, dat je een wereld wilt hebben, waarin eindelijk eens niemand je vertelt wat je wél en wat je niet moet doen; wat je goede en wat je verkeerde hand is; wat schoon en wat vuil moet zijn. Een wereld, waarin je eenvoudig datgene wat in je is kunt beleven. De eeuwigheid bevat dat, omdat die nu eenmaal niet gebonden is aan vormen maar aan het bestaan zelf. Er zijn vele fantastische stellingen opgebouwd en sommige komen heel dicht bij de waarheid. Ik wil er een citeren, die volgens mij die waarheid nog redelijk dicht benadert: "Het geheel van het zijn is een kracht, waarvan de gaardheid niet zonder meer kan worden bepaald. Daar we deel zijn van die kracht, zijn we blijvend deel van het geheel, ongeacht de vorm waarin we binnen het geheel tijdelijk in verschijning treden."

Ik meen, dat deze stelling daarom waardevol is: zij ontkent de noodzaak van vorm, van formule, van wet op een voor de mens te vatten of binnen het "ik" volledig te begrijpen wijze. Zij stelt daartegenover een zijn, dat zonder meer aanwezig is, waarvan het "ik" deel is, zodat het "ik" deel blijft van een totaliteit, ook al zal het dit voor zichzelf niet altijd waar willen heten. Ik vind het een erg gelukkig verschijnsel, dat daarbij de ervaringen van het leven een rol spelen, maar niet de verschijnselen zonder meer. Want de meeste verschijnselen van het leven zijn tweeledig; zij kunnen soms buitengewoon aangenaam zijn, maar dan krijg je er vaak op den duur toch een zekere degout van; in andere gevallen zijn ze buitengewoon onaangenaam en dan kun je daaraan misschien wel wennen, als je lang genoeg volhoudt, maar je uithoudingsvermogen is doorgaans niet groot genoeg. Denk maar eens aan hangen! Als we aan de verschijnselen gebonden waren, zouden we geen leven hebben. Maar omdat we dat niet zijn, leven we als deel van het leven onbepakt.

Nu zijn er veel mensen, die hebben geprobeerd dit aan te kleden.

We hebben de bekende Dodenboeken van de Tibetanen, van de Egyptenaren, er bestond ook nog een Babylonisch Dodenboek, waarin o.a. de waarde van Nergal bijzonder werd uitgedrukt. Er zijn verhalen geweest bij de Grieken, bij de Romeinen, bij de christenen, en overal en altijd weer heeft men gezegd: Kijk eens, er is een eeuwig leven. Maar dat eeuwige leven is voor de verbondenen. De vormgebondenheid had men nodig.

Zonder deze zouden de mensen de eeuwigheid alleen maar kunnen beléven; ze zouden er niet in kunnen geloven. Want het is vaak voor een mens belangrijker ergens in te geloven dan om het te beleven.

Wij moeten dus zeggen, dat de mensen in de oudheid al die mooie systemen hebben ontworpen om voor een ieder het begrip van eeuwigheid aanvaardbaar te maken. Gelijktijdig hebben ze echter geprobeerd de eeuwigheidswaarde, die ze dan toch hadden erkend in hun denken, te verwezenlijken en te verwerken. Voor de Babyloniërs b.v. was de gang door de eeuwigheid er een, waarin men de verschillende Goden achtereenvolgens ontmoette. Men ging a.h.w. van de Goden der Aarde via de verschillende Goden der Planeten tot de Zon, die dan de Hoofdgod was. Iemand, die deze totale afstand aflegde, was daardoor deel geworden van het goddelijk Licht; en als hij weer op aarde kwam, dan was het misschien als een bliksemschicht, maar hij keerde altijd terug tot zijn bron.

Nu geef ik graag toe, dat er heel wat bliksems heilig zijn verklaard in die tijd. Het lijkt mij moeilijk aanvaardbaar dat zo zonder meer naar de bron zelf zijn teruggekeerd; ik zou denken, dat ze nog wel in een paar sferen daartussen hebben moeten ronddolen, voordat ze tot de bron kwamen. Maar hoe het ook zij, door deze denkbeelden kwamen ze van de symboliek van de planeten - want daar ging het eigenlijk over - naar een deelgenootschap van het heelal, dat men kon vinden in de vorm van het licht. Het licht was daarbij de onthulling, maar gelijktijdig de levengevende kracht.

De Egyptenaren deden het wat uitgebreider. Die hadden een uitvoerige reisroute beschreven met heel wat meer plechtigheden en beproevingen.

Maar ook daar kwam het ogenblik, dat men zelfs in het land der heiligen en zaligen zich niet meer gelukkig voelde en uit deze landbouwbedrijven van hemelse origine terugkeerde naar de Hallen der Herinnering.

In de Hallen der Herinnering kom men de acten vinden van alle leven op aarde dat was geweest of zal komen. Zo maakte men zichzelf deel van deze totaliteit en werd dan meestal een tijdlang een van de Rechters. Men trad dus in de plaats van een godheid. Vanuit die plaats werd men dan één met de Oerkracht.

Het is interessant te zien hoe ze uit al die symbolen hebben geprobeerd toch een begrip van eeuwigheid levend te houden. Want het is niet belangrijk in welke vorm men de eeuwigheid beschrijft of aanprijst. Het is slechts belangrijk, dat de mens in zich een gevoel van tijdloosheid kan vinden en krachtens dit gevoel van tijdloosheid de grenzen van leven en dood kan overschrijden.

Daarmee heb ik een groot gedeelte van het onderwerp reeds voldoende behandeld. Er zijn natuurlijk nog enkele kleine commentaren, die ik daaraan zou willen verbinden. Die commentaren zijn dan uitdrukkelijk gestipuleerd van mij en van niemand anders. U moet ze dus waarderen als een zuiver persoonlijke mening. Weet u wat een persoonlijke mening is? Een zuiver persoonlijke mening is over het algemeen een conglomeraat van andere meningen op een zodanige wijze tot haché gemaakt, dat je het aan niemand meer dan aan jezelf kunt toeschrijven.

Ik zou willen stellen:

Eeuwigheid is datgene, waarover we het meest praten, als we er het minst van begrijpen.

Een eeuwigheidswaarde is datgene, wat we in onszelf beseffen op het ogenblik, dat we vergeten aan onze eigen belangrijkheid te denken.

Contact met de eeuwigheid vinden we op elk ogenblik dat we vergeten, dat we geen tijd hebben.

Tijd is de maatstaf, die we gebruiken om onze eeuwigheid te meten. En aangezien we over het algemeen in zeer kleine stukjes meten, komt er praktisch geen eind aan.

De mens, die het eeuwige leven zoekt, zou moeten beginnen met te beseffen, dat het eeuwige leven het leven zelf is. Hij moet dus beginnen met te leven en niet te denken aan de beperkingen, die er bestaan ten aanzien van tijd of wat anders, maar eenvoudig waar maken wat hij in zich draagt op dat moment.

Dan een laatste opmerking mijnerzijds: Ik geloof, dat de eeuwigheid op aarde een zo goed verkocht artikel is geworden, omdat ze niets kost en er toch een aardige prijs voor kan worden gemaakt.

ZEEPBEL

is de deugd der mensen, als je haar in waarheid beziet? Een schemerende zeepbel, die dra vergaat in het niet, terwijl de werkelijkheid nog voortbestaat. Zo is de illusie, waaraan de mens zijn wezen onderwerpt, datgene waaraan hij meent zijn zijn te kunnen binden. Niet aan de werkelijkheid, maar aan de al te schone schijn.

Een spel met gedachten, een spel met beelden, mag schoon zijn en tijdelijk ook amusant. Maar wie maakt met beelden, gedachten en spelen iets méér de werkelijkheid? Wie vindt een geestelijk vaderland slechts door te dromen? Het is de werkelijkheid, waaruit je leeft. En wie haar verwerpt, niet wil zien of niet aanvaarden, wie speelt met denkbeelden, die niet geworteld zijn in de werkelijkheid, hij blaast slechts zeepbellen, die in hun vergankelijkheid degene, die ze heeft geschapen, verteren en beschamen. Maar achter alle schijn moet je één ding wel onthouden:

De kleuren van de zeepbel komen voort uit licht, dat leeft in de werkelijkheid. En als de bel vergaat, nog blijft de realiteit een lichtend zijn met vele kleuren. Maar wie de kleuren werkelijk ziet en ondergaat en zo de goddelijke lichtende werkelijkheid verstaat van het leven, hij scheidt geen zeepbel meer en wordt niet meer door schijn en illusie voortgedreven, maar leeft zichzelf in werkelijkheid, die hij heeft gevonden in zich, uit zich. Dan is er eeuwigheid. Want werkelijkheid is onbeperkt en leeft niet bij de seconde. De werkelijkheid, de eeuwigheid, is wat wij waarlijk zijn.

Laat dan de zeepbel van illusies springen, ook al verdwijnt daarmee zoveel aan schone schijn. Laat ons het werkelijke licht aanvaarden als dat wat wij ook werkelijk zijn.